

GÖMÖR BÉLA

**Újabb válogatás
megjelent írásokból**

GMR
füzetek

2 0 1 2

GÖMÖR BÉLA

**Újabb válogatás
megjelent írásokból**

GMR füzetek
2 0 1 2

© Gömör Béla

Kiadja:
GMR Reklámügynökség Bt.
2012

ELŐSZÓ	5
ORVOSTUDOMÁNY	6
1. Gondolatok Bozsóky Sándorról / <i>MRE-INFO</i> 2005. 1. szám 3. o.	7
2. „Professzor Úr, kérem!” / <i>Orvosok Lapja</i> 2005. 5. szám 27. o.	8
3. In memoriam Rudolf Eberl (1923–2006) / <i>Magyar Reumatológia</i> 2006. 47. évf. 69. o.	9
4. Winter Lajos: Pöstyénfürdő születése. Egy kapitalista önvallomása Könyvismertetés / <i>MediArt</i> 2009. 1. szám 43–44. o.	11
5. Az idősödő ember egyik keresztje, a teherviselő nagyízületek arthrosis / <i>Családorvosi Fórum</i> 2010. 10. évf. 3. szám 24–27. o.	13
6. Paul Klee és a scleroderma / <i>Immunológiai Szemle</i> 2010. II. évf. 1. szám 44–45. o.	17
7. I. Bechterew Világnap Magyarországi Találkozója / <i>MediArt</i> 2010. 3. szám 17. o.	21
8. A magyar balneológia – történelmi szemmel nézve / <i>Családorvosi Fórum</i> 2010. 10. évf. 9. szám 34–36. o.	22
9. Magyar Imre centenáriumi emlékkönyv – Szerkesztette: Honti József Könyvismertetés / <i>MediArt</i> 2010. 4. szám 11. o.	26
10. Ha van PCP, van-e SCP is? (a kézirat címe eredetileg „Secundaer krónikus polyarthritís”) / <i>Immunológiai Szemle</i> 2010. II. évf. 5. szám 32. o.	28
11. Epizód a régi ORFI életéből - avagy a Varázshegy alapján járt-e el Dellamartina? / <i>Magyar Reumatológia</i> 2010. 51. évf. 306. o.	30
12. Ez lenne a tudomány helye ma Magyarországon? / <i>Immunológiai Szemle</i> 2011. III. évf. 1. szám 34. o.	32
13. Interdiszciplináris sürgősségi állapotok reumatológiai betegségekben Kommentár / <i>Orvostovábbképző Szemle</i> 2011. XVIII. 4. szám 53–54. o.	33
14. 40 éve jött létre Budapesten a Reumatológiai és Fizioterápiás Tanszék / <i>MediArt</i> 2011. 2. szám 24–25. o.	35
15. Esetismertetés / <i>Magyar Reumatológia</i> 2011. 52. évf. 179–180. o.	37
16. A csontanyagcsere betegségei – Szerkesztette: Lakatos Péter, Takács István Könyvismertetés / <i>Semmelweis Egyetem</i> 2012. XIII. évf. 1. szám 27. o.	39

TARTALOM

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET	41
17. Bäck Mancsi fotószalonja / <i>Műértő</i> 2005. VIII. évf. 6. szám 9. o.	42
18. 100 éve született Herczeg Klára szobrász / <i>REUMA-INFO</i> 2006. 4. szám 42–43. o.	43
19. Egy gyűjtő - egy múzeum / <i>Árgus</i> 2007. 1. szám 104–107. o.	46
20. Breuer Marcell Budapesten / <i>REUMA-INFO</i> 2007. 3. szám 45. o.	50
21. Tárlat az Apród utcában / <i>REUMA-INFO</i> 2007. 3. szám 46–47. o.	51
22. A tudós fotós / <i>Műértő</i> 2007. X. évf. 10. szám 3. o.	54
23. 100 éve épült a Reök-palota Szegeden / <i>REUMA-INFO</i> 2007. 4. szám 42–43. o.	55
24. Festők, gének, szégyenek. Az újabb Czeizel-könyv bemutatója Könyvismertetés / <i>MediArt</i> 2008. 1. szám 33–34. o.	57
25. 100 éve született Fery Antal, az exlibris-készítés mestere / <i>MediArt</i> 2008. 2. szám 45. o.	59
26. Egy különleges festőről / <i>MediArt</i> 2008. 2. szám 46. o.	60
27. Kinetikus munkák a garázsban / <i>Műértő</i> 2009. XII. évf. 4.szám 21. o.	61
28. Pallavicini-Andrássy Borbála életéről, festészetéről / <i>MediArt</i> 2009. 2. szám 37–38. o.	63
29. Életsorsok Csehov kolléga családjában / <i>MediArt</i> 2009. 4. szám 16–17. o.	64
30. Szeged város fotótörténete (1859–1944) / <i>Fotóművészet</i> LIII. évf. 2010. 1. szám 90–102. o.	67
31. A legeredményesebb magyar olimpikon születésének centenáriuma / <i>MediArt</i> 2010. 1. szám 28. o.	74
32. Könyvészet / <i>MediArt</i> 2010. 1. szám 48. o.	75
33. Budapest, Fiume, Trieszt – Gauss László, az ismeretlen magyar festő / <i>Műértő</i> 2010. XIII. évf. 10. szám 4. o.	76
34. Az utolsó utazás / <i>Szegedi Szépipírás</i> 2011. XI. évf. 2. szám 11. o.	78
35. Aki nem felejtett / <i>Szegedi Szépipírás</i> 2011. XI. évf. 6. szám 1. o.	80
36. Akár Szegeden is történhetett volna / <i>Szegedi Szépipírás</i> 2011. XI. évf. 9. szám 14. o.	81
37. A kéz elváltozásainak képzőművészeti ábrázolása / <i>A figyelő</i> 2011. I. évf. 4. szám 1–4. o.	83
38. Száz éve és manapság – „Civilizációs” leltár / <i>Szegedi Szépipírás</i> 2012. XII. évf. 3. szám 3. o.	86

Ennek a könyvecskének a szerves elődje 2007-ben jelent meg. Akkor ugyanis a GMR füzetek „Válogatás másfél évtized megjelent írásaiból” kötete, a korábban nyomtatásban megjelent 31 írást csokorba gyűjtve hozta újra nyilvánosságra. A nem nagy példányszám ellenére sok barátához, kollégához jutott el a válogatás és úgy érzékelttem, a széles területről származó szemlézés sokaknak nyújtott érdekes olvasni valót, okozott örömet.

Ezért aztán most – 5 évvel később – újra jelentkezem hasonló válogatással. A fűzér összeállítása annyiban változott, hogy elkülönülten olvashatók az „Orvostudomány” tárgykörébe és az „Irodalom és művészet” témakörébe sorolható megjelent írások.

Az idézett 2007-es (köntösében teljesen hasonló) kiadás előszavából – meg nem szűnt érvényességük miatt – két tételt változatlan formában ismételtek meg:

– Mint annyiszor máskor, most is főcélom, hogy olvasóim, első sorban kollégáim rövid időre ki tudjanak kapcsolódni a mindennapi problémáikból. Eszközülni a szakmai nyelv szárazságának szándékos kerülését, a sok érdekesség, történet és adat közlését választottam.

– Mivel már megjelent írásokról van szó, sokan lesznek, akik ezt vagy azt olvasták már, netalán még emlékeznek is rá. De az nehezen képzelhető el, hogy valaki az összeállítás minden írását olvasta. Így már csak ezért is remélem, jó olvasmányt tudok kedves olvasóimnak a kezébe adni.”

A könyvecske azzal is igyekszik túltenni elődjén, hogy ízelítőül, ahol erre alkalom kínálkozott, a megjelent írások képi anyagából jó néhányat közzé tettünk.

S az is változatlanul fennáll, hogy Somogyi Katalin technikai segítségével alapvető feltétele volt a megvalósításnak, valamint, hogy a nyomdai előkészítésért Dömény Csabának tartozom köszönettel.

Dr. Gömör Béla

ORVOSTUDOMÁNY

Gondolatok Bozsóky Sándorról

A Bozsóky Sándor emlékérmét az elsők között megkapni – igazán nagy megtiszteltetés. Különleges, hogy a névadóról úgy emlékezünk meg, hogy élő alakról van szó.

Amikor magam az ORFI-ba kerültem, hamar körvonalazódott előttem, hogy ugyanazon épületben, a Lukácsban, a legfelső emelet immunológiai laboratóriumának arisztokratikus a szerepe. A megnyerő modorú, nyúlánk Bozsóky Sándor egy szál asszisztensnővel végezte itt a munkát. Rend és fegyelem honolt ebben a két-személyes laboratóriumban, ahol a kor akkor elérhető ellenanyag meghatározásai folytak, mindig nyitottan a tudományos kutatásra is. Bozsóky Sándornak magának egyik nagyon fontos megfigyelése volt, amivel nemzetközi hírnevet is szerzett, hogy a Waaler-Rose reakció és a gamma latex vizsgálatok nem standardizáltak és a világ laboratóriumban elvégzett tesztek nehezen hasonlíthatók össze.

Hamarosan érdekes jelenségre lehettünk figyelmesek. Bozsóky Sándor a Riesz Ede vezette „A” osztályon és nálunk, a Bakos László vezetése alatt lévő „B” osztályon vizitekre kezdett járni. Nos, Farkas Károly igazgató – ma már nyugodtan állítható – zseniális elgondolása volt, hogy Bozsóky Sándor fogjon hozzá a klinikai munka elsajátításához. Farkas professzor ugyanis számolt azzal a lehetőséggel, hogy az ORFI-ban egyszer „külső” tanszék jön létre. Mivel annak majdani vezetésére Bozsóky Sándort találta alkalmasnak, rávette a laboratóriumi szakembert a klinikai munka elkezdésére. Bozsóky Sándor végtelen szorgalommal kezdte el az osztályos munkát és 1967-től már osztályvezetőként működött a „C” osztályon. 1971-ben aztán az elképzelés valósággá vált, és az ORFI-ban megalakult a Reumatológiai és Fizioerápiás Tanszék, mégpedig a Lukács fürdő épületében, a mai igazgatóság helyén. A tanszék-vezetői pályázatra négy jelölt közül, nagy örömünkre Bozsóky Sándor találatott alkalmasnak.

Néhány héttel a július 1-jei kinevezés után az angliai Brighton-ban tartott EULAR kongresszuson együtt lehettem Bozsóky professzorral. Egészen zaklatott állapotban volt a továbbképzési feladatok újragondolása és szervezése miatt. Az elkövetkező években a tanfolyamok megújult programmal, az ő szoros ellenőrzése mellett zajlottak. Hihetetlennek tűnik, de a 3 hetes tanfolyamok magnóra felvett előadásait esténként otthon mindig végighallgatta. Ambiciózus egyénisége, elmélyült elméleti tudása és a klinikai munkában alkalmazott rendszere, valamint tudományos tevékenysége a szakma megújulását eredményezte. Megindulhatott a reumatológia hazai elismertetése.

A mai paraméterek között a jövőről nyilatkozni hálátlan feladat. Jelszónak hat – és az is: minden kedvezőtlen adottság ellenére a szakmai kollégiumnak, az országos intézetnek, a szakmai egyesületnek, az oktatási egységeknek és minden gyakorló reumatológusnak azon kell igyekeznie, hogy megőrizze a klinikai reumatológia mi-
benlétét, sőt növelje annak presztízsét, integrálva abba a fizioterápiától az immuno-
lógiáig minden elemet – úgy ahogy azt Bozsóky Sándor is tette.

2005. május

ORVOSOK LAPJA

„Professzor Úr, kérem!”

E szerény írás nem azért keletkezett, mert szerzője a jogelőd kamarai lapban az 1997. szeptember 15-i számban már értekezett e tárgyról, majd többször előadásokban is hangoztatta e kérdéskör tényadatait, hanem azért, mert a közelmúltban 24 órán belül a televízió nyilvánossága akaratlanul két remek példát szolgáltatott.

Adódott, hogy a Napkeltében Pozsgay Imre volt államminiszterrel folyt stúdió-beszélgetés. „Szólíthatom professzornak?” – kérdezte Verebes István, mire a tömör válasz a következő volt: „Természetesen, hiszen ez a foglalkozásom.” (Vajon mennyien értették meg ezt az „üzenetet”?) Vagyis a műsorvezető szokás szerint bizonytalan volt a megszólításban, de az autentikus válasz egyértelművé tette, hogy Magyarországon az a professzor, aki kinevezett tanárként egyetemi állást tölt be. (Kivételt képeznek azok a személyek – közöttük orvosok 100 körül vannak – akik az 1963 és 1993 között érvényben lévő 1/1963. (II. 24.) NM. rendelet, illetve a lehetőséget lezáró 1993. évi LXXX. törvény értelmében címzetes egyetemi tanári titulust kaptak az egyetemektől, mely nevének megfelelően nem állást, funkciót, hanem címet jelentett. Nagyon sok országban – mást ne mondjak USA, Németország, Ausztria – nem ez a helyzet: a professzorság cím, melyet ki kell érdemelni és bizonyos eljárási folyamat után, odaítélhetik annak is, aki nem tölt be egyetemi tanári állást.

Az ismert színésznőt az ittas vezetés gyanúja miatt bilincsbe verve szállították a rendőrség egyik intézményébe, ahol az ügyeletes orvos (nyugdíjas igazságügyi szakértő) ítélte meg a véralkohol vétel mékéntjét.

Nos, elhangzott a művésznő szájából: „...s akkor a Professzor azt mondta...”. Tehát meg óhajtott tisztelni egy, már hatodik x-et látszólag betöltött orvost, akitől függött az eljárási menete, s azonnal „leprofesszorozta”. Már csak az ittas vezetés gyanú-

jának taglalása miatt is, nem lehetett elvárni, hogy a szerkesztő ekkor a professzori „kinevezés” jogosságára terelje a szót.

De az eset nagyon jellemző, a még oly neves laikus felfogására és a sugárzó média nagy tanító szerepére. Természetesen e helyütt nem a sajtónak igyekszünk üzeni (ezt intézményesen kellene tenni, sok ennél fontosabb kérdéssel egyetemben), de kamarai lapunkban érdemes felhívni a figyelmet, hogy a közfelfogás helytelensége nem mentő körülmény a professzorság jogtalan aktív használatára, sőt ez a kamara által is elítélt etikai vétség.

2006. június

MAGYAR REUMATOLÓGIA

In memoriam Rudolf Eberl (1923–2006)

2006. április 19-én elhunyt Rudolf Eberl professzor, s így Hartwig Mathies után, a német nyelvű területről a magyar reumatológusok másik barátja és támogatója is eltávozott az élők sorából.

Eberl „magyar kapcsolata” a seibersdorfi Hans Altmann professzoron és Neumark Tamáson keresztül alakult ki. Az Országos Reumatológiai és Fizioterápiás Intézet Morfológiai osztályán úttörő elektromikroszkópos munkásságot kifejtő Neumark doktor bekapcsolódott az ausztriai Ludwig Boltzmann alapítványi kutatóintézetek programjába. A kapcsolat később aztán például a Bécsben 1985 októberében sorra került EULAR Szimpózium keretében, majd a bilaterális szimpóziumainkon a klinikusokra is kiterjedt.

Rudolf Eberl 1923. június 2-án született Prágában. Az egyetemi tanulmányokat Bécsben a háborús évek kihagyása miatt 1956-ra fejezte be. Onnantól kezdve a Lainz-i kórházban dolgozott. 1962-ben lett a belgyógyászat szakorvosa. 1972-ben már a seibersdorfi Ludwig Boltzmann Institut tudományos tanácsadója és 1973-tól a Wien-Oberlaa-i Reumatológiai és Balneológiai Intézet vezetője. 1981-ben lett egyetemi professzor. 1984-ben a Cseh-, 1986-ban a Magyar Reumatológusok Egyesülete (MRE) tiszteleti tagja. 1985–88-ig a Lainz-i kórház igazgatója. 1986–90 között az Osztrák Reumaliga elnöke volt.

Nekem személyesen meghatározó élményeim is vannak Eberl professzossal kapcsolatban. Például 1986-ban lehetőséget kaptam tőle, hogy két munkanapon

keresztül reggel 8-tól késő éjszakáig tanúja legyen minden percének. Az igazgatói szobában 5 perc alatt minden ilyen irányú funkcióját ellátta. Az általa vezetett belgyógyászati osztály működési profilját egyértelműen ő alakította ki. Az akut belgyógyászati betegek felvételével is foglalkozó osztályon speciális ambulanciákat (rheumatoid arthritis, arthritis psoriatica) alakítottak ki és a fekvő, valamint a járó betegek részére, a kornak megfelelő legmodernebben felszerelt hidro-, mechano-, elektroterápia és ergoterápiának nevezett munkaterápia állt rendelkezésre a többemeletes épületben. Ez a belgyógyászati alapokon álló, de a mozgásszervek funkcióit messzemenően figyelembe vevő szerkezet optimálisnak tűnik, még az idők távlatában is.

A barátság és bizalom jegyében Eberl professzor délután meghívott az Operától nem messze található magánrendelésére is. A számos helyiségben a rendelő mellett komplett elektro-mechanoterápiát láthattam és egy teremben legalább 6 ágyban infúziót kaptak a betegek (!). A rendelőnek volt egy hátsó bejárata, amely egy hangulatos „Stube”-ba vezetett. „Tegnap volt itt Kirschläger köztársasági elnök” – mondta Rudi Eberl. Szóval a magas körökkel igen jó kapcsolatot tartó elismert és szeretett belgyógyász orvos, reumatológiai betegeinek még VIP ellátást is biztosított.

Megtekinthettem a Wien-Oberlaa-i Ludwig Boltzmann Institute-t is. Remek szerveződésnek találtam, hogy a főváros területén fekvő neves gyógyfürdő egyik részében a szakszerű betegellátás folyt és részben az ott „megtermelt” pénzből, a másik részben kutatólaboratórium működött Gerald Partsch vezetésével. A reumatológiai betegségek izgalmas alapkutatási kérdéseit, a gyulladás mechanizmusát, a porckopás folyamatának elemzését vették célba, s az akkori legmodernebb technikákkal jelentős eredményeket értek el.

Mathies-hoz hasonlóan, nem csak nyitott, hanem érdeklődő volt a Kelet-Európai kollégák felé, s bármikor lehetett számítani segítségére, támogatására. Az MRE intenzív reumadiplomáciai aktivitása jegyében, az 1986-os gyulai vándorgyűlése keretében, a volt Megyeház fennkölt dísztermében, ünnepélyes keretek között, három másik külföldivel együtt, Eberl professzort is tiszteleti taggá avatta.

A „magyar barátságban” bizonyára közrejátszott, hogy Eberl professzornak kedvenc tanítványa, munkatársa volt a magyar származású Attila Dunky, aki azóta is folyamatosan jó kapcsolatokat ápol velünk.

A vezető funkciótól való megválása után, ismereteim szerint a magánrendelést még éveken át folytatta, majd többféle, egyre súlyosodó betegségei miatt teljes visszavonultságba szorult.

Őrizzük meg emlékét lelki panteonunkban!

Winter Lajos: Pöstyénfürdő születése

Egy kapitalista önvallomása

Könyvismertetés

Tehát nem friss könyvről van szó. Számomra a júniusi, Vörösmarty téri könyvhét hozta meg a találkozást a kötettel. A határon túli magyar kiadók sátrai minden évben a tér északi felén sorakoznak egymás mellett. Ezek pultjain valójában olyan könyvekkel találkozhat a látogató, melyeket nehezen talál meg a hazai könyvesboltokban. Amikor megpillantottam a borítót, azonnali vételre határoztam el magam, de nem tudtam, hogy mennyi érdekességet rejt magában a kötet.

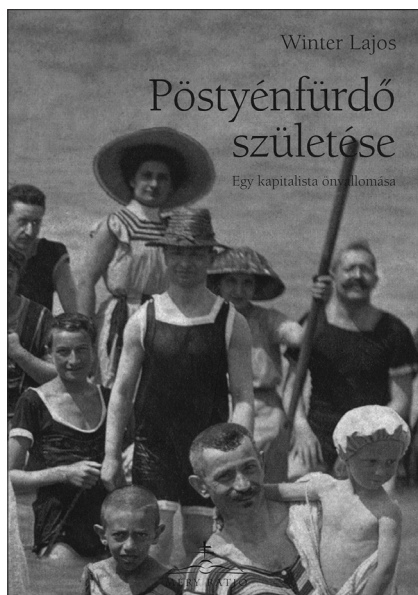
A szerző 1870-ben született Ipolyságon és 97 éves korában (!), egy évvel a Pöstyénben 1968. szeptember 15-én bekövetkezett halála előtt írta meg ezt az önéletrírást. Azonnal felmerülhet a nyájas olvasóban, hogy akkor ez egy szenilis öregember fecsegése. De nem, mert Winter Lajos már a negyvenes években is írt 300 oldalnyi (kiadatlan) önéletrajzot, másrészt agg kora ellenére teljes szellemi frissességnek örvendhetett.

Jogosan írja önvallomásában, hogy öt korszakot élt meg hosszú élete folyamán: a feudalizmus végórái, az első világháború, a csehszlovák szociáldemokrácia ideális időszaka, a második világháború és a hitlerizmus, végül a kommunizmus korszaka.

Nagyapja, Fülöp elévülhetetlen érdemeket szerzett az ipolysági izraelita hitközség 1850-ben történt megalapításában. Apja zseniális üzletember volt, aki különböző sikeres vállalkozások mellett 1888-ban 30 évre szóló bérleti szerződést kötött a pöstyéni fürdő tulajdonosával, a gróf Erdődy családdal. Fia már 20 éves korától a cégben dolgozott. A Winterék által 1892-ben emelt Munkáskórház egyedülálló szociális-egészségügyi intézmény volt az akkori Monarchia határain belül és kívül.

1900-ban azonban az ipolysági érdekeltségek bizonytalan helyzetbe kerültek, jelentős veszteségeket könyvelhettek el, pénzügyi összeomlás és csőd veszélye fenyegetett. A megrokkant egészségű apa minden szerepet átadott fiainak. A fürdő inentől kezdve kizárólagosan Winter Lajos irányítása alatt állt. Az apa, Winter Sándor 1909-ben halálozott el.

A Winter-család európai hírnevét a pöstyéni fürdő céltudatos fejlesztése, állandó korszerűsítése, illetve a bel- és külföldi vendégek magas színvonalú kiszol-

gálása együttesen eredményezte. A poros községből fokozatosan varázsoltak csodás fürdőhelyet. 1894-ben a Kursalont, 1898-ban a Ferenc József fürdőt (márványpalota), 1912-ben a Thermia-Irmát nyitották meg, utóbbiban uralkodókat láttak vendégül.

Winter Lajos még a háború végén is tervez, bankkölcsonöket vesz fel. 1918 őszét a fordultnak nevezi, a helység Piešťany nevet kap és az új csehszlovák állam része lesz. Annak ellenére, hogy Winter nem is beszélt szlovákul, a lakosság kérésére nem távozik Magyarországra, hanem helyben marad új hazájában. Noha kezdetben voltak kellemetlenségei, a szerző dicseri a kiépülő demokratikus viszonyokat, a befektetési és fejlesztési lehetőségeket,

bár ezekért óriási harcokat kellett vívnia, immár sokszor Prágában. 1928 és 1932 között sikerült két hidat építeni a szigetre, ahol ma a gyönyörű új és modern szanatóriumok állnak.

A felvirágzást politikai változások akasztották meg. A német birodalom kezdte ellehetetleníteni a híres pöstyéni iszap exportját. 1938-ban létrejött az önálló szlovák állam, a Pozsonyban székelő dr. Tiso, plébános, majd egészségügyi miniszter kormányzása alatt. 1940-ben részben kisajátították a Winter-birodalmat, s nem szűntek meg a különböző szintű zaklatások. A szerző 1942–44 között bujdosott és bűjtatott, majd 1944-ben, 75 éves korában deportálták Terezínbe.

Winter megszabadul és felszabadul, de amikor visszaér Pöstyénbe: „rettentő csalódás éri”. Féldemokrácia-félkommunizmusnak nevezi az éveket, melyek alatt maradék vagyontárgyait (szálloda, malom) sorra elveszik, pedig az új rendszernek termelt, fejlesztett.

Szomorú – a rendszerre és az emberekre jellemző az a rész, amelyben Winter az 1950-től (80 éves korától!) zajló küzdelmét örökíti meg a hatóságokkal, a nyugdíj-intézzettel, hogy az egyre csökkentett járadékát valamennyire megőrizze. 1961-ben hozzák ellene az utolsó ítéletet, a minimum alá leszállított rokkantsági nyugdíj meghatározásával.

Winter Lajos (és egész családja) kihalófélben lévő példája a szorgalmas, örökké optimista teremtő embernek, akit minden rezsim igyekezett a víz alá nyomni, pedig környezetében magasan ő tett legtöbbet az embertársaiért.

Az idősödő ember egyik keresztje, a teherviselő nagyízületek arthrosisa

A kérdéskör három megingathatatlan alapja már közhely: 1. minden emberben már a harmadik életétizedében megkezdődnek a teherviselő ízületek porc felszínén a kedvezőtlen elváltozások; 2. az ezekből esetleg következő panaszok ellátása – a szakrendelők és a kórházak túlterheltsége miatt – szükségszerűen a háziorvosi szolgálatra hárul, ahol az orvosnak meg kell próbálnia tanácsaival segítenie, majd gondoznia a krónikus panaszost; 3. az egyetemi oktatás e téren nyilvánvaló teljes hiányát folyamatosan pótolni kell a háziorvosi köztudatban.

Bár a csípő- és térdarthrosis kórismézésére és terápiájára természetesen léteznek nemzetközi szakmai protokollok, jelen célunk elérésére leegyszerűsített, gyakorlatias irányelvekre van szükség. A betegség alapja tisztán a porc elváltozása, amely jószerivel feltartóztathatatlanul halad előre, és idővel a subchondralis csontot is érinti, de hamarosan érintettek lesznek az ízületekben és a környékükön lévő lágyrészek is: a térd szalagrendszere, a meniscusok, a bursák, a synovialis hártya és az ízületen kívüli szalagtapadások, periarticularis izmok. Éppen ezért a gyakorlat szempontjából elsősorban nem a degeneratív folyamat állapotát jelző képalkotó eljárások, hanem a beteg panaszai fontosak. Ismert, hogy extrém mérvű arthrosis esetén is lehetséges, hogy alig van panasz, másrészről pedig minimális morfológiai elváltozások mellett szüntelen fájdalmak és funkciózavarok állhatnak fenn.

Az angolszász osteoarthritis kifejezés arra utal, hogy a degeneratív eredet ellenére magában az ízületben gyulladásos jelenségek is lehetnek. Ha ilyen jellegű tünetek állnak fenn (aktivált arthrosis), nyilvánvalóan egészen másképpen kell eljárni, mint a tisztán mechanikus fájdalom esetén. Utóbbi leginkább a teherviselő nagyízületek fokozott igénybevétele következtében jön létre, de akkor is hasonlóak a panaszok, ha csak az ízület körüli lágyrészek túlerőltetése következett be. Mindkettő a mindennapi élet velejárója lehet (átlagosnál több közlekedés, lépcsőjárás stb.), nem beszélve a munka miatti túlterhelésről.

A BETEG VIZSGÁLATA

A háziorvosoknak igencsak javasolható, hogy az életkor és a testsúly figyelembevételén túl az egyes esetekben a kiváltó okot tárják fel, amely a beteg számára

is hasznos lehet az újabb incidensek elkerülése érdekében. S miért ne tudnának az állapot jellemzésére olyan egyszerű eszközt használni, mint a VAS (vizuális analóg skála), külön meghatározva a 10 cm hosszú skálán a fájdalom mértékét és a mozgási képességet? A kettő ugyanis egymástól független mértékű lehet, és függetlenül változhat. Vagyis nem kell olyan részletes, elsősorban a gyógyszervizsgálatokban használatos felméréseket használni, mint például térdarthrosis esetében a Lequesne-féle funkcionális index, mely jó néhány kérdésre adott pontválasz összértéke alapján állít ki bizonyítványt a funkcionális károsodás mértékéről. A VAS-sal meghatározott két érték főleg a terápia, a tanácsok, az életmód-változtatások szempontjából kiváló. Sem az orvos, sem a beteg nem emlékezhet arra, hogy milyen értékek voltak az első vizsgálatnál. Túl ezeken a szempontokon, a VAS-javulás serkentő lehet a beteg pozitív gondolkodására is.

A gondos kórelőzmény felvételen kívül célszerű fizikális vizsgálatra lenne szükség, de ezt a gyakorlatban a háziorvosnak saját magának kell kitalálnia, ám sok esetben nem végzi el. Pedig nagyon egyszerű dologról van szó, amit e helyen nem részletezhetünk.

Kiegészítő vizsgálatokra nincs is szükség. A röntgenfelvétel (de ez már szakorvosi gondolkodás és feladat) elsősorban a csípőfolyamatnál szükséges, az anatómiai helyzet (varus, valgus, dysplasia) megállapítására, és a főleg a műtét felé való haladás esetén a progresszió megítélésére. Laboratóriumi vizsgálatok más betegségek felderítésére, illetve elsősorban a májfunkció, az antireumatikus terápia miatt lehetnek szükségesek.

A FÁJDALOM CSILLAPÍTÁSA

A kezelésben a legparancsolóbb erejű feladat a szinte mindig fennálló fájdalom csillapítása. Igen kíváncsú lenne, hogy ez ne csak gyógyszeres legyen, ugyan a recept felírása a leggyorsabb intervenció, és bizonyos mértékben a betegektől is leginkább elvárt. Minél inkább fennállnak a fizikálisan és eszközösen megállapítható gyulladásos tünetek, annál jobban indokolt maga a gyulladáscsökkentés. A terhesis ízületi arthrosis esetén erre – ha hullámozóan is, de sokszor, olykor pedig szinte állandóan – szükség lehet. Ez önmagában veszélyt jelent, hiszen emiatt a beteg tartós NSAID- (Non-steroidal Anti inflammatory Drug közismert rövidítése) kezelésben részesülhet, sőt esetenként többféle NSAID-ot szed párhuzamosan. Sajnálatos, hogy sokszor az arthrosisos betegek egyszerre szednek fájdalomcsillapítónak tartott nemsteroid gyulladáscsökkentőket (Donalgin, Cataflam stb.) és gyulladáscsökkentőnek tartott NSAID-eket. A hosszantartó kezelés mellett hatványozott mértékben fordulhatnak elő a mellékhatások, elsősorban gasztrointesztinálisok. Az orvosokra leginkább arthrosis esetében hárul az a feladat, hogy egyénileg határozzák meg a beteg NSAID-szükségletét.

Ne felejtjük, a glükokortikoidok sokkal erősebb gyulladáscsökkentők, és rövidtávon elhanyagolható a mellékhatásuk, de „nem szokás” használatuk.

Az eredményes gyógyszergyári marketing révén az NSAID-ok világméretű elterjedése minden képzeletet felülmúlt. Magyarországon évente több mint 180 millió terápiás napnak megfelelő mennyiségű gyógyszer kerül elfogyasztásra.

A háziorvosi gyakorlatban célszerű az orvosnak az igen sok készítmény közül néhányat jól ismerni, s azokat a rövid felezési idő, a COX-2 szelektivitás figyelembevételével a megfelelő esetekben alkalmazni. Természetesen a legcélszerűbb lenne, ha minden NSAID-ra szoruló beteg a biztosan kevésbé gasztrotoxikus, magas szelektivitású NSAID-okat szedné. Így lecsökkennének a gyomor-bélhuzam vérzéses, perforációs és esetenként halálos mellékhatásai. Mivel ez a gyakorlatban megoldhatatlan, reális cél a gasztrointesztinalis károsodásokra magas rizikóval rendelkező betegek kiválasztása. Ezt a kört a COX-2 szelektív szerek kedvezményesebb felírási lehetősége határolja körbe. Ha a beteg 65 évnél idősebb, vagy gyomor-bél nyálkahártya sérülés nagy kockázata áll fenn (előzetes ulcus dokumentált eseteiben, NSAID okozta gasztrointesztinális vérzés dokumentált eseteiben), vagy tartósan szteroidot szed, vagy vérékenységekben szenved, vagy antikoaguláns kezelésben részesül (ideértve a szalicil profilaxist is) reumatológus vagy gasztroenterológus szakorvos rendelhet, illetve javasolhat. Tekintve, hogy a 65 év, mint életkor önmagában elegendő, gerontológiai szempontból ezzel mindig érdemes élni.

S ott vannak a valódi fájdalomcsillapítók is, melyeket azért vagyunk kénytelenek a második helyen megemlíteni, mert a napi gyakorlatban is messze ide szorultak. Pedig általában eleinte, amikor még kísérő gyulladás nincsen, célszerű a nagyobb kockázattal járó NSAID-ok helyett az egyszerű fájdalomcsillapítók alkalmazása. Heveny – és feltehetőleg rövid ideig tartó – fájdalom esetén, akár a maximális napi dózisban metamizol vagy paracetamol alkalmazandó. A terápiás ajánlást ezekben az esetekben is egyénre szabottan kell kialakítani. Később már csak „szükség esetén” kell szedni a fájdalomcsillapítót. A daganatos betegek kezelésére használatos WHO-lépcsők további fokai is alkalmazhatók, főleg csípőarthrosis súlyos eseteiben a nagy fájdalomknál.

A reumatológiában általában, és így arthrosis esetében is a másodlagos gyulladás befolyásolása nem csupán tünetileg kívánatos. A fájdalom csökkentése vagy megszüntetése javítja a funkcionális állapotot, s így egyben oki jellegű terapia. Gerontológiai szempontból előnyös a háziorvos helyzete, aki ismeri a páciens más betegségeit és alkalmazott gyógyszereit is, mert ezek több szempontból is, például az interakciók miatt jelentőseggel bírnak.

OKI KEZELÉS

Létezik az arthrosis oki kezelése is, amit elégánsan chondroprotectionak nevezzünk. A betegek részéről erősen igény van olyan szerekre, melyek „nem csak a fáj-

dalmat csökkentik, mert azt kibírom”, hanem gyógyítanak is. Évtizede már, hogy az ilyen molekulákat Slow Acting Drugs in Osteoarthritis (SADOA) névvel illették, de hamarosan célszerűnek látszott nem a lassú hatás hangsúlyozása, hanem a patológiai alapfolyamatba való beavatkozás képességé, vagyis reálisan a Disease Modifying OA Drugs (DMOAD) terminus technikus használata. Az orvost és a beteget ezen a területen a kereskedelmi túlkínálat kihívása fogadja. Ellenőrizetlen táplálék-kiegészítőket reklámoznak úgy, mint a szigorú gyógyszervizsgálaton átesett (eredeti) glukózamin molekulát tartalmazó DONA-t. Kétségtelen, hogy e szerek bizonyított hatékonyságának mérése az NSAID-okhoz képest sokkal nehezebb feladat, hiszen nem a fájdalom és a gyulladás gyors csökkenését kell monitorozni, hanem a radiológiai megítélhető változást, sokéves megfigyelés alapján. Ha ilyen kedvező változás észlelhető a placebo csoporttal szemben, akkor bizonyított, hogy elértük a porcdegeneráció csökkenését, vagyis fennáll a valódi oki terápia.

Erősen hangsúlyozandó, hogy az arthrosis csak kifejezett klinikai tünetek esetén kezelendő belsőleg gyógyszerekkel. A klinikai tünetek nélküli radiológiai elváltozások nem indokolnak kezelést! Más részről a funkciókárosodás megelőzésére mindig szükségesek a fizikai programok, esetenként a fizioterápiás kezelések.

NEM GYÓGYSZERES KEZELÉS

A betegek többnyire maguktól is rengeteg külsőleg alkalmazható antireumatikumot használnak. Értelemszerűen ez inkább a térdpanaszok eseteiben jön szóba. Kétségtelen, hogy így az előnyös (de nem erős) helyi hatások mellett egészen elhanyagolható mértékű az általános mellékhatás. A térd kissé gyulladásos eseteiben kitűnő lehet az antiphlogistin pakolás (pasta antirheumatica FoNo szerint), mert az mérsékli a fájdalmas duzzanatot.

A teherviselő ízületek kiterjedt panaszainak elengedhetetlen eszközei a nem gyógyszeres eljárások. Szinte minden orvoshoz forduló egyén esetében szükségesek az életmódbeli változtatások, és az adott ízületekre vonatkozó gyakorlatok végzése. Vagyis a legfontosabb az ízületi mozgások mozgásterjedelmének megőrzése és az izmok erősítése a speciális gyógytorna révén. Ezt egyszer minden betegnek meg kell tanulnia a gyógytornász szakembertől. Erre a home care bevezetése óta otthonában is van lehetősége. A későbbiekben már egyedül is végezhető a torna, akár hang- és/vagy videokazetták segítségével. Viszont legalább félévente a gyógytornásznak ellenőriznie kell a gyakorlatok helyes végzését.

Az idősödő, egyre kevesebbet mozgó beteget az izomatrófia elkerülése céljából helyes megtanítani az izometriás tornagyakorlatok végzésére. A legnagyobb jelentősége a combizomzat gyakorlatoztatásának van. Ahhoz, hogy a gyakorlatok hatásosak legyenek, a kontrakciókat legalább 5 másodpercig kell tartani. Már „bonyolultabb”, de egy életre szóló napi program a Czagány-féle extensio, vagyis az alsóvégtag-hú-

zó készülék otthoni használata. A kezelés ideje alatt garantáltan nem terhel a beteg. Szakorvos írhatja fel a csípőarthrosisos betegeknek, támlás és nem támlás ágyhoz egyaránt.

Nagy a jelentősége az otthon elvégezhető fizioterápiás eljárásoknak, amikor nem kell közlekednie a betegnek. Széles a tárháza az ilyen eljárásoknak. Természetesen a könnyebben megvalósíthatókat érdemes preferálni. A „begyulladt” térdízület esetében alapvetően fontos a hűtés. Nem csak a gyógyszerárban kapható kriogél tartalmú tasakot lehet röviden használni 12–14 oC fokra lehűtve, hanem a szintén jól formálható tejes vagy zöldborsós zacskót is. A beteg a gyulladt ízületét óránként 5 percig hűtse, majd terhelés nélkül próbálja kimoogatni.

Más módszerrel ki nem váltható, jó hatású a biztosan nem gyulladt térdre az otthoni iszap kompressz használata. A zsákba csomagolt iszapot forró vízben 40–42 fokra kell felmelegíteni, és a hőhatás érvényesülésére fél óráig a térdén tartani.

S végezetül (természetesen más területre is használható) otthoni elektroterápiás fájdalomcsillapító eszköz a TENS (transcutan-elektro-nervostimuláció). A kezelés elméleti alapja, hogy a készülék által szolgáltatott impulzusokkal a nagy átmérőjű vastag, myelinizált rostok receptorai szelektív ingereket kapnak, ami által izgalmi akciós potenciált váltunk ki, s gátoljuk a kis átmérőjű demyelinizált rostokon érkező fájdalomimpulzus továbbterjedését a gerincvelőből az agyba. A kezelés előnye, hogy a készülékek kisméretűek, telepről működtethetők, így elektromos balesetet nem okoznak.

Csak megemlíteni van lehetőség az eme ízületeken végezhető reumasebészeti műtéteket, elsősorban a protézisek beültetését, amelyeknek lehetőségére mindig időben kell gondolni (de a feleslegesen elvégzett műtéteket kerülni érdemes).

2010. április

IMMUNOLÓGIAI SZEMLE

Paul Klee és a scleroderma

Ez az írás semmiképpen nem született volna meg, ha Szekanecz főszerkesztő nem késztet következetes türelemmel a megírására. Nagyon köszönöm neki a nógatóst és így annak következtében a megjelenés lehetőségét.

Kicsit messziről, tárca-stílusban kezdve. Hazai orvosi szakirodalmunkban az elmúlt két évtizedben – sok más mellett – a hivatkozások tekintetében is jelentős változás zajlott le. Az Orvosi Hetilapban is gyakran láthatunk közleményeket, melyek

irodalomjegyzékében egyetlen magyar nyelvű hivatkozás sincsen, pedig lehetne. Kevesen törődnek továbbá azzal, hogy az adott tárgyban a valóban prioritást jelentő közleményt megemlítsék. A szóbeli magyarázat többnyire az, hogy a régebbi cikkek nincsenek digitalizálva, és nem kereshetők meg az informatikai útvonalon. Nos, régebben ez nem történhetett volna meg anélkül, hogy a szaklapban orrára ne koppintottak volna a szerzőnek. Lehet ezt hiúsági kérdésnek nevezni, de kicsit ez a részletkérdés is a tradíciók megőrzéséhez, a már kialakult rend megtartásához tartozik.

Vállalom a fentiek öncélú vonatkoztatását a jelen cikke. 1999 áprilisában, a *Lege Artis Medicinae* akkori szerkesztőinek felkérése számomra volt megtiszteltetés; akkor még elég szokatlan volt kulturális közleménnyel megjeleni lapjukban: „Megfoghatatlan vagyok e világon – Paul Klee élete és betegsége” – több színes reprodukcióval. Bár a modern művészet nagy mestere akkor már majdnem hat évtizede halott volt, nincs tudomásom róla, hogy addig a hazai orvosi irodalomban valaki foglalkozott volna a betegségével. Így talán érthetővé válik a kissé testidegen fenti eszmefuttatás. Klee sclerodermáját azóta már hazánkban is sokat emlegetik, közismertté vált, aminek csak örülni lehet.

Ezen cikk megírása elleni vonakodásom azon is alapult, hogy 11 éve már részletesen foglalkoztam a kérdéssel. De hála az ösztökélésnek, sikerült újabb adatokra is szert tenni. Jelen írásban tehát nem kívánok ismétlésekbe bocsátkozni, hanem jószerivel csak a betegségével kapcsolatos vonatkozásokat prezentálom. Egészen biztos, hogy a most felhasznált forrásokat meghaladóan, még sok mindent meg lehetne tudni a kérdéskörrel. Ha valaki elutazik például Svájc fővárosába, Bernbe és megtekinti a 2005. június 20-án megnyílt „Zentrum Paul Klee”-t, mely a honlapjuk ismertetése szerint nem a megszokott múzeumi képet adja, hanem „vezető nemzetközi kompetencia-centruma kíván lenni Paul Klee, az ember, élete és munkássága kutatásának, közvetítésének és bemutatásának”, akkor még sok mindennel bővítheti tudását. Az elmúlt évben „Paul Klee und seine Krankheit” kiállítást rendeztek az intézményben.

Bizonyára e sorok olvasói között is vannak, akiknek nem tetszenek Klee művei, és így nem értékelik sokra Klee művészetét, de ha másnak nem, a világhírnek mégis hinni kell. A XX. századi újítók egyik legnagyobbikáról van szó. Elmélyült, etikus, következetes művész volt.

Külön érdekesség, hogy miként adjuk meg nemzetiségét? Svájcban született és halt meg, de mindvégig német állampolgár volt. A hatóság halála után egy héttel a adta volna ki a több éve kérvényezett svájci állampolgárságra vonatkozó kedvező döntését. 1879. december 18-án Svájcban, a Münchenbuchsee nevű falucskában született. Apja, Hans Klee Bajorországból származott svájci földre, az édesanyja bázeli patrícus családból származott. Paul Klee müncheni tanulmányai idején ismerkedett

meg a nála három évvel idősebb Lily Stumpf zongoraművésznővel (akinek apja orvos volt), és 1906-ban házasodtak össze. Mint német állampolgár 1916-ban vonult be a több mint két éves katonai szolgálatra.

Klee életében fordulópontot jelent 1911, amikor Münchenben megismerkedett a Vaszilij Kandinszkij és Franz Marck által szerkesztett Blauer Reiter művészeti folyóirattal és csoportosulással. Ettől kezdve az európai avantgárd egyik élharcosa volt, míg az ellehetetlenülésük miatt Németországot el kellett hagynia.

1933-tól feleségével Bernben élt szerényen, ahonnan haláláig csak kisebb utazásokra távozott el. 1935-ben jelentkeztek betegségének első (bőr) tünetei. Az orvosok először kanyarót diagnosztizáltak. Ritka, és akkor még alig ismert betegségben, scleroderma-ban, mai terminológiával szisztémás sclerosis-ban szenvedett. Ezután folyamatosan alakultak ki a szervi tünetek és voltaképpen soha többé nem lett egészséges. Már az első évben a nyelőcső rugalmasságának elvesztése miatt a szilárd táplálékok felvétele nagy nehézségbe ütközött.

Az 1936-os év katasztrofális volt számára, már a végtől kellett tartani. Két alkalommal voltak gyógyüdülésen Tessinben. Felesége kétségbeesett levélben tudósította USA-ban élő barátnőjét: „háromnegyed éve ápolom. Krónikus kétoldali tüdőgyulladás van, volt már mellhártyagyulladás is. Az orvosok szívmegegyesülést állapítottak meg. Türelmes beteg, nyugodtan tűri az álnok betegséget. El nem tudod képzelni, mibe kerül az ellátása.”

1937-ben Klee-t meglátogatta Kandinszkij, a régi barát, mivel Bernben volt kiállítása. Leírta, hogy Klee csak a feleségére támaszkodva tudott közlekedni és festeni csak ülve volt képes. Klee ragaszkodott hozzá, hogy barátja kiállítását a Kunsthalle-ban végignézzék, ami nem kis megerőltetést jelentett számára. Kandinszkij és felesége mindenképpen segíteni akart a bajba jutott művész kollégán. Hívták, menjen Párizsba, talán ott sikeresebben tudják kezelni, de Klee az utazásra nem volt hajlandó. Ajánlották, hogy akupunktúra-specialistát (már akkor is!) küldenek Párizsból, valamint segítettek légző-maszkot beszerezni. Ugyanebben az évben Braque és Picasso is meglátogatta Klee-t.

1938-ban is voltak kiállításai külföldön, de odautazni nem tudott. Egyre gyengébb lett, csak különlegesen elkészített folyékony táplálékot tudott magához venni. Klee ezeket szerette maga elkészíteni. Az év nyarán több hetet töltöttek a berni hegyekben, aminek hatására jobban érezte magát.

Rendkívül érdekes szemügyre venni alkotásainak számát, illetve annak viszonyát betegségéhez. Mindehhez nagy segítséget ad, hogy Paul Klee a rend fanatikusa volt, valamennyi alkotását, rajzait, grafikai lapokat is kezdetől fogva sorszámozta, s így hallatlanul pontos életmű katalógus maradt fenn. A művész 8918 művet tüntetett fel, de hagyatékában további 228-at letek fel, s így helytálló, a mindenütt olvasható megállapítás, hogy alkotásainak száma több

mint kilencezer. Betegsége kialakulásával párhuzamosan csökkent az évente létrehozott művek száma. 1933-ban ez a szám még 482 volt, 1935-ben 148 és a mélypont 1936-ban volt, csak 25 műre tellett. A hátralévő évek viszont az alkotóművész sikeres harcáról tanúskodnak, hiszen versenytartást folytatott a betegség progressziójával. Minden évben többet dolgozott és 1939-ben csúcsteljesítményt ért el, a műveinek a száma 1254!

Érdekes módon utolsó éveiben – csökkent fizikai aktivitása ellenére – számos nagyméretű képet is alkotott. Az *Insula dulcamara* 88 x 176 cm-es mű alapja a zsákvá-szonra dolgozott újságpapír, s azon olajfestéssel dolgozta ki a képet. Ebben az évben Genfben is el tudott utazni, hogy megnézzé a Prado kiállítását.

Édesapja 1940 januárjában meghalt. Paul Klee tovább küzdött, megmerevedett ujjaival próbált dolgozni. Egyébként bal kézzel festett, de jobb kézzel írt. Egyre súlyosabb betegségét úgy tekintette, mint függő helyzetet az élet és a halál között. Esélyeivel tisztában volt, egy helyütt írja: „Itt az idő”. Máshol azt olvashatjuk, hogy az öt év küzdelem a nyelés technikájával teljesen kimerítette. Kimondhatatlanul szenvedett, de Felix fia 1960-ban kiadott kötete szerint „soha egyetlen szó panasz sem hagyta el ajkát.”

Februárban, 60. születésnapja tiszteletére, kiállítása nyílt New Yorkban, a Nierendorf Gallery-ben, ahol 44 késői munkáját mutatták be. A látogatók diaképek vetítése révén – ami fototechnikai újdonságnak számított – a teljes életművet tanulmányozhatták. Áprilisban már kénytelen volt szüneteltetni a munkát. Május 10-én kúrára utazott a Viktória szanatóriumba, Locarno-Orselina-ba. 80 befejezetlen művet hagyott otthon a műtermében. Lily 8 nappal később követte. Június 8-án annyira rosszabbodott állapota, hogy a szanatóriumból kórházba szállították. A hónap közepén kissé könnyebben volt, de június 29-én reggel fél 8 órakor Locarno-Muralto-ban, a Clinica Sant'Agnese kórházban megállt a szíve. Július 1-jén hamvasztották el. Urnája a berni Schosshaldenfriedhofban található.

Paul Klee életkilátásaia szülei élettartamát tekintve jók voltak. Édesapja 90, édesanyja 70 évet élt. A szisztémás sclerosis négyszer annyi nőt érint, mint férfit. Talán olyan, a műteremben is előforduló anyagok – vinil-klorid, triklór-etilén vagy különböző szerves oldószerek – játszhattak szerepet a betegség kiváltásában.

A 60 évet élt művész története – éppen úgy, mint a hallatlanul súlyos rheumatoid arthritisben szenvedett nagy előd, Auguste Renoir – jól példázza, hogy az élet minden pillanatát majdnem elviselhetetlenné tevő, a mozgásszerveket érintő autoimmun betegség ellenére, a művészeti alkotómunka nagy akaraterővel eredményesen folytatható.

I. Bechterew Világnap Magyarországi Találkozója

2010. május 8-án, szombaton, Budapesten, a Bara Hotelben került sor erre az eseményre. A nagybetűkkel írtak egyes szavait érdemes mind külön megmagyarázni.

Vladimir Mihajlovics Behtyerev 1857-ben, az oroszországi Kazany közelében, falun született. A Pétervárott elvégzett orvosi tanulmányok után kibontakozott a széles érdeklődésű, sokat publikáló orvos gazdag életútja. "Kevés olyan kutatót találni az orvostudomány történetében, akinek nevéhez olyan nagyszámú tünet, tünetegyüttes, anatómiai képlet vagy mag stb. felfedezése fűződik, mint V. M. Behtyerevéhez" – írja az Orvosi Hetilapban 1983-ban Kelemen Gábor. Ez olyannyira igaz, hogy a cikkíró a két és fél oldalas írásban a Bechterewről elnevezett gerincbetegséget nem is említi! 1893-ban Behtyerev német nyelven közölt néhány esetet, ahol a gerinc elmerevedését, mint ideggyógyász szemlélte. Nos, ekkor nevét „németesítették” és az akkoriban a kontinensen vezető német orvosi szakirodalom alapján mindenhol ezen a néven terjedt el a betegség. A magyar betegek között is feltartóztathatatlanul a szerzői neves elnevezés (persze nem pontosan használva) terjedt el. Ezért is döntöttek úgy a találkozón, hogy noha ez a világnap az angolszász elnevezésű ankylosing spondylitis-ről (AS) szól, hazánkban nem lehet ezt az elnevezést használni. A nómenklátúra bonyolultságát fokozza, hogy a BNO-ban viszont spondylitis ankylopoetica szerepel, vagyis ez a hivatalos neve a kórságnak.

A reumaellenes világ- és európai szervezetben egyaránt mindig nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy az e területen érdekeltek ne csak a betegségek adta tudományos kérdésekkel foglalkozzanak, hanem a mozgásszervi betegségek széles skálájának alanyait, a betegeket is vonják be a mozgálobba. Ennek keretében a nyugati országokban már régen kialakultak a betegszervezetek. A speciális kérdéseket magában hordozó Bechterew-betegség érintettjei számára ebben az évben ért meg a helyzet Világtalálkozó szervezésére. Nemes gondolat szerint majd minden országban egy időben zajlanak a programok. Ebből nem sok minden valósult meg, mert csak a német és spanyol betegek (képviselői) jöttek össze eddig, úgy hogy a hazai találkozó az előkelő harmadik helyet birtokolja.

Röviden utalva a magyarországi előzményekre, a Bechterew Klub 1981. november 21-én alakult meg, helyileg az ORFI-ban, dr. Papp Irén kezdeményezésére.

A mostani klub-elnök, dr. Majtényi Sándor és e sorok írója is jelen volt a majd 30 évvel ezelőtti nyitórendezvényen.

A mostani találkozót, mely a gyógyszergyári szponzorok támogatása nélkül létre sem jöhetett volna, gondos szervezőmunka előzte meg. Valamennyi reumatológiai osztály vezetője értesítést kapott, hogy betegei közül keresse ki a delegálásra minden szempontból megfelelő SPA betegeket. Sok egyeztetéssel sikerült biztosítani, hogy az ország minden részéről érkező betegek száma éppen ideális legyen. A kezdési időpont előtt már valamennyi széken fegyelmezetten ültek a betegküldöttek. Ez a jelenség orvostalálkozókon soha nem észlelhető.

A találkozón Majtényi Sándor beszámolt arról, hogy mint magyar delegátus hogyan jutott el az ASIF-ba, vagyis a nemzetközi betegszervezetbe. Ortutay Judit, Szántó Sándor és Géher Pál orvoselőadók mellett, gyógytornász és további két beteg is szerepelt a programban. Majd következett a Betegfórum, ahol sokan, bátran és értelmesen tették fel a kérdéseiket, melyek jobbára továbbra is azokra a problémákra keresték a válaszokat, amelyek a betegeket folyamatosan érdeklik. Megtisztelő volt, hogy mint a betegséggel több évtizeden át foglalkozó szakember, levezető elnöke lehettem a több mint két és fél órás programnak.

Jó hír, hogy az érdeklődők a szponzori segítséggel beindított www.bechterewes.hu honlapon folyamatosan kaphatnak tájékoztatásokat.

A Springmed Kiadó a tanácskozás napjára időzítette a betegeknek szánt Kérdések és válaszok a Bechterew-kórról című könyv megjelenését, amely dr. Szántó Sándor és dr. Géher Pál alkotása.

2010. szeptember

CALÁDORVOSI FÓRUM

A magyar balneológia – történelmi szemmel nézve

A családorvos gyakorlatában nyilván gyakran előfordul, hogy a betegek valamilyen „vizes” kérdést tesznek fel. Tudtommal semmilyen ismeret, felmérés nincsen arról, hogyan válaszolják meg ezeket a kérdéseket. Egyértelmű, hogy az egyetemen tanultak alapján a laikusok szintjén állnak a kollégák. S mennyire finanszírozás-függő ez a kérdés is, hiszen fürdőjegyet csak reumatológián lehet felírni, tehát a megoldás a beutalás. Ez a rövid írás természetesen semmit nem fog változtatni a helyzeten, de a lap kérdésfelvetése is jelentőséggel bír.

Elengedhetetlen, hogy először tisztázzuk a fogalmakat. A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint: „Balneológia – a gyógyvizek, gyógyiszapok és gyógyfürdők hatásaival foglalkozó tudomány”. Nos, nyilvánvaló, hogy nem erről (a tudományról) kívánunk e helyen értekezni, hanem röviden a gyógyvizekkel történő gyógyításról. Meg is találhatjuk a kifejezést: „Balneoterápia – gyógyfürdővel vagy ivókúrával való gyógyítás”. A helyzetet tovább nehezíti, hogy a „Hidroterápia = vízgyógykezelés” meghatározás is létezik.

A fogalmi zavarokat az is gerjeszti, hogy vajon az adott víz hőmérséklete, ásványanyag-tartalma vagy gyógyhatása a kérdéses. Hiszen azt a természetben előforduló vizet nevezzük „termálvíznek”, amelynek hőmérséklete 30°C-nál magasabb – azt a vizet, mely a természetben előfordul, s amelynek 1 literében 1000 mg-nál több oldott ásványi anyag van, vagy bizonyos biológiailag aktív anyagok egy meghatározott küszöbértéket meghaladó mennyiségben fordulnak elő benne „ásványvíznek” –, és az olyan ásványvizet, amelynek orvosi kísérletekkel bizonyított gyógyhatása van, s ezért hivatalos engedélyezést nyer, „gyógyvíznek” nevezzük.

Történeti vizsgálódás szempontjából más a gyakorlati felhasználás története és más a tudományos és szervezeti kérdések ismertetése. Kezdjük az előbbivel!

Magyarországon (és itt a Trianon előtti országot kell érteni) a megszállhatatlanul sok termálvíz lehetőségét igénybe véve a fürdőket széleskörűen alkalmazták. A mai fülnek furcsa, de messzemenően nem csak a mozgásszervi bántalmak esetében, hanem szinte mindenféle panasz miatt. Vegyük figyelembe, hogy a kórformák sem voltak jól tisztázhatók, és a gyógyítás eszközei – utalva itt az Aszpirin előtt a szintetikus gyógyszerek teljes hiányára – eléggé szűkösek voltak. Tehát igencsak hálás megoldás volt a fürdőhelyekre küldeni a betegeket (akik ezt meg tudták fizetni), hogy a kellemes procedúrák, a klimatikus hatások, valamint a kikapcsolódást jelentő tényező hatására gyógyulást lehessen elkönyvelni. Mindemellett érdemes arra utalni, hogy például a mozgásszervi betegségek amúgy s nehezen osztályozható panaszai esetében e fürdőhelyeken alakult ki a legnagyobb orvosi tapasztalat a fizikális vizsgálatot illetően és a betegség lefolyásának megismerésében. Ezt bizonyítja, hogy az első magyar nyelvű reumatológia könyv a pöstyéni Weisz Ede tollából született meg 1903-ban. S erre utal az is, hogy ma – amikor már messze nem csupán a víz áll a terápia szolgálatában – a reumatológiai betegek ellátásának centrumai a régi fürdőhelyeken találhatók (észak-budai fürdők, Hévíz, Harkány, Eger). A mozgásszervi panaszokra tünetileg szinte mindig hasznos a meleg vizes fürdő, mert hatására a spasztikus izomzat ellazul, a mozgás könnyebbé válik és keringési hatásként a perifériás ellenállás csökken.

Azt sem szabad elfelejteni, hogy a régmúlt fürdői messzemenően nem csak a gyógyításban nyújtottak segítséget, hiszen környezetváltozást, pihenést nyújtottak, társas szórakozásra adtak lehetőséget.

Az I. világháború utáni markáns területváltozások a gyógyfürdők vonatkozásában is jelentősek voltak. A fürdőhelyek javarésze Erdélyben és a Felvidéken volt. A megmaradt harmadnyi országban jelentősek voltak a magas szintű fővárosi intézmények, de vidéken csak Hévíz jelentett nagyobb balneológiai potenciált. Ezért volt hallatlan jelentősége a Hajdúszoboszlón 1925-ben nyert bőséges, magas hőfokú víznek, aminek hasznosításával 1927-ben már meg is nyílt a fürdő. Mint köztudott, azóta töretlen a fejlődés, s így létrejött a legnagyobb hazai gyógyfürdőüzem. A továbbiakban az Alföldön szinte minden fúrás eredményes volt, s gomba módra szaporodtak a fürdők, melyek közül a gyulai ítéltető a legjelentősebbnek.

Ezen a ponton fel kell vetni azt a kérdést, hogy mi történt azokban az országokban, ahol – főleg a fúrásokat megelőzően – nem volt termálvíz? Ott szegényebb maradt a régebbi medicina palettája, később pedig, az utazások lehetősége révén, beindult a gyógyturizmus. De a meleg víz nélküli helyeken is használtak és használnak vizet. Értelemszerűen elsősorban ezeken a helyeken fejlődött ki a hidegvíz-terápia (például Kneipp-kúrák), amelyeket vegetatív idegrendszeri zavarok esetében eredményesen lehet használni, de perifériás keringésjavító hatásuk is vitathatatlan. No, ez a hidroterápia. Magyarul vízterápia, de manapság már ezt nem érdemes ebben az értelemben használni, mert nem ezt értik alatta. A ma orvoslára furcsán hathat, de a II. világháború előtt Budapesten több mint tíz hidegvíz gyógyintézet működött. Hogy miért kellett ezeknek mind megszűnniük, azt nem lehet megmondani.

Visszatérve a termálvízben szegény országokra, ezekben már régen, de manapság is kénytelenek a víz felmelegítésével elérni azt a hőfokot, amely esetében fürdetést, de főleg gyógytornáztatást végre lehet hajtani. Tehát ilyen helyeken ugyanúgy tornászik a beteg a vízben, mint ahol ezt a természet adta vízben teheti, és minden vízhatás érvényesül, csak a kémiai hiányzik, mert nem balneoterápiáról van szó. Talán ezért mondhatta Belák Sándor, hogy „A fürdőhatás elemzésénél az édesvizes fürdő hatásából kell kiindulni”, vagyis hogy a hatás elsősorban fizikai.

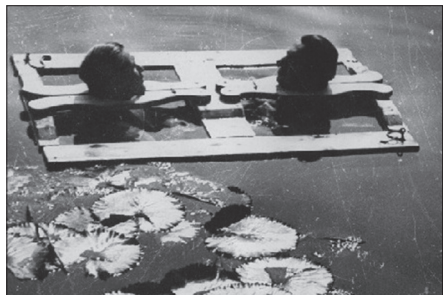
Tudománytörténetileg érdekes, hogy a pesti egyetem már az 1863/64-es tanévben kinevezte a balneológia első magántanárát Pete Zsigmond személyében, a „fürdészet” tárgykörből. Rendkívüli tény, hogy a már 1837-ben megalakult Budapesti Királyi Orvosegyesület (melyet röviden mindenki csak Orvosegyesületnek nevezett) keretei között, Bókai János (gyermekgyógyász!) elnökletével 1882-ben állandó balneológiai bizottság létesült. A bizottság elsőrendű feladata a hatalmas ország fürdőinek felmérése volt. 1890 októberében az akkori elnök, Tauffer Vilmos (szülész-nőgyógyász!) javaslatára a Bizottság kongresszust tartott, ahol a 168 résztvevő elhatározta az egyesület megalakítását. Ma ugyebár elképzelhetetlen lenne, hogy egy nagy alapszakma képviselője legyen az első számú balneológus. Így 120

éve, a berlinit követően hazánkban jött létre a kontinens második legrégebb balneológiai egyesülete. „A Magyar Szent Korona Országainak Balneológiai Egyesülete” 1891 májusában tartotta I. kongresszusát. Az elnök Tauffer Vilmos egyetemi tanár lett. Ez a tény is utal a fentebb leírtak igazságára, hogy még ebben az időben is a balneológia a medicina egészének fontos ügye volt. Az alapszabályt a belügyminiszter júliusban hagyta jóvá. 1905-től az egyesület elnöke Bókay Árpád (gyógy-szertanász egyetemi tanár), akit 1920-ban a szintén gyógyszer-tanász Vámosy Zoltán követett az elnöki székben.

Az egyesület életének fénypontja az általa 1929-ben Budapesten megrendezett Nemzetközi Orvosi Hidrológiai Társaság (ISMH) kongresszusa. Ez az esemény jelentékenyen hozzájárult Magyarország balneológiai értékeinek és a magyar balneológiai tudományosságnak nemzetközi megismertetéséhez. 1934-ben megalakult a Budapesti Központi Gyógy- és Üdülöhelyi Bizottság. 1938-ban az Egyesület régi óhaja valósult meg, amikor „Fürdő- és Rheumakutató Intézet” létesült Belák Sándor egyetemi tanár vezetésével, a Tudományegyetem Általános Kórtani Intézetében. A kutatóintézet betegeinek elhelyezésére a budapesti gyógyfürdők több ágyat ajánlottak fel. Nem sokkal a II. világháború befejezése után az egyesületi élet Magyarországon gyakorlatilag megszűnt. Ennek megfelelően a nagy hagyományú balneológiai egyesületünk is tetszhalottá vált. Az 1980-as években már az új generációt jelentette Fluck István színre lépése, aki az egyik nemzetközi szervezet, a FITEC felé épített ki kapcsolatokat. A magyar balneológia újkori elismerése lett, hogy dr. Bender Tamást, a hazai egyesület elnökét 2003-ban a balneológiai világ-szervezet, az ISMH elnökévé választották.

Végezetül, ismét visszatérve a gyakorlat kérdéseire, hangsúlyozni érdemes, hogy a víz termikus, fizikai és kémiai hatásait az újabb időkben egyre inkább nem önmagában igyekszünk hasznosítani, hanem úgy nevezett kombinált eljárásokkal. Vagyis amikor a páciensre nem önmagában csak a víz hat. Már utalás történt a víz alatti gyógytornára. Mással nem pótolható terápiás előny, hogy a víz felhajtóereje következtében a testsúly csökken, a torna kisebb izomerőt igényel. Így olyan károsodottak vagy időskorúak is el tudják végezni a gyakorlatokat, akik erre különben képtelenek. Az eljárás fontos tényezője a kezelt személy aktivitása. Igen elterjedt passzív kombinált kezelési mód a víz alatti zuhanymasszázs. A kezelőszemély a kád-ban fekvő beteg kijelölt testrészein a víz alatti kezelőfejjel végzi a masszázst. Mivel az idők kezdetén hazánkba az egykori NDK-ból importálták a gépeket, s azok gyártói neve Tangentor volt, a kezelés elnevezésére ez kitörölhetetlenné vált.

Különleges helyet foglal el a kombinált eljárások között a súlyfürdő, hiszen ezt Hévízen Moll Károly találta fel, tehát egy igazi hungarikumról van szó. Érdekes, hogy külföldön nem tudott elterjedni, csupán – ismereteink szerint – néhol a határon túli magyarok lakta területeken. Moll Károly az ötvenes években a hévízi tóban kísér-

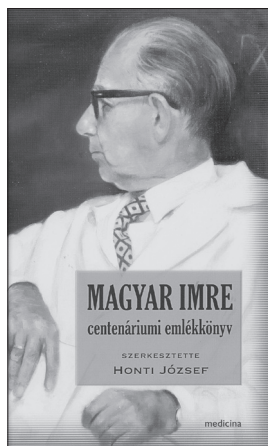
letezte ki a metódust. Mára feledésbe merült, hogy ezt ő kizárólag a lumbális porckorongsérvek megoldására alkalmazta, ma már soha nem alkalmazott nagy súlyokkal és hosszasan (a műtéti eljárások alkalmazása ez időben kezdődött hazánkban). Mára az indikáció a nyaki és a derékpanaszok csökkentésére változott, a húzás adta előnyök érvényesítésével.

Nem szabad elfelejteni a fürdők káros hatásairól. Ezek elkerülésében alapvető az indikációk és a kontraindikációk betartása. Ezért a bajok, például a keringés túlterhelése, agyi- vagy szívkatasztrófák elsősorban az orvosi indikáció nélküli elterjedt fürdőhasználat során fordulnak elő.

Appendix: nyilvánvaló, hogy a háziorvosoknak is nagyobb szerepet kellene játszani a balneo- és hidroterápiák alkalmazásában. Ezt a képzés- és továbbképzés javításával, továbbá a kezelési folyamatban való tevékenyebb részvételükkel lehetne elérni a jövőben.

2010. december

MediArt

Magyar Imre centenárium emlékkönyv Könyvismertetés

A keményfedelű, 288 oldal terjedelmű könyv – megfelelően a szép megfogalmazású címének – Magyar Imre 1910. október 14-i születésének 100. évében jelent meg.

Sajnos azt el tudom képzelni, hogy a mai orvostanhallgatók között akad, aki nem tudja ki volt Magyar Imre, de több mint öt évtizeden át ez elképzelhetetlen volt, hiszen az ország minden orvosa – az egyetemen és utána is – az először 1948-ban kiadott „Magyar-Petrányi”-ból tanult. Tehát Magyar Imre neve és tevékenysége „A belgyógyászat alapvonalai” tizenegy kiadásának társszerzőjeként kitörölhetetlen a magyar medicinából. Nagyságát még különleges személyes hatása és a medicinán kívül eső, szépirodalmi és egyéb művei tették emlékezetessé.

A kötetet bevezető ajánlás és a legutolsó fejezet összefoglaló értékelése az egykori tanítványtól, Tulassay Zsolt akadémikustól származik.

A kötet szerkesztője, Honti József patológus, nem állt közeli kapcsolatban az emlékkönyv alanyával, de sok éven át szolgált az Orvosi Hetilapnál és eddig is szerkesztett már könyveket. Arra vállalkozott, hogy összeszedje a Magyar professzorokról korábban közölt értékes írásokat és megkérje a ma elérhető tanítványokat, hogy mint tanúk emlékezzenek a mesterről.

Logikusan és érdeme szerint került az első helyre Lehoczky Dezső visszaemlékezése, mely Magyar professor halálának 10. évfordulójára készült és írásban is megjelent. Nélkülözhetetlen adatként sorolja fel a 78 orvos nevét, akik Magyar Imre 15 éves igazgatói működése alatt dolgoztak a klinikán, továbbá a professor 16 könyvét, melyek az orvos- és továbbképzést szolgálták. Ezt követően Lehoczky professor részletes visszaemlékezése olvasható a „21 év Magyar Imrével” fejezetben.

A következő írás kedves színfolt, mert a professor négy gyermeke közül az egyik, Anna meleg hangú visszaemlékezését tartalmazza, felelevenítve a problémakört, amit az orvostudor igyekvése jelentett, hogy leánya nagyszabású egyetemi karriert fusson be, míg ő a körzeti orvosi működést választotta, amelyben nagy elismertségre tett szert. Megjegyzendő, hogy Magyar Imrének 12 unokája van.

Rendkívül jó választás, hogy ezt követően Magyar Imre írása következik, az „Így lettem orvos”, mely a Szépirodalmi Könyvkiadónál 1984-ben megjelent kötetéből származik, és őszinte önvallomásnak tűnik.

Egyedivé a kötetet az eztán következő 27 tanítványi visszaemlékezés teszi. Testközelből ismerhetjük meg a Magyar-klinika mindennapjait. Árad a szeretet, tisztelet és elismerés a mester felé. Jó érzéssel tölthette el, hiszen ezt valójában életében is észlelhette. Több visszaemlékező is él a kifejezéssel, hogy igazi demokratikus légkör jellemezte a klinikát. Bátorkodom ezzel vitatkozni. Szerintem ez inkább a rendkívül jól sikerült felvilágosult abszolutizmus példája volt. Mint tudjuk, a mindenki egyenlő elve alapján egy klinikát nem is lehet működtetni.

Egyáltalán nem kritikai megjegyzés, inkább érdekességként érdemel említést, hogy „Magyar Imre főbb szakmai művei” felsorolás 344 tétele (ezek szerint vannak még további nem főbb művei) nem a szokásos módon a kezdettől halad az időben az utolsó megjelent munkáig, hanem fordítva, a professor utolsó publikációja, az orosz nyelven megjelent 1987-es könyvrészlete viseli az 1. számot és az 1940-es évekből származó dolgozatai (nem időrendbe rakva) sorakoznak a lista végén.

S ugye végezetül megengedhető (sőt egyesek szerint mindig el is várt) némi negatív észrevétel. A könyv igen sok informatív fényképet tartalmaz. Azonban java-részüik túl kicsiny méretű, esetenként bélyegnagyságú. A társas felvételeken ábrázoltak sokszor csak nagyítóval vehetők ki. Bár lehet, hogy el kell mennem a szemorvosomhoz. Azt hiszem szerencsésebb lett volna a fotóknak több helyet szentelni.

Ha van PCP, van-e SCP is?

(a kézirat címe eredetileg „Secundaer krónikus polyarthrititis”)

Még ha erről keveset is írnak szakmai orgánunkaink, egyfajta szakadék van a sokat fejlődött, technicizálódott medicina és a klasszikus értékek elismertsége, használata között. A helyzetből generalizáló problémák nem elméleti jellegűek, hanem minden esetben az adott betegnek okozhatnak károkat. Magam elkötelezett híve vagyok a helyes arányok megtartásának. Mindent meg kell tenni a régebbi, de hasznos kórismézési és kezelési eljárások érvényességének megtartásáért. Tulajdonképpen logikus lenne, hogy a reumatológia területén ezek a problémák kisebb mértékben lennének jelen, hiszen szakterületünket nem annyira jellemzi az eszközös technikák eluralkodása, mint más területeket. És mégis...

A közelmúltban előfordult történet adja a lehetőséget, hogy mint egy esetbe-mutatás példát szolgáltatthassak mondanivalómra.

66 éves férfi irodavezetői munkakörben évtizedek óta külföldön tevékenykedik, csak szabadságait tölti itthon. Sovány alkatú, semmilyen komolyabb betegsége nem volt. Már több mint egy éve nagyon szenved mozgásszervi panaszoktól. Lázzal járó felső légúti hurut elmúltával igen erős, kétoldali vállfájdalmi alakultak ki, de jelenleg is, szinte minden testrészében fájdalmi vannak, sokszor alig tud lépni, a combok hátsó oldalának görcsös izomfájdalma miatt. Ízületei duzzanatai sem a kis-, sem a nagyízületeken nem alakultak ki. Hasznos diagnosztikai gondolataink alapján az erős vállfájdalom miatt a polymyalgia rheumatica jut eszünkbe, de a már ekkor feltett kérdésre kiderült, a sok vizsgálat során soha a véresejtszüllyedés nem tért el normálistól. A beteg észlelte – a hosszú betegségtartam alatt volt ideje a megfigyelésre –, hogy nyugalmi helyzetek után, így reggeli felkeléskor, vagy a nála megszokott hosszabb íróasztalnál végzett munka után még nehezebb a mozgása, majd éppen a mozgás hatására némileg könnyebben van. Ez a tünet arthrosis jellegű problémára utal.

Természetesen többször, többféle szakorvos részletesen vizsgálta, beleértve a laboratóriumi tesztek sokaságát és a több képalkotó eljárást – mindig teljesen negatív eredményekkel. Így gyulladásos, immunológiai jellegű folyamat nagy valószínűséggel kizárható. Az is természetes, hogy a röntgenfelvételein ábrázolódtak az előrehaladott, főleg nyaki gerincropásos jelek, melyek persze régen fennálltak és semmiképpen nem tehetők felelőssé a jobbára ízületi panaszokért. Az megint csak

természetes, hogy próbálkoztak NSAID-okkal, de a beteg jóformán semmi jó hatást nem érzelt. Végezetül glükokortikoidra állították be, 8 mg prednisolon aequivalenst szedett naponta. Mivel tisztában van a szer tartós szedésének veszélyével, önszántából csökkentette az adagot és jelenleg 4 mg-ot szed.

Itt tartottunk a kórelőzmény megbeszélésében, amikor hirtelen megkérdeztem, mondja nem volt-e reumás láza fiatal korában, más szóval olyan betegsége, amikor nagyon megduzzadtak az ízületei és mozogni sem tudott. Felragyogó szemmel mondta, dehogynem, 17 éves koromban az ORFI belgyógyászatán kellett feküdnöm két hétig. Szívizom és vesegyulladásom is volt még utána.

Miért tettem fel én ezt a kérdést, amely telitalálat volt? Mert azt keresve, hogy mi tarthat fenn ilyen panaszokat, ha nem autoimmun betegség, RA, de arthrosis sem lehet önmagában az ok. Eszembe ötlött, nem is egy korábbi ilyen esetem közül N. Gy. főpincér testes alakja, aki mindenki által érthetetlenül egyszer csak nem tudott tovább dolgozni hasonló kínzó fájdalmai miatt. Még szimulánsnak is tartották, s természetesen az 50-es éveiben lévő férfi lelkileg is tönkrement a beállt munkaképtelenség miatt. És neki is volt reumás láza, s jóval később tört ki rajta az „érthetetlen” betegség.

Nos, ez alkalommal a nómenklatúra feszegetését tegyük félre, fel kell azonban említeni, hogy ezt a kórképet elődeink jól ismerték. Az 1966-os Rheumatologia könyvben még önálló fejezetként szerepel: szekunder krónikus polyarthrit. Bizonnyára az ifjabbak már nem is nagyon tudják, hogy ha valakinek az ajkára kerül a pc p diagnózis (amit mindenki tud, hogy egyenlő az RA-val), akkor az illető primer krónikus polyarthritisről beszélt. Nyilvánvaló, hogy azért volt primer, elsődleges elnevezés, hogy el lehessen különíteni a szekunder, másodlagostól. Mert éppen a fenti esetünk példázza, hogy e második a valóságban létezik! Csak az új elnevezés teljes körű térnyerése során, a „fürdővízzel” a másodlagos polyarthrit is „kiöntöttük”. Mint említettem azonban, nem a nevezéktan a fontos, hanem az, hogy a gyakorlatban előforduló klinikai kép fel nem ismerése károkat okozhat. Tehát az egykoron rettegett reumás láz második betegségei közül a szívbelhártya- és izomgyulladás, a vesegyulladás mellett a leggyakrabban a heveny sokizületi gyulladás alakult ki. Ez utóbbi jól gyógyult, s messze nem okozott életre szóló betegséget, mint a vitiumok és a krónikus vesegyulladás, viszont jó tudni, hogy másodlagos krónikus formában felbukkanhat.

És a kérdésre, hogy az ismertetett esetben a diagnosztikus felismerés, hogyan „gyógyította” meg a beteget, a válasz: teljesen! Ugyanis az értelmes laikus a helyzet pontos magyarázata nyomán megszűnt reszketni a súlyos progresszív betegségtől, és (mint hosszabb távon beigazolódott) nem járt újabb és újabb kivizsgálásokra, tanácsaim alapján rendszeresen úszik, könnyű kimozgató tornát végez naponta. Természetesen megszabadult a tartós glükokortikoid szedéstől is.

Kérdezem én, amikor kihálnak az olyan klinikusok, akik tapasztalati anyagában még szerepel ez a kórforma, és minden nagyobb szabású vizsgáló eljárás nélkül rá tudnak jönni a baj nyitjára, ki fogja ezeket a betegeket helyesen értelmezni és irányítani? Még szerencse, hogy az alapbetegség, a polyarthrits acuta igen-igen ritkává vált. Azt hogy milyen immunológiai mechanizmus állhat fenn az ismertetett esetben... én nem tudom...

2010. december

MAGYAR REUMATOLÓGIA

Epizód a régi ORFI életéből – avagy a Varázshegy alapján járt-e el Dellamartina?

A 60-as, 70-es évek ORFI-jában csúcspontként több mint 1600 betegágy volt és 13 nem-operatív mozgásszervi (tehát reumatológiai és rehabilitációs) osztály működött. A Frankel Leó u. 54. szám alatti „Kiskórházban” (ma a BIK igazgatóság, a clausura, valamint egy ambulancia működik benne) 4 reumatológiai osztály volt található, s az egyiknek Dellamartina Ferenc (1911–1993) volt a vezetője.

Kovács László – a 94 évet élt főorvos, aki szintén 1911-es születésű és évfolyamtársa volt Dellamartinának – elbeszélésből tudhattam meg, hogy Dellamartinát az évfolyam eszének tartották, de magatartása mindig is kissé egzaltált volt. Kezdetől fogva az Irgalmasrendi Kórházban dolgozott. Magas elvi szinten kialakított elméleteit a gyakorlatba nehezen tudta átvinni.

A fent említett időben a fiatal orvosokat Farkas Károly, a mindenható igazgató kézi vezérléssel, ha kellett 24 órán belül helyezte át az egyik osztályról a másikra, a folyamatos munkarend biztosítása érdekében. Attól mindenki reszketett, hogy a sors úgy hozza, a Dellamartina vezette E osztályra deportálják, még ha rövid időre is. Ez az eset e sorok írójával is megtörtént, néhány hetes odavezénylés erejéig. Sejtelmes volt a főorvos szobája, ahol íróasztala mellett állt a fémhálóból készített ketrec, amibe bizonyos sugárzások vizsgálatára beültette a betegeket. Az osztályról minden délben hazasétált ebédelni és pihenni, de délután visszajött. Ekkor gondos fizikális vizsgálattal ellenőrizte, hogy a délelőtti folyamán – homeopátiás jellegű dózisban – alkalmazott gyógyszerek milyen változásokat idéztek elő a pácienseken.

A címben is jelölt kérdés azonban csak most következik. A mai fiatalok unostalan hallhatják, hogy a mozgásszervi beteg vizsgálatában az alapos fizikális vizsgálat mennyire meghatározó jelleggel bírt évtizedekkel ezelőtt, első sorban az ország reumatológiai életét valóban irányító központi intézmény falai között. Ennek letéteményesei az idősebb, már a második világháború előtt is működő főorvosok voltak, akik művészei voltak a szakma ezen alapjainak. A beosztott orvosok egyik legfontosabb feladata volt a kórházi osztályra bekerült betegek mindenre kiterjedő fizikális vizsgálata, annak rögzítése a kórlapban. A későbbiekben került sor arra, hogy az illető vezető ellenőrizte, mennyiben volt helyes a felvételi státus, amely a későbbi változások megállapításának összehasonlítási alapját is képezte. Nos, ez a menetrend a Dellamartina-osztályon nem így zajlott! Az új betegekkel az egész osztályt mindennap levizitáló főorvos találkozott először – és ott a kórteremben, plenárisan alaposan megvizsgálta őket, miközben minden észleletet (Laségue-jel, mozgásfokok, nyomásérzékenységek, stb.) diktált, amit csak Kele Sándor, a főorvosnál hat évvel idősebb, már nyugdíjas korú adjunktus írhatott be kézzel az adott kórlapba. A beosztott orvos a későbbiekben abból tanulhatott, hogy „utánvizsgálta” az osztályos betegét.

Nemrégiben újra olvastam Thomas Mann „A varázshegy” regényét, melynek két kötetén a Nobel-díjas német író 1912 és 1924 között dolgozott. Megdöbbenve olvastam az alábbi sorokat (melyeket természetesen 20 éves korom körül nem értekelhettem a mostani szemszögből).

„Fent a nyakánál kezdte, közvetlenül a kulcscsont alatt, azután végigment az egész mellen. Amikor megelégelte a kopogtatást, áttért a hallgatódzásra. Kurta, határozott szavakkal jelentette a Joachim mellkasában észlelteket az íróasztalnál ülő asszisztensnek. „Rövid – diktálta – rövidült”....”Vezikuláris – mondotta, majd ismét: – Vezikuláris”. „Érdes – mondotta és elhúzta az arcát. – Nagyon érdes... Zörej”. És Krakowski doktor mindezt feljegyezte a kórlapba, mint a segéd a szabász adatait.”

Tehát ahogy Behrens udvari tanácsos, főorvos vizsgálta és diktálta a mellkasi fizikális leletét a regényben, éppúgy cselekedett Dellamartina Ferenc a mozgásszervi státussal. Azt viszont nem tudhatjuk, vajon „A varázshegy” mintájára folyt-e ez így – de hogy olvasta, az bizonyos.

Ez lenne a tudomány helye ma Magyarországon?

Még az elmúlt év őszén szentelte fel Erdő Péter bíboros az Országos Reumatológiai és Fizioterápiás Intézet új kórházi kápolnáját. Az eseményt nagyszabású ünnepséggé szervezték, a kormányzati, társadalmi és tudományos élet számtalan képviselőjének meghívásával. Egyben az újonnan kialakított közösségi központ avatására is sor került.

Az ünnepség színhelye az előadóterem volt, ahol, mint a kápolnaszentelésen is, a sajtó képviselői közelharcot vívtak egymással, hogy kameráik, mikrofonjaik optimális helyzetbe kerülhessenek. Ahogy az szokásos, az előadói pulpitusnál rögzítették mikrofonjaikat. Az egyes médiumok feliratát viselő mikrofonok kis erdeje látszódtott az aktuális szónok előtt.

Beszélt az intézmény főigazgatója, az Esztergom–budapesti érsek, a nemzeti erőforrás miniszter és az országgyűlés egyik alelnöke. S mi történt ekkor? Következett az utolsó felszólaló, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára. Első szavainál, mintegy varázsűtésre, minden mikrofon gazdája odarohant az ünnepélyes hangulatban szónokló MTA-főtitkárhoz, és kirántotta hangközvetítő eszközét fixált helyéről és futva távozott. Egy mikrofon sem maradt ott!

Gondolkozzunk el ezen a demonstratív történésen! Minden TV- és rádiószerkesztőség azt az utasítást adta volna kiküldött tudósítójának, hogy „Várd meg valamennyi fontos előadó beszédét, feltétlenül rögzítsd azokat, de ahogy az MTA főtitkára kezd beszélni, siess, fejezd be a hangrögzítést! Az úgysem érdekel már senkit!” Vagy nem adott senki, senkinek utasítást, csak valamennyi, hangrögzítésért felelős szakember spontán cselekedett a fent leírtak szerint az adott másodpercekben? Vagy csak egy személy döntését majmolták a többiek szolgáiban? – Akármilyen magyarázat, a pánikszerű cselekedet nem eshetett jól a szinte megkövült MTA főtitkárnak. De túl az őt ért személyes sértésen, ennek az eseménynek az üzenete a tudomány markáns lebecsülése volt a média részéről. Minden és mindenki fontos a média számára, aki mögött hivatal és ismertség áll, de a tudomány, még ha annak legmagasabb intézményéről és vezető képviselőéről van is szó, durván mellőzhető. Legyünk jó szándékúak és tételezzük fel, hogy csak véletlen eseményről volt szó? Reménykedjünk, hogy így van, bár én nem hiszem.

Interdiszciplináris sürgősségi állapotok reumatológiai betegségekben

Kommentár

A rendkívül súlyos és halállal végződő betegtörténet a Nürnberghez közeli Bad Nauheim-i intézményből származik. Ezt azért emelem ki, mert a magyar reumatológusok az 1986-ban elkezdődött és hat alkalommal sorra került német-magyar bilaterális szimpóziumokon jól megismerhették dr. Klaus L. Schmidt professzort, a klinika akkori vezetőjét. Mint a mostani leírásból is kitűnik, az intézmény olyan belgyógyászati klinika, amelyik főprofilként foglalkozik a gyulladásos reumatológiai betegségekkel, a csontanyagcsere zavaaraival, és emellett a fizikális medicinával, vagy ahogy nálunk mondják, a fizikoterápiával. Megjegyzésre érdemes, hogy 1994-ig még a balneológia is benne volt a klinika nevében. No, ilyen jellegű egyetemi intézmény Magyarországon nem létezik, és nem nehéz megjósolni, hogy nem is fog létezni.

Maga az eset lényegében kriminális történések láncolata. A végeredményként bekövetkezett exitus a decubitusok miatti sepsis állapot következménye volt. A sok felfekvéses eset között szerencsére ritka az ilyen, de az autoimmun betegség sajnálatosan kedvező körülményeket teremtett a vérmérgezés kialakulásához. Anélkül, hogy a legcsekélyebb módon bírálnánk a beteget ellátó német kollégákat – hiszen ennek ebből a környezetből értelme sem volna –, furcsának tarthatjuk, hogy a beteg rheumatoid arthritisét (RA) csak az intenzív osztályon fedezték fel. Említi is a cikk, hogy amikor még otthonában volt, az RA nem volt ismert, de elképesztő, hogy amikor a felvétele előtt egy héttel teljes csípőprotézis műtéten esett át, a mozgásszervekkel foglalkozó osztályon sem észlelték polyarthritisét. (Könnyen lehet, hogy a csípőízületi pusztulás is némileg gyulladásos eredetű volt.) Másrészről, amíg egyes leletek pontos értékekkel szerepelnek, addig éppen a rheumatoid faktor és a CCP-ellenes antitestek titere nem szerepel számszerűen. A szokásos hazai betegellátástól merőben eltér, hogy a sepsis betegen elvégezték a vállízület műtéti pótlását. Igen nagy költségekkel járhatott a beteg háromhetes kezelése.

A több szervet is érintő, súlyos lefolyású, letális kimenetelű eset megkülönböztetett alkalmat kínált a szerzőnek arra, hogy magas szintű továbbképzést adjon a kérdéskörből. Az elkülönítő diagnosztika minden lehetőségéről olvashatunk, azokról is, amelyek a konkrét esetben szóba sem kerülhettek. Tételezen áttekinti a szerző a

reumatológiai sürgősségi diagnosztikát és terápiát. Erről mifelénk sokan tudomással sem bírnak, pedig jelent meg könyv e tárgyból, igaz, több mint egy évtizede.

Itthon a reumatológiai vaszkuláris történések sürgősségi ellátást igénylő esetei is ritkának tűnhetnek. Több évtizede volt módom látni olyan esetet, amikor szívinfarktus tünetei mutatkoztak a rheumatoid arthritises férfi betegen, rövid kórlefolyás után elhalálozott, és kórbonctanilag a coronáriákon friss vasculitist tudtak verifikálni, ami a halált okozhatta.

A teljes körű áttekintés tehát részletezi a leggyakoribb reumatológiai sürgősségi eseteket, így a súlyos monarthritist is, amiről az esetismertetésben szó sem volt. A köszvényes és álköszvényes folyamatokról is pontos leírást kapunk. A szövődmény nélküli, de erősen panaszkodó reumatológiai betegtömegből bizony nagyon fontos kiválasztani a sokkal nagyobb figyelmet és azonnali izületi csapolást érdemlő eseteket. A táblázat tökéletesen bemutatja a vizsgálatra kinyert synovialis folyadék jellemzőit, az elváltozások jelentőségét. Természetesen a laboratóriumi vizsgálatra megfelelő munkahelynek kell készen állnia. Reális baktériumtenyésztési adat csak így fogadható el. A dolgozatban javasolt antibiotikum-stratégia teljes mértékben elfogadható.

Szintén teljesen független az ismertetett konkrét esettől az atlanto-axiális elváltozások tünettannának, kórismézésének és kezelésének részletes ismertetése. A krónikusan gondozott rheumatoid arthritises beteg kórlefolyásában ez a jelenség kétségtelenül sürgősségi epizódként jelentkezhet.

Rettegett jelenség a szisztémás sclerosisban szenvedők vesekrizise. A közlemény által javasoltak kivitelezésére jószerivel csak az ilyen betegek ellátására specializálódott munkahelyeken kerül sor.

Kiterjedt elemzést olvashatunk az óriássejtes arteritis súlyos szövődményéről, a hirtelen bekövetkező vakságról. Bár mindig kell rá gondolni, az azért túlzás, ha a polymyalgia rheumatica kezdetén ezzel riogatja valaki a beteget, márpedig láttunk erre példát. Ugyanakkor a kezelésben rendkívül fontos, hogy polymyalgiában kis dózisban kell biztosítani a glükokortikoidot, de arteritisben sokkal nagyobb adagokat kell alkalmazni.

Szintén sürgősségi eseteket produkál a leginkább szisztémás lupus erythematosusban kialakuló antifoszfolipid szindróma. A közlemény gazdagon ismerteti a patomechanizmust és a diagnosztikát, beleértve annak nehézségeit. Az antifoszfolipid szindróma eseteinek kevesebb, mint 1 %-ában fordul elő az életveszélyes disszeminált intravaszkuláris koaguláció (DIC). Az ilyen betegek megmentése komoly feladat az intenzív osztályok számára.

A diffúz tüdővérzés és pulmorenális szindróma is igen súlyos szövődmény. Ellenében a monarthritisekkel, amelyekkel gyakorlatilag minden orvos találkozhat, ezt a súlyos képet jobbra csak az alapbetegségben szenvedők kezelőorvosai észlelik.

Igen megszívlelendő a közlemény összefoglalójának az a tézise, hogy a szisztémás reumatológiai betegségben szenvedők mind potenciális jelöltjei a szervi szövődményeknek.

Irodalom:

Bálint P., Bálint G., Szegedi Gy.: Sürgősségi ellátás a reumatológiában / *Medicina*, 1999

2011. június

MediArt

40 éve jött létre Budapesten a Reumatológiai és Fizioterápiás Tanszék

A budapesti Szabolcs utcai Állami Kórházat hivatalosan 1956. január 1-től nevezték Orvostovábbképző Intézetnek (OTKI). Az 1950-es államosításig a jogelőd a Pesti Izraelita Hitközség Kórháza, vagyis a zsidókórház volt.

Súlyos tévedés az állítani, hogy az orvostovábbképzés intézményének létrehozása kizárólagosan szovjet mintán alapult. Hazánkban 1883-tól rendelték el az „ismétlő kurzusok”-at orvosok számára. Végrehajtó Bizottság, majd 1912-től az Orvosi Továbbképzés Központi Bizottsága irányította a posztgraduális képzéseket. Utóbbit a politikai légkör szüntette meg 1936-ban. 20 évnek kellett tehát eltelnie ahhoz, hogy ismét központosított formában, most már kórházi háttérrel legyen orvostovábbképzés Magyarországon.

Az OTKI álláshelyei a megalakulásától kezdve a felsőoktatásnak megfelelően szerveződtek (egyetemi tanár, docens, stb.) – noha egyetemi elnevezést, Orvostovábbképző Egyetem (OTE) 1986-tól kapott. 1993-ban vette fel Haynal Imre nevét (HIETE). Az évezred utolsó napján, 1999 decemberében szűnt meg, illetve át-szervezett formában lett – két évre – a Semmelweis Egyetem kara. Ebben a két évben létezett még a Reumatológiai és Fizioterápiás Tanszék.

A négy orvosegyetemen művelt alapszakmák már a kezdetektől – érthetően – nem jó szemmel nézték az ötödik, sokszor általuk nem is egyetemnek tartott intézmény működését. Ez valamennyire jogosnak is tűnhet, de amikor 1961-től, úgynevezett „külső” tanszékek sora kezdett létrejönni, az érvelés okafogoyottá vált. Hiszen a jobbára az országos intézetek bázisán létrejött oktatási egységek olyan szakmákat képviseltek, amelyek a négy egyetemen nem is léteztek.

A 70-es, 80-as, 90-es években az OTKI (OTE, HIETE) nyolc akademikust (Hollán Zsuzsa, Pálos Á. László, Pásztor Emil, Tariska István, Eckhardt Sándor, Vízi E. Szilveszter, Gáti István, Petrányi Győző) tudhatott tanárai között. És ezek közül hat „külső” tanszékeken tevékenykedett!

Táblázatunk ismerteti az 1979-ig életre hívott tanszékeket – melyeket aztán még több is követett. Látható, hogy a reumatológia szakmája igen megtisztelő módon 1971-ben az első olyan diszciplína volt közöttük, amely témáját tekintve nem volt képviselve a budapesti orvostudományon. Ez adott lehetőséget arra, hogy az egyetemről reumatológiai szempontból teljesen képzetlenül kikerült orvosok szakképzése során országosan egységes szakképzést lehessen érvényre juttatni, természetesen a korában működött továbbképzés emelt szintű folytatásával. Ezt a munkát alapozta meg Bozsóky Sándor a tanszék első vezetője, majd 1984-től e sorok írója igyekezett folytatni a fent említett megszűnésig. Közben sikerült a három vidéki egyetemen az önálló tanszékeket kialakítani. A szakképzés azért is decentralizálódott, mert a tanszék korábban az OTKI-ban elhelyezett Országos Szakképesítő Bizottsággal (OSZB) hivatalból szoros és eredményes kapcsolatban volt.

Tehát Budapesten 31 évig létezett önálló reumatológiai és fizioterápiás tanszék, s mint ismeretes manapság a III. számú Belgyógyászati Klinika Reumatológiai Csoportjának részlegei látják el a megmaradt, már nem országos jellegű feladatokat.

A Szabolcs utcában 5 intézet és 8 klinika működött. Az 1961 és 1979 közötti „külső” intézetek megalapítási sorrendjük szerint, zárójelben a bázis-intézmények, az egykor jól ismert rövidítéseikkel.

1961	Munkaegészségtani	(OMI)
1962	Élelmezés-egészségtani	(OÉTI)
	Közegészségtani és Járványtani	(OKI)
1963	Tüdőgyógyászati	(Országos Korányi TBC)
1964	Gyermekegyógyászati	(Heim Pál Kórház)
1968	Neurológiai (1969-től Pszichiatriai is)	(OPNI)
1969	Stomatológiai	(Központi Stomatológiai Intézet)
	Traumatológiai	(Országos Traumatológiai Intézet)
1970	Gyógyszerészeti	(OGYI)
	Haematológiai	(OHVI)
	Onkopathológiai	(Országos Onkológiai Intézet)
	Onkoradiológiai	(Országos Onkológiai Intézet)
1971	Reumatológiai és Fizioterápiás	(ORFI)
1977	Idegsebészeti	(OITI)
	Klinikai Onkológiai	(Országos Onkológiai Intézet)
1979	Mellkassebészeti	(Országos Korányi TBC)
	Trópusi Egészségügyi	(László Kórház)

Esetismertetés

Tulajdonképpen a címet idézőjelbe kellett volna tenni: „esetismertetés”, hiszen olvasván a címet, egy mostani (mondjuk biológiai terápiás, vagy igazi raritást jelentő) eset leírása várható. Szerző azonban, saját anyagából azért idézi fel a kedves kollégák számára a kilenc évvel ezelőtt történt eseményt, mert nem tudja legyőzni posztgraduális pedagógiai szellemét. A mozgásszervek belgyógyászatában (is) mindig meg fognak maradni az egyszerűen megoldható problémák, nem kell mindig a legbonyolultabb ritkaságokra gondolni. Az eset nem anekdotikus, itt a kezemben a vizsgálati lelet. A dolog jellege miatt nem tehetek mást, egyes szám első személyben mesélem el a tanulságos sztorit.

Bár ez ritkán (és azt hiszem egyre ritkábban) fordul elő, de szerény személyemet, mint tanszékvezető egyetemi tanárt hívtak konzíliumba az egyik budapesti belgyógyászati klinikára. A telefonkérés teljesen jogosnak tűnt. Már kb. 15 éve rheumatoid arthritisben szenvedő, idősödő nőbetegről volt szó. Felvételére hirtelen kialakult szívgyengeség miatt került sor, de néhány napja teljesen elesett az állapota, ágyból felkelteni sem lehet, vörösvérsejtsüllyedése 85 mm/h. Kérik a tanácsot az ízületi schub megoldására.

A sok elfoglaltság miatt csak késő délután tudtam felkeresni a klinikát. Orvost már nem találtam, de az ápolónővér készségesen elővette a kórlapot és a kórterembe vezetett. Látogatási idő volt, így a vizitelőket meg kellett kérni, hogy fáradjanak ki a betegvizsgálat miatt.

Az ágyban tehetetlenül fekvő 68 éves K. J.-né feltűnően jól ápolt hölgynek imponált. Régi mesterségbeli fogás, hogy az ember előbb nem olvassa el a más által felvett kórelőzményt (ez esetben a kórlapban), hanem először maga „építi fel a múltat”, majd csak ellenőrzésképpen, összevetés gyanánt olvassa el a „hivatalos” kórelőzményt.

Nem volt könnyű a legyengült betegről ízületi betegségének természetes lefolyását és a kezelését megtudakolni. Kórházban még soha nem volt az RA-ja miatt. Lassan, fokozatosan alakultak ki poliartikuláris tünetei. Évek óta ugyanahhoz a reumatológus szakorvoshoz jár a rendelőintézetbe, jól karban tartottnak érzi magát, megelégedett ízületi állapotával. Tulajdonképpen momentán fájdalmai nincsenek, csak végtelenül erőtlen – és hadd álljon itt ismételten – egyedül felülni sem tud az ágyból. A kéznél lévő hozzátartozó (=tanú) is állítja, két hete még teljesítőképessége zavartalan volt, naponta eljárt otthonról, hogy beteg ismerősét látogassa.

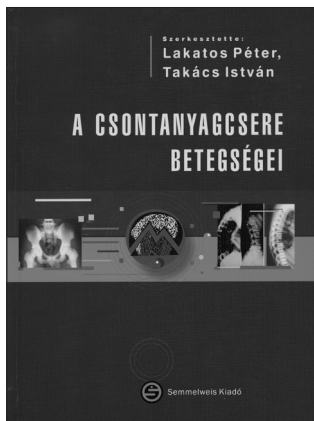
A klasszikus reumatológia másik fogása, hogy a kikérdezés és a fizikális vizsgálat szinte párhuzamosan végezhető. Nos, elég volt a beteg kezeit és lemeztelenített

felső végtagjait szemre vételezni ahhoz, hogy újabb kérdések szülessenek. Mindkét kézhatát és az alkarokat a gyakorlatunkból jól ismert petechiák tarkították. A beteg gyógyszeres kezelésről – a ritkán használt kevés fájdalomcsillapítón kívül – még rákérdezésre sem tett említést. Amikor határozottan tudakoltam, nem kap-e időnként injekciókat (hiszen parenterálisan bevitt mellékvesekéreg hormonra gyanakodtam), akkor elmondta – mert neki az természetes, de senki nem kérdezte erre vonatkozóan – hogy az aranyos doktornő már régen ad neki kb. 3 hetente egy-egy injekciót, amittől mindig nagyon jól lesz és a hatás ki is tart a következő injekcióig, de most az utóbbi időben a szívpanaszok, majd a klinikára kerülés miatt az injekció-beadás elmaradt. Nagy nehezen tudjuk egyeztetni, hogy természetesen betamethasone-ról van szó, de csak arra emlékszik biztosan, hogy 5 ampulla van egy dobozban és ebben az évben már háromszor váltott ki receptet (=15 ampulla). Tehát pontosan nem állapítható meg, mióta van tartós glükokortikoid kezelés alatt, de a petechiák hosszú idejű kezelésre utalnak. A klinikai kép egyértelművé válik: a tartós hormonkezelés tönkreterhet a mellékvesekéreg-állományt és az injekciók kimaradása miatt hypadrenia állt elő, aminek a következménye az adynamia, az izmok teljes elgyengülése, és amit a rendszeres időközökben az RA kezelésekként kapott betamethasone injekció kimaradása hívott életre. A kórlapban a betamethasone injekcióról, a glükokortikoid terápiairól egy szó sem volt. Az általános belgyógyászati gondolkodásból, rheumatoid arthritis esetében úgy látszik – ez a reumatológiában általánosan ismert (de nem mindig felismert) jelenség, kimaradt.

Kicsit kellemetlen egy belgyógyászati klinikán ezt leírni a vizsgálati leletben és azt véleményezni, hogy szó sincsen autoimmun fellángolásról, hanem „csak” mellékvesekéreg elégtelenség áll fenn. A teendőkre tett javaslat így szólt: a bizonyosság kedvéért előbb mellékvesekéreg funkció vizsgálata, majd intravénás dexamethason néhány napon át, s egyben gyógytornász technikákkal izomerősítés, mobilizálás. Néhány nap múlva én érdeklődtem, s azt a választ kaptam, már minden rendben van a beteggel.

A probléma egyáltalán nem elméleti jellegű. Egy ilyen kérdés megközelítését mindig a gyógyszer felhasználási adatok segítik megvilágítani.

Magyarországon 2010-ben 108 511 doboz betamethasonet használtak fel. Ez azt jelenti, hogy több mint 540 ezer ampullát adtak be a betegeknek. Ez az enormisan nagy szám messze nem az ismertetett esethez hasonló alkalmakkor került felhasználásra. Hazánkban sajnálatosan elterjedt, hogy a test bármelyik pontján, a lokálisan fájdalmas izomkötegekbe, Lidocainnal keverve „egy kis szteroid”-ot fecskendeznek. Túl azon, hogy ez nem mindig helyes anatómiailag sem, elhanyagolják azt a kérdést, hogy sokszor a beteg kérésére megismételt injekciók lassan a fenti esethez hasonló mellékvesekéreg elégtelenséghez vezethetnek. Akkor már csak az a kérdés marad hátra, amikor ez bekövetkezik, bekerül-e a kórelőzménybe a kiváltó ok, a tartósan alkalmazott glükokortikoid injekciók alkalmazása?

A csontanyagcsere betegségei

Könyvismertetés

Lehet-e ennél szebb évkezdete az oszteológia iránt érdeklődőknek, mint hogy 2012 első napjaiban jött ki a nyomdából a Semmelweis Kiadó legújabb kötete, a megszokott gyönyörű kivitelben, keménytáblás kötésben, 519 oldalon e tudományág teljes keresztmetszetét szolgáltatva napra készen?

A két szerkesztő egyetemünk I. számú Belgyógyászati Klinikájának egyetemi tanára, illetve egyetemi docense, és a további 38 szerzőből is soknak a Semmelweis Egyetem a munkaadója, tehát a kötetet magáénak vallhatja az egyetem, és büszke is lehet rá. A dicshimnusz megtörésére itt érdemes megjegyezni, hogy célszerű lett volna az egyes szerzők hovatartozását is közölni. Nem a rangjuk lett volna érdekes, hanem a szakmájuk és a munkahelyük.

A kötet nem előzmény nélküli. A szerkesztőpáros 2006-ban publikálta a „Metabolikus csontbetegségek” (MEDINTEL Könyvkiadó) kötetet. Csak üdvözölhető, hogy a nyilvánvalóan ugyanaz a téma most magyar szavakkal öltött címet. Akkor 34 további szerző volt, akik közül 25 most is az írógárdában található. A fenti bekezdésben tett kritika akkor nem lett volna aktuális, mert ott a szerzők listájánál a hiányolt adatok rendelkezésre álltak.

Mivel a kötet alkotói – az eredeti, és még inkább a mostani célkitűzés szerint – a kérdéskört kifejezetten interdiszciplinárisan igyekeztek bemutatni, sok szerzőre volt szükség, akik között anatómus, radiológus, sebész, ortopéd, gyermekorvos, reumatológus és háziorvos is szerepel, a belgyógyász-endokrinológusok mellett. A szerkesztőket dicséri, hogy az említett előző könyvvel gyakorlatozva, hatékonyan, eredményesen tudták kézben tartani a népes szerzőgárdát, ami nagyon nehéz feladat! Láttunk már olyant a hazai orvosi könyvkiadásban, hogy a szerkesztett könyvet az ellentmondások és az ismétlések özöne jellemezte.

Természetesen nem kerülnek e helyen felsorolásra a kötet fejezetei. Tíz, rendkívül logikusan tagolt fejezetre oszlik a mondanivaló, számos alfejezettel. Az olvasó elmélyülhet a csontváz fejlődésében, a csontszövet élettanában és természetesen a diagnosztika és a terápia szétágazó kérdéseiben. Bizonyára sok orvos

számára még újdonság, hogy manapság már milyen nagy jelentőséggel bír az oszteoimmunológia és az oszteohematológia. Ezek tényei bőségesen tanulmányozhatók a remekül megírt és szerkesztett alfejezetekben. Fontos résznek tűnik a „Más szervrendszerek betegségeihez kapcsolódó csontanyagcsere-elterések” nagy ívű áttekintés.

A kötet igen praktikus része a „Függelék”, melyben a mindennapi gyakorlat számára nélkülözhetetlen laboratóriumi normálértékek, a csontanyagcsere betegségeinek kezelésében leggyakrabban alkalmazott gyógyszerek, valamint a differenciál diagnosztika tekinthető át táblázatokban.

Megjegyzésre érdemes, hogy a kérdéskör komplett és naprakész áttekintése első sorban talán nem az osteoporoticus betegekkel mindennap foglalkozó, számukra gyógyszert felíró reumatológusok, endokrinológusok, nőgyógyászok, és ortopéd szakorvosok számára tud újat adni, hanem azon kollégák számára, akik eddig vajmi keveset tudnak e tárgykörből. Hiszen körülbelül két évtizeddel ezelőtt – noha ugyanannyi beteg létezhetett! – éppen csak az osteoporosis létezése volt ismeretes. A csontsűrűség pontos vizsgálatának lehetősége és a többfajta, a csontbontásba, illetve építésbe hatékonyan beavatkozni tudó gyógyszer megjelenése forradalmasította az ismereteket. Valamint örömdetesen kiterelbelyesedett a laikus közönség bevonása e népbetegség megismerésébe, megértésébe.

Az új könyv szerkesztői és szerzőinek nagy része nem véletlenül található a Semmelweis Egyetem I. számú Belgyógyászati Klinikáján. Ugyanis Holló István professzor (1926–2007), a kort megelőzve kitartó érdeklődést mutatott fel az osteoporosisra vonatkozóan. A kor mostoha körülményei között próbálkozott kutatással és 1967-ben közreadta „Osteoporosisok – kórelletan, klinikum” kötetét. Jó érzéssel nyugtázhatná, hogy nem hiába küszködött, mert direkt és indirekt tanítványai mára már a jelen tudományos és gyakorlati kötetet tudták produkálni.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET

Bäck Manci fotószalonja

Vajon a vidéki kiállításokról adott hírek, túl az esemény dokumentálásán, keltenek-e érdeklődést országsszerte? A Szegeden május 6-án megnyílt „Bäck Manci Fotószalonja 1915 – Szeged” kiállítás feltétlenül megérdemelné ezt.

Hazai rejtőzködő kincseink közé sorolható Bäck Manci (Vágvecse 1891. december 25. – Budapest 1989. január 9.) szegedi fotográfus működése. A fényképésznő ismertsége – a 2003 decemberében megjelent „Bäck Manci – az elfeledett szegedi fotográfusnő” albumkötet megjelenése előtt – szakmai berkekben is zérón állt. Pedig Juhász Gyula 1914-ben két helyen is verssorokat szentelt a fényképésznek. Az újra felfedezett művészt jelenleg az 1913 és 1946 között készült, százat meg sem haladó számú eredeti felvétele reprezentálja. Igaz ezek között neves emberek portréi is találhatók (Gergely Sándor szobrászművész, aki Moholy-Naggyal állított ki Szegeden, Király-König Péter zeneigazgató, Móra Ferenc Panka leánya és Fischhof Ágota, a titkárnője, Mezei Mária színművésznő, Erdei Ferenc és a fotográfusnő férje, dr. Szekerke Lajos főügyész), valamint 80 évvel ezelőtti csodálatos finomságú aktbeállítások, és nyolc, a múzeumban megőrzött felvétel az ősi Palánk városrészről, mely 1926-ban lebontásra ítéltetett.

Bäck Manci néhány évig Bécsben tanulta a mesterséget. Miután hazatért Szegedre, nem a fényképészek megszokott üzleti tevékenységét kívánta űzni, hanem a tanultak érvényre juttatásával Művészeti Műtermet létrehozni. A Szegedi Napló 1915. április 23-i számában anonim szerző remek stílusú cikke jelent meg, mely anatómiai pontossággal írja le a Kölcsey utca 11. sz. alatti ház emeletén megnyílt műtermet.

Ez a tökéletes hangulatlefestés adta az ihletet Koczor György Ybl-díjas építésznek, hogy a korábban Közművelődési palotának nevezett múzeum egyik termében felidézze a kort. Leheletfinom, textilre nyomott akt-nagyítások lengedeznek a mennyezetről lelógatva. A bécsi szecessziót idéző falikárpitok között a Dóm teret létrehozó rerrichi tervek és más építészeti vonatkozású utalások, valamint a Palánk utcácskáinak fotónagyításai láthatók. A már említett személyek közül néhánynak portréja is fotónagyításokon szemlélhető, továbbá a Móra Ferenc Múzeum tulajdonában lévő Moholy-Nagy grafika, mely Bäck Manci-tól került a jelenlegi őrzési helyére. Az invenciózus rendező öt oszlopot helyezett el a teremben, melyek burkolatukkal a műterem paravánjait idézik fel, s az ezekben kialakított 40 egyforma nagyságú helyen nyert elhelyezést a 40 eredeti felvétel. Fotóművészetileg igen érdekes, hogy Bäck Manci a harmincas években stílust váltott és varázslatos art

deco portrékat készített családtagjairól és a város hölgyeiről. Végül, de nem utolsó sorban említésre érdemes a hangulatos sarok, ahol egy korabeli fényképész-masina áll, s a két karosszék közötti asztalka üveglapja alatt eredeti dokumentumok tanulmányozhatók. A Mai Manó műterméből származó vizitképen az öt éves Mancit láthatjuk, aki akkor még nem sejtette, hogy ő is fotográfus lesz.

Bäck Mancsi 1950-ig élt Szegeden, s miután leányával a fővárosba távozott, már nem foglalkozott többé fotográfiával, de matuzsálemi kort ért meg.

2006. december

REUMA-INFO

100 éve született Herczeg Klára szobrász

Igen, Weisz Kláraként, Budapesten született 1906. október 13-án, 1936-ban lett Herczeg László felesége. S a hálás utókor 2006. október 12-én Budapesten, a Károlyi-palotában lévő Petőfi Irodalmi Múzeumban kamarakiállítás tartott emlékére. A családias hangulatú megnyitón Szabó Tamás szobrászművész közvetlen hangnemben személyes emlékeit idézte fel, hiszen ő a Százados úti művésztelepen Herczeg Klára egykori műtermében alkot. A művésznő utolsó évtizedében szoros kapcsolatban álltak, a fiatal szobrász sokat segített a már nyolcvan éves művésznő szobrainak kivitelezésében. Az értékelő megnyitót dr. Praznovszky Mihály, a Petőfi Irodalmi Múzeum korábbi főigazgatója, jelenleg a veszprémi megyei könyvtár főigazgatója tartotta meg.

Herczeg Klára életútja elüt a szokványostól. Tizenöt éves korától, két éven át Bécsben tanult, s csak azután került Budapesten a Képzőművészeti Főiskolára, ahol Kisfaludi Strobl Zsigmond volt a mestere. Utána egy évig Berlinben, majd három éven át Párizsban is tanult. Az előző helyen a Rosenthal porcelán gyár számára mintázott. Gyakran állított ki, főleg az ötvenes évektől, amikor művészete itthon is elismerést nyert. A Munkácsy-díjat 1960-ban kapta meg. Köztéren található műveinek száma több mint harminc. Utolsó munkáját 84 éves korában állították fel.

S most reumatológiai vonatkozás következik! A fenti kiállítás megnyitóján köszöntötték az örökösöket, név szerint dr. Szűts Ildikót, aki megbecsült reumatológusként több évtizede működik az ORFI-ban. Az ő közbenjárására jött létre ez a kamarakiállítás.

– Hogyan került kapcsolatba Herczeg Klárával?

– 1980–81 telén, a Magyar Nemzeti Galériában nyílt egy kiállítása, ott voltam a megnyitóján. Örömmel fedeztem fel Bartók Béla portréja mellett „A csodálatos mandarin” és „A kékszakállú herceg vára” világát idéző plakettjeit. Aztán ott sorjáztak a „halhatatlan szerelmesek” is: Rómeó és Júlia, Heloise és Abelard, Daphnis és Chloe, Philemon és Baucis; Orpheus és Euridike. A daloló, önfeledten hátratekintő Orpheus alakja egy másik ábrázolásban is szembetűnt; és szemem önkéntelen is követte a „Halál Velencében” Tadzio-jának tekintetét. Ugyancsak elámultam Karinthy „Cir-kusz”-ának megelevenítésén – ugyan, hogyan is képes ez a kis hegedűs cirpelni az egymásra illesztett kockák ingó ívének magasan! Kerengtem „Az öreg halász és a tenger” két, különböző ábrázolása körül. Nehezen tudtam volna választani, melyik megfogalmazásban is áll közelebb Hemingway tollához (no, és hozzám.) Mert, hogy megszólított a kompozíció, az bizonyos. Több kérdés is föltolult bennem; és vettem a bátorságot, hogy bemutatkozzam, és kérdezzek a Művésznőtől. (Nem volt teljes illetlenség, mert két barátnőjét, egy kedves testvérpárt, már előzőleg is ismertem kardiológus férjemen keresztül, jó néhány forró csokoládés, kalácsos, gyümölcskenyeres, csaknem békebeli beszélgetés folytán.)

Így kezdődött. Aztán meghívott az otthonába, eleinte csak egyedül, majd olykor-olykor a kislányaimmal is. Meg is mintázta őket: a nagyobbikat 1986-ban, a kisebbeket 1988-ban (az illékony kisgyermekkor és a kezdődő kiskamaszkor mezsgyéjén, 11 esztendőes korukban. Nem is nagyon lelkesedtek az egyébként roppant kedves akcióért; én persze, szívből örültem.) Ismételt beszélgetések, néhány közös kirándulás (pl. Pannonhalma) révén barátságunk egyre mélyült. Gyermekke nem lévén, idősebb korában valamelyest pótoltuk számára a lemenők hiányát. Nagyon meghatódtam, amikor 1995-ben, a születésnapomon, nekem ajánlotta akkortájt készült „Caritas” című kispasztikáját.

Lelekésítettem, hogy nem szabad szétforgácsolódni hagynia a zömmel mitológiai, irodalmi és bibliai tartalmú alkotásait, keresni kellene méltó elhelyezést. Nagyon örültünk, amikor dr. Praznovszky Mihály, akkori főigazgató úrral történt megbeszélés után a Petőfi Irodalmi Múzeumra (PIM) esett a választása, és megfogalmazódott az életművét a PIM-re hagyományozó szerződés.

Néhány év múltán nehéz kötelezettség maradt rám, végakarátának teljesítése. Végrendeletében többek között megemlékezett a pályakezdő és az idős művészetről is. Ezért a Fiatal Képzőművészek Stúdiójával (FKSE) közösen megalapítottuk a Herczeg Klára-díjat, junior és senior fokozattal, melyet 1998-tól minden évben egy fiatal és egy, a fiatalok által kiválasztott idős művész kap meg. Az eddigi díjazottak között olyan művészek szerepeltek, mint Gyarmathy Tihamér, Lossonczy Tamás, Deim Pál, Szikora Tamás (senior-fokozat) és Benczúr Emese, Kokesch Ádám, Tibor Zsolt (junior-fokozat).

– Mesélje el a Budapesten rendezett 1991-es EULAR kongresszusra készült Széchenyi érem történetét!

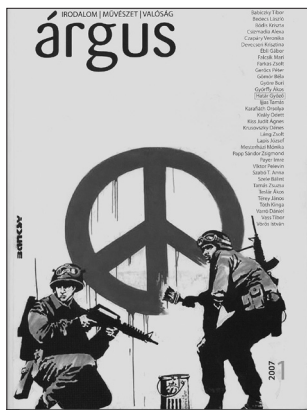
– Nos, valamennyi magyar reumatológus nagyon örült, hogy az MRE vezető képviselőinek Athénban sikerült megnyerni a legközelebbi (1991-es) EULAR Kongresszus szervezési jogát. Mi is szerettünk volna tenni valamit, azon túl, hogy száraz (nekem csakugyan az, hiszen a Sjögren syndromával kapcsolatos) és nem a spanyolviaszt fölfedező szakmai mondókánkat előadjuk. Nos, ha spanyolviasz nincsen, legyen magyar bronz! Vihessenek haza tőlünk egy emléklakettet legalább a legnevesebb reumatológus professzorok. 1991-ben gróf Széchenyi István, a „legnagyobb magyar” születésének 200. évfordulóját ünnepeltük. Herczeg Klára megmintázta a portróját, és az MRE rendelkezésére bocsátotta a kívánt számban. (Prózát megemlítjük: mindössze anyag- és technikai öntési árban!) Az EULAR Végrehajtó Bizottság 11 tagja a bizottsági ülésen meglepetésként kapta meg ezt az emléket. (A plakett mellett, a nemzeti szalaggal átkötött, fehér selyem bélésű díszdobozban ott lapult egy angol nyelvű, nyomdában készített, igényes ismertető is: dióhéjban hazánk reformkorszakáról, néhány Széchenyi idézettel, valamint az MTA-ról és a Lánchídról készült korabeli metszetről készült fotóval; illetve egy röpké életrajzzal Herczeg Kláráról). A kongresszus nyitóünnepségén beszédet mondó Göncz Árpád köztársasági elnök úr részére is átadtunk egy példányt. A sikeres zárás során pedig az előkészítésben és lebonyolításban oroszlánrészt vállaló, hazai reumatológus „Trió” (másik két tagja is) a tarsolyába tehetette, („Unokáink is látni fogják” – mottóval). (Nem reumatológusaink apotheosisa a célunk, neveket ezért nem említek).

– Milyen embernek ismerte meg a szobrászművésznőt?

– Rendkívül emberséges, egyenes és szókimondó, nem kedveskedő, ám mindenkor segítőkész volt. A világ dolgaira, eseményeire nyolcvan fölött is érzékenyen reagált. Városi, mondhatni kozmopolita léteére nagyon kötődött a természethez, szeretett kirándulni és utazgatni. Portyáiról nem egyszer egy-egy különös formájú kővel vagy kavicsal tért haza, aláfestésül kisplasztikáihoz. A környezetszennyezéssel kapcsolatos aggodalmait egy olajszennyezésben vergődő albatrosz formájában fejezte ki. Rajongott az állatokért, ma is őrzöm félig tréfás, félig szomorkás gondolatait és firkáit „Meditáció” címmel a kutyák sorsáról. Ha megfogalmazódott a lelkében egy téma, néhány vázlat után addig nem nyugodott, míg formába nem öntötte. Szinte hihetetlen, hogy már 85 felé járt, amikor „Jákob harca az angyalal”-t megjelenítette. Nem hangozhatott el a jelenlétében egyetlen, valamilyen pozitív célzatú törekvést, cselekvést beletörődőn föladó kijelentés sem. „Olyan nincs, hogy nem tudod” – hangzott dorgáló, no és biztató válasza. Kilencvenedik születésnapján még meglehetősen testi és teljes szellemi frissességben köszönhetjük a PIM-ben – irodalmunk jelesei, Hubay Miklós és Juhász Ferenc körében (és laudatiojával). Aztán jött a szívinfarktus, az első. Herczeg Klára nem adta meg magát. A kórházban körülötte

– Köszönöm a főorvosnőnek, hogy személyes élményeit megosztotta lapunk olvasóival.

ÁRGUS

2006. augusztus 20-án kánikulai nap köszöntött Veszprémre. Ennek ellenére nagy tömeg gyűlt össze a veszprémi várban, közelebről a Vár utca 29. szám alatt található, volt Dubniczay palotában. Ekkor nyitották meg a Svájcban élő hazánkfia, László Károly képzőművészeti gyűjteményének egy részét bemutató múzeumot. Dióssy László polgármester és Bajnai Gordon fejlesztéspolitikai kormánybiztos üdvözlő beszé-

Milyen környezetben jött létre hazánk új és figyelemreméltó állandó múzeuma? A palotát 1751-ben Dubniczay István kanonok építtette, szemben a püspöki palotával, majd az idők folyamán többször átépítették. Végül a finom kőfaragásos épület, termeiben freskókkal, majolika kályhákkal lassan az enyészetre várt. „U” alakú elrendezése révén a csendes udvarról a völgy felé szép panoráma élvezhető. A felújítás – több éves előkészítés után – 2005 tavaszán kezdődött el. „A beruházás európai uniós társfinanszírozással, a Nemzeti Fejlesztési Terv keretében, a Regionális Fejlesztési Operatív program projektjeként valósult meg. A felújítás és a kiállítás megszervezése-

sének teljes költsége: 736 millió forint, ebből 718 millió forint vissza nem térítendő Uniós támogatás” – tudhatjuk meg Veszprém honlapjáról, amely a város új ékkövének nevezi a Dubniczay-palotát.

A restauráció során aprólékosan kidolgozott díszítőfestéseket tártak fel, melyek keletkezési idejét jóval az építkezés utáni időre teszik. Ismét csak a honlapot idézve: „minden szoba festése eltérő: van köztük brokáttapéta-utánzat; márványlábazatos faltükrökkel díszített; csíkos mintázatú; a középtengelyben lévő szoba falain pedig a 18. század második felében igen divatos egzotikus madaras tájképpábrázolás (pálmák, sások, liliomok) láthatók”. A 163 modern műtárgy ebben a régies környezetben talált átmenetileg otthont.

E helyen természetesen nem részletezhető László Károly több mint három évtizedes igyekvése, hogy műtárgyaiból szeretett hazájában állandó kiállítást hozzon létre. Legelőször szülővárosában, Pécsen próbálkozott, de sok tárgyalás, előszerződés után zátonyra futott az ügy. A küzdelemlről a napi sajtó sokszor tudósított. 1996-ban a nagyszámú látogató a Múcsarnok összes termében tanulmányozhatta a meghökkentő válogatást, amely 1300 körüli műtárggyal adott ízelítőt a 15 ezer darabosra becsült gyűjteményből, „Részletek egy bázeli műgyűjteményből” magyarázó alcímmel. Az utóbbi szám igen nagy. Minden létező műtárgyra vonatkozik, tehát festmények, grafikák, szobrok mellett fotó, papírdokumentum, játék, keleti tárgy, stb. beszámításával alakult ki. Ezt követően, két éven át, letétként, a Fővárosi Képtár termeiben 200 körüli műtárgy, főleg festmény volt kiállítva. S most végezetül itt van a célba érés, Veszprém.

Minden magángyűjteményre jelentősen rányomja a bélyegét az illető személye. Ez a jelenség talán László Károly esetében erőteljesebben jelentkezik. Ugyanis az eleinte orvosi tanulmányokat folytató, majd lélektanral foglalkozó fiatalember a 60-as évektől kapcsolatba került az irodalom, a képzőművészetek és a zene nemzetközi szellemi elitjével. Mint műkereskedő hamar rájött, hogy a mások által lebecsült irányzatok (pl. szecesszió) műtárgyaival érdemes foglalkozni. Sorra fedezett fel rég elfelejtett magyar és külföldi művészeket (Wiederentdeckungen). Mindezek alapján Lászlóban kifejlődött a teljesen egyéni látásmód és vélemény, mondhatni a különtség. Ennek tudható be, hogy neves alkotók darabjai mellett Veszprémben is több olyan tárgy van a kiállítottak között, amit véleményem szerint ma Magyarországon senki más nem állított volna ki. Ez alkalommal teljes mértékben érvényesült az adományozó elgondolása. A korábbi múzeumalapítási kísérletek során – természetesen 1989 előtt – előfordult, hogy a felek a tárgyak kiválogatásában nem tudtak megegyezni, kompetens művészettörténész például tiltakozott az arisztokrata Batthyány Gyula szerepeltetése ellen. Nos, László Károly azonnal megszakította a tárgyalást.

Vegyük sorra a most látható nagyagúkat, amelyek hazai hiányt pótló voltára Passuth Krisztina utalhatott. Moholy-Nagy László ázsója az utóbbi két évtizedben vi-

lágszerte igen magasra szökött. A Dubniczay-palotában hat művével találkozhatunk. Köztük kettő van, amelyek a Múcsarnokban is szerepeltek, ahonnan a további négy ezek szerint nem került ide. Mindegyik alkotás a művész nagyra becsült és értékelt korszakából származik, nem úgy, mint az elmúlt év végén majd félszáz millióért elárverezett figurális vízfestménye.

A műgyűjtő jó kapcsolatot ápolt Kassák Lajossal és igen nagyra tartotta a mestert emberi magatartása miatt is. A négy korai mű mind ismert már 1996-ból, mind kvalitásos korai mű, köztük egy kép architektúra is. A húszas évek másik jelentős hazai avantgárd művésze, Bortnyik Sándor három művel van képviselve. E két mestertől a hazai közgyűjteményekben jobbra csak késői művek lelhetők fel.

A Jászapátiban, 1897-ben született Beöthy István elragadó, különleges szobrai valójában csak itt a Várumbon ismerhetők meg. Beöthy Budapesten, a festőszakon végzett, majd 1926-tól 35 éven át Párizsban élt. Etienne Beothy néven alapító tagja az Abstraction-Création csoportnak. Nyolc, különböző anyagból készült plasztikával van képviselve a kiállításon, melyek között megismerhetjük a művész specifikációját jelző „Aranyos” egy kicsiny és egy 3 méter magas alkotásban. Az igazi felfedezés a feleség, a kizárólag a harmincas évek végéig alkotó Beöthyne Steiner Anna (1902 – 1985) színes, absztrakt lapjai.

Csáky József ritkaságzsámbe menő szép műveivel is találkozhat a látogató. William Wauer (1866–1962) egykoron a berlini Sturm tagja volt. A nyolc művel jelen lévő szobrász egyedi bronzai nem hogy hazánkban, de Európában is kevés múzeumban láthatók, mert a közgyűjtemények ott sem mindig időben figyeltek fel a jelentős kortárs művészekre. Az olasz Marcello Morandini, aki László bázeli házának ebédlőjét vibráló fekete-fehér opart milióval rendezte be – négy művel van képviselve.

A magyar látogató számára soha nem látott külföldi művészek közül kiemelem az egyenként több alkotással képviselt német Erich Buchholz, Johannes Grütke, Thilo Maatsch, a belga Marc Eemans, a francia August Herbin és Yves Laloy nevét, illetve műveit.

Visszakanyarodva a magyar művészekhez, értelemszerű, hogy a László-gyűjtemény jobban be tud mutatni a II. világháború előtt külföldre szakadt művészek inkéből, mint a magyarországi állandó kiállítások. Ezek az alkotók a rendszerváltozásig esetleg a „Tisztelet a szülőföldnek” kiállításokon tűnhettek fel, s csekély számú művük vásárlás, de inkább ajándékozás útján a Szépművészeti Múzeumba kerülhetett. Olyan megkérdőjelezhetetlenül fontos alkotókat sorolok ide, mint Ébenth Lajos, Forbát Alfréd, Péri László (egy beton szobor), Réth Alfréd (egy nagyméretű plasztika) és a valójában nő, de férfiként öltözködő és Anton Prinner nevet használó különleges művész.

Szép képekkel szerepel Kádár Béla, s jelen vannak római iskolások is, Basilides Barna, Molnár C. Pál, illetve Patkó Károly (nagyméretű „Férfi képmása” valójában önarckép).

Legyünk empátikusak, a gyakorlott hazai kiállítás-, illetve múzeumlátogató akkor jöhet zavarba, amikor a már számára közismert művészek megjelenítéseit (és hiányát!) nem a hivatalos művészettörténet szerint beosztályozott, mondhatnák talán be is sulykolt elrendezésében észleli. Nem értheti, hogy kerül egymás közelébe Scheiber Hugó és Bihari Sándor (nagy méretű „Alföldi naplemente”), Schönberger Armand és Pekáry István (négy színezett rézmetszete között a helybelieket üdvözlő a „Veszprémi juhász”) – és folytathatnám Karlovsky Bertalan és Bokros-Birmann Dezső együtt szereplésével. Mintha csak egy képaukción lennének. Ott megszokott ez a fajta szimbiózis.

Az igazi meglepetés azonban még hátra van, a múzeumba került ismeretlen Doboz Imre és népi motívumokat tálaló nagyméretű Reitzer Elemér kartonok formájában. Utóbbi szerepeltetésének oka egyértelmű: László Károly a népművészet tárgyainak kutatása céljából már 13 évesen szorgalmasan járta a baranyai falvakat.

Mind ennek az lehet az oka, hogy a bázeli öntörvényű ember, aki maximálisan bízik a saját értékítéletében – amit viszont nem akar másokra ráerőltetni! S ha valaki (egyelőre csak) öt évre is egy gyűjteményt átad a köznek, akkor az hadd tükrözze a saját felfogását! László egyébként nem kirekesztő. Sokan tudakolják, hogy miért nincs ez a művész, miért nincs az a művész? Először is: teljes művészettörténetet nem lehet, de nem is kell kiállítani. Másodszor, mint ahogy egyszer nyilatkozta: „soha nem azon törtem a fejem, hogy kit nem akarok gyűjteni”.

S még itt van az a tényező, mely a műkereskedőt igazolja. Nem is olyan régen lelkendezve írtak itthon, hogy milyen csillagászati áron kelt el valahol Európában egy Miklós Gusztáv. De ki is lehet az? – mert alig tudta valaki. Nos, László Károlynak már régen több műve volt az 1888-ban Budapesten született, de 21 évvel később már Franciaországban élő, s csak 1967-es halála után felfedezett szobrásztól, mint a kiállításon is látható lenyűgöző kerámia női fej. Miért ne lehetne jóslásainak mások esetében is foganatja?

Más a helyzet a hosszú életű Járitz Józsa (1893 – 1986) esetében. A festészetet messzemenően nem a megélhetés miatt űző hölgy a 20-as években sokáig működött francia földön. Az itthon leélt évtizedei alatt ezen alkotásai teljesen feledésbe merültek. László Károly felismerte a meglátogatott nyolcadik ikszen túl lévő hölgy értékes korszákat, s életműve jelentős részét sikerült megszereznie. Nincs, és nem is volt Magyarországon egy gyűjtemény, ahol öt alkotás mutassa be a művésznő furcsa, de tipikus képeit.

Érdemes megemlíteni, hogy több hazai nagyra becsült és értékelt művész (Abanovák, Kmetty, Rippl-Rónai, Scheiber, Vörös Géza) esetében, az utóbbi évtizedekben a közönség a kiválóbbnál-kiválóbb alkotásokkal úgy el lett kényeztetve, hogy a veszprémi példányok nem képesek javítani a kialakított képet.

S végezetül a mai magyar kortársakat vizslatók is szívükhöz kaphatnak, mert egyedül a groteszk mestere, az 1954-es születésű Regös István van képviselve, fő helyre függesztett tekerésképeivel.

Összességében jó szívvel ajánlható szellemi kaland az új múzeum meglátogatása, melynek barokk termeiben furcsán ékeskednek a későbbi korok termékei, viszont a hozzáépített ultramodern szárnyban remekül érvényesülnek a konstruktívak. Katalógus, egyelőre sajnos nem jelent meg, de elkészültére van remény.

2007. szeptember

REUMA-INFO

Breuer Marcell Budapesten

Nem tudom, más hogyan van vele, engem különleges izgalomba hoz, ha külföldön magyar vonatkozást érzek. Amikor 1979-ben először jutottam el New York-ba, szinte előre tudtam, hogy a legnagyobb élmények közé a Manhattan egyedülálló épületeinek megismerése fog tartozni. Ezek között van egy különleges, az amerikai képzőművészetet bemutató Whitney Museum, mely 1963–66 között épült a magyar származású Breuer Marcell tervei szerint.

Most régi hazai adóságot törleszthetünk, amikor a Művészetek Palotájában található Ludwig Múzeumban a május 4-én megnyílt Marcell Breuer: Dizájn és építészet kiállítását szeptember 2-ig meg lehetett látogatni.

Breuer Marcell 1902. május 2-án Pécsen született, amire az értő pécsiek mindig is büszkék voltak. Nem sokáig élt Magyarországon, mert mint annyian mások, külföldre távozott. 1920–24 között Weimarban a Bauhausban működött, ahol a nagy Gropius volt a mestere. Tanulmányai elvégzése után három éven át az asztalosműhely vezetője volt a Bauhausban. Munkatársaival ekkor tervezték a Bauhaus új dessau-i épületeit és a lakások berendezését. Már ekkor különleges alkotásai voltak a székek. Egyszerű halandók számára is a '80-as évektől már elérhetőek voltak az áruházi másolatokként kapható székei. Mi is szétnyűttünk egy – a képen látható – Vaszilij fotelt. Bátran használta a hajlított acélcsövet a legkülönbözőbb bútorokhoz. Később Berlinben is dolgozott. Építészeti művei a '30-as években, Németországban is keletkeztek, de a kiteljesedése az USA-ban következett be. 1938-tól a Harvard Egyetemen tanít, 1941-től Gropius társa, de 1946-tól New Yorkban önálló irodája van. Legismertebb művei az UNESCO-székháza Párizsban, a Szent János Apátság és Egyetem Minnesotában.

A Budapesten bemutatott kiállítás a németországi VITRA Design Museum tár-lata, mely 2002 óta járja a világot. Kíérlelt bemutató, mely a remek feliratokkal, ma-kettekkel, fényképekkel és a valóságos bútorokkal teljes keresztmetszetet nyújt a vi-lághírű építész és formatervező működéséről. Számunkra eddig teljesen ismeretlen csodaépületek sorának a külső megjelenítésével lehetett megismerkedni és a nagy előnyöket magába hordozó belső megoldások funkcionalitásaival.

Kicsit szomorú Breuer Marcell két, az élete során létrejött illetve létre nem jött ma-gyarországi kapcsolata. Ugyanis 1934-ben megpróbált itthon letelepedni, de Bauhaus diplomáját nem fogadták el. Ennek ellenére dolgozott és a CIAM (Congrés Internatio-nal d'Architecture Moderne) magyarországi szervezetében aktívan közreműködött. Néhány év után örökre elhagyta Magyarországot. Ugyanis magyarországi régi barátja, egyébként a Műegyetem jeles professzora, Major Máté az állampárt rendszerben hiába próbálta éveken keresztül elérni, hogy Breuer Marcellnek szülessen Magyarországon is megvalósult terve, a különböző ötletek és tárgyalások mindig elakadtak valamilyen módon, és végezetül semmi nem valósult meg belőlük. A mester 1976-tól egészség-ügyi állapota miatt már nem dolgozott és a halál 1981. július 1-jén New Yorkban érte el.

2007. szeptember

REUMA-INFO

Tárlat az Apród utcában

A következő szövegű meghívás invitálta az érdeklődőket 2007. június 6-ra a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum-ba: A Huncut Tüdész, dr. Kováts Ferenc junior tüdőgyógy-ász karikatúráinak kiállítása, halálának 10. évfordulója al-kalmából.

Olvasóink számára több tény is magyarázatot köve-tel. Az említett múzeum Budapesten, az I. kerületben ta-lálható. Egyben Semmelweis szülőházáról van szó. Milyen jó lenne biztosra tudni, hogy a párját ritkító orvostörténeti gyűjteményt már sok orvoskolléga tekintette meg!

A hangulatos épületben rendre vannak időszakai kiállítások is.

S kicsoda dr. Kováts Ferenc jun.?

Kováts Ferenc 1913. május 1-én született Radnóton. Ez a patinás helység nem messze Kolozsvártól található. (Itt éltek korábban Glatterék, akiknek a fiuk, nagy köl-

tőnk, Radnóti Miklós. Ő a 20-as évek végétől, az édesapja szülőhelye alapján nevezte magát Radnótinak.) Kováts Ferenc pedig azért született itt, mert édesapja – noha a paprikahasítók tüdőbetegségének leírásával világhírnevet szerzett – ekkor ebben a városkában volt körorvos. Az 1888-ban született id. Kováts Ferenc Kolozsvárott szerezte orvosi diplomáját, s az ő rajztehetsége is ismert volt. 1919-ben költöztek Szegedre. Öt éven át Bp.-en is működött, a Szent János kórházban. Majd 1942-től, 1961-es nyugdíjazásáig Szegeden a tüdőgyógyászat tanára volt.

Fia, a mostani kiállító karikatúristánk 1937-ben szerzett orvosi oklevelet Szegeden. Szintén tüdőgyógyász lett. Éveken át Nyugat-Európában dolgozott, kutatott. 1951-től osztályvezető az Országos Korányi TBC Intézetben. Új módszereket, köztük a kavernaszívást vezette be hazánkban. Zsebők Zoltánnal közösen írott könyve, „A tüdő röntgenanatómiája” 1951-ben került kiadásra. Sikerére jellemző, hogy hamarosan német, francia, majd angol fordításban is megjelent. Számos kiállításon mutatta be egyedi és sokszorosított grafikáit. Fiatalon, 1955-ben kapott Kossuth-díjat. Kidolgozta a mellkas és a tüdő morfológiai vizsgálatát, amely nem egy adott időpillanat statikus ábrázolására törekedett, hanem a légzés időbeli folyamatának a mellkasi mozgásokban manifesztálódó jelenségét igyekezett vizsgálni és rögzíteni. A kutatáshoz fotogrammetriai módszert alkalmazott. A vizsgált személy mellkasára árnyék-ként vetített négyzethálón a be- és kilégzés során mérte a koordináták változását a mellkas egyes pontjain, s ezzel lehetősége nyílt precíz kvantitatív adatok rögzítésére is. 1978-ban került nyugállományba, de tanácsadóként tovább tevékenykedett. 1997. augusztus 7-én halálozott el.

S a kiállítás. A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtár és Levéltár 1998-ban kezdett tárgyalni Kováts Ferenc jr. özvegyével a hagyaték múzeumi elhelyezéséről. A tudományos feljegyzések, naplók, levelezés tekintélyes mennyiségű és alapvető jelentőségű, 1998–1999 között került a Semmelweis Múzeum gyűjteményébe. A hagyaték képzőművészeti részéből a grafikai karikatúra anyagot a Múzeum 2002-ben vásárolta meg a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával. Az anyag első részének a megszerzése, feldolgozása és gondozása Varga Benedek főigazgató helyettes nevéhez fűződik, míg a 750-es tételes karikatúra-gyűjteményt Horányi Ildikó művészettörténész gondozza. A kiállítás Kováts Ferenc jr. özvegyének és Varga Benedeknek a kezdeményezéséből jött létre, rendezője Csoma Mária, numizmatikus volt, Újszászy Ágnes főrestaurátor közreműködésével. A több mint 200 kiállított karikatúra többféle technikával készült: grafit, színes ceruza, vízfesték, filctoll, tus stb. A lapok általában 18 x 13 cm méretűek. Bemutatásukra most, Kováts Ferenc halálának 10. évfordulója alkalmából kerülhetett sor.

Az ifjabb Kováts dr. képzőművészeti tehetsége már szegedi diákévei alatt megmutatkozott, amikor korának jelentős orvostanáiról (pl. Issekutz Béla, Szent-Györgyi Albert, Purjesz Béla, stb.) és medikustársairól karikatúra-sorozatot készített. Ezt a tevé-

kenységet franciaországi, svájci és római tanulmányútjai során is folytatta, kiegészítve a sorozatot jeles külföldi tudósok képmásával. Az 1930-as évektől kezdődően az 1950-es évekig minden olyan kollégáját, tudóstársát megörökítette, akivel együtt dolgozott (János Kórház, Korányi Intézet), illetve hazai és külföldi útjai során kapcsolatba került.

A megnyitón elhangzott beszédek során dr. Herjavec Irén, a Magyar Tüdőgyógyász Társaság elnöke kedves, személyes emlékek nyomán szólt.

„Számomra a 70-es évek elején tűnt fel az Országos Korányi Tbc és Pulmonológiai Intézetben egy öltözkéiben, mozgásában, egész megjelenésében, az őt körülvevő aurával sokkal inkább művészt, mint orvost idéző személy, akinek titokzatos voltát csak fokozta a jr. jelző”... „Kováts ugyan fehérben járt, mint a többi orvos, de öltözeke inkább elegáns vitorlás kosztűmnek felelt meg, mint orvosi egyenruhának. Mert különben hajós is volt, szabad ember. A hegyekre néző szobájában fecskék fészkeltek. Az orvosi értekezletekre rendszerint rajzmappával érkezett, folyamatosan rajzolt, vázlatokat készített, szája sarkában huncut mosollyal valójában játszott.”

A másik megnyitó beszéd, Orosz Ferenc grafikus szavai is, a szakmai és személyes ismeretségen alapultak. „Vannak olyan férfiak (néha abban reménykedem, talán nem épp Kováts Ferenc volt az utolsó), akik oly magától értetődő természetességgel közlekednek a kultúra különböző területei közt, hogy föl sem tételezik, mások számára esetleg nehézségeket okozhat ugyanez, s egyúttal oly kedves könnyedséggel tudják gombolyítani a beszélgetés fonalát, hogy társuk valóban megfelel ezekről a bizonyos nehézségekről.” Értékeléseként pedig: „az induláson a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának hatása érződött, a stíluson a német expresszionizmus és az orosz avantgárd ismerete meg persze a római iskola neoklasszicista ihletettségű művészeivel való kapcsolat. Önálló kiállításai nyíltak Washingtonban, Bostonban és a Harvardon, közös tárlatai voltak Aba-Novákkal, Molnár C. Pállal, Barcsay Jenővel. Rómában, a Magyar Akadémián Buday György, a korszak legnagyobb grafikusa osztotta meg vele a műtermét.” A grafikus művész jól összefoglalta Kováts dr. lényegét: „Ha ki kellene választanunk az alig felmérhetően gazdag életmű legfontosabb szeletét, valószínűleg az lenne, amikor a tudomány és a művészet eredményeit, mint Leonardo 20. századi alteregója, egyszerre tudta használni. A tüdő morfológiai vizsgálatában hatalmas segítségére voltak olyan képzőművészeti képességek, mint a térlátás, a vizualitás, a statikában és a dinamika területén szerzett jártasság, illetve a mozgásfázisok grafikai, sőt animátori megjelenítésének ismerete.”

A kiállításon az időrendi sorrendben kialakított egységekbe rendezett anyag Kováts Ferenc erős jellemformáló készségéről, emberismeretéről és magas művészi

Dr. Hutás Imre

színvonalról tesz tanúbizonyságot. Karikatúráiból kiolvashatók személyes kapcsolatrendszerének érzelmi attitűdjei. A műfajból adódó szubjektív pszichologizálás tükrén át a XX. század közepét felölelő mintegy 30 évnyi időszak magyar és külföldi orvosainak arcképcsarnoka bontakozik ki előttünk, amely kultúrtörténeti és orvostörténeti vonatkozásaiban egyaránt jelentős értéket képvisel.

2007. október

MŰÉRTŐ

A tudós fotós

A váci Katona Lajos Városi Könyvtár már több alkalommal prezentált kortárs, illetve fotótörténeti kiállításokat. Ezen az őszön szeptember 13-tól október 21-ig Fejér Zoltán rendezésében a „TUDÓS FOTÓS” kiállítás tekinthető meg, mely tulajdonképpen dr. Bárány Nándor emlékkiállítás.

Dr. Bárány Nándor 1899. május 31-én, Kisbéren született. Székesfehérvári gimnáziumi tanulmányok után 1928-ban Budapesten szerzett gépészmérnöki oklevelet. Igen különleges adat, hogy ezután rögtön katonatiszt lett, s átíelve a világháborút és a Rákosi-rendszert, 1954-ben szerelt le. Nos, ennek az volt a háttere, hogy a Magyar Optikai Művek elődjének számító Süss Nándor Precíziós Mechanikai Gyárban, mint a katonai ellenőrző kirendeltség vezetője tevékenykedett. 1932-től több új tűzérési optikai műszert tervezett. Számos szakkönyvet írt, köztük a hat kötetes „Optikai műszerek elmélete és gyakorlata” főművét. Könyvei idegen nyelveken is megjelentek. Műszaki tudományos munkássága elismeréseként 1951-ben Kossuth-díjat kapott, 1953-ban pedig a MTA levelezőtagja lett. 1957-től 1967-ig tanszékvezető egyetemi tanár volt a Műszaki Egyetemen, az általa alapított finommechanikai-optikai tanszéken.

Mindezen értékes életmű mellett nem elhanyagolható fotografiai teljesítménye. 1931-től jelentek meg folyóiratokban – így többek között a londoni The Studio és a bécsi Die Galerie oldalain – fotói, melyekkel kiállításokon is szerepelt.

A váci kiállításon 15 felvétele, illetve a jelentős szakírói tevékenységét illusztráló eredeti dokumentumok tekinthetők meg. Funkcionális felvételeit, mint a „Sebesség” és „Mozgáskompozíció” – a Magyar Fotografiai Múzeum őrzi Kecskeméten. Ezeken kívül még egy kép korabeli nagyítás, a többi igényes late print. A gödöllői házának kertjében termesztett kaktuszairól tárgyias stílusban készített felvételeket, de ezek közül több még publikálatlan. Gyermekeinek fa építőjátékairól exponált fényképeit

festményei elkészítésekor is felhasználta. Nagyhatású, a Moholy-Nagy-ra emlékeztető „Egyensúly kockával” felvétele. Különleges és tetszetős az „Egyensúly” felvétele, melynek során egy pezsgős pohár peremére álló helyzetű (kifújtt belsejű?) tojást ragasztott fel.

A kiállításra készült kiadvány tíz fekete-fehér felvételt mutat be, melyek mind a harmincas években készültek.

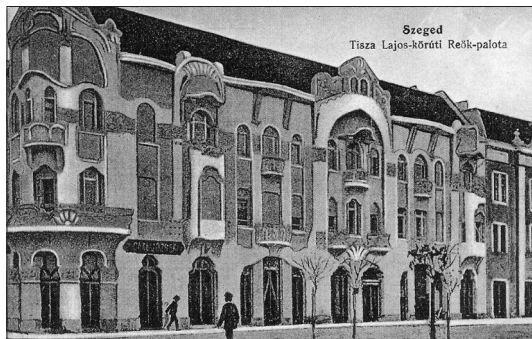
Írásait gyakran illusztrálta saját, az ismertetett optikai jelenséget bemutató csendéleteivel. Ezek között olyat is közzétett, amit 180 fokos látószögű objektívvel fényképezett. Az 1958-ban angolul megjelent tanulmánya a nagylátó szögű objektívek témakörét a kor legmagasabb tudományos szintjén ismertette.

A tudós fotósról már jelentek meg fotótörténeti írások. Születésének 100. évfordulóján a Fotóművészet című folyóiratban Fejér Zoltán tette közzé róla az eddigi legrészletesebb, képekkel bőségesen illusztrált tanulmányt, majd a LUPE Magazin 2004. októberi számában jelent meg cikk ugyancsak tőle. Fejér Zoltán kiállításon is szerepeltette már Bárány Nándort, nevezetesen a HAP Galériában megrendezett a „Magyar forma” című bemutatás négy szereplőjének egyikeként.

Dr. Bárány Nándor alapító tagja volt a Magyar Fotóművészek Szövetségének.

2007. december

REUMA-INFO

100 éve épült a Reök-palota Szegeden

Ez év augusztus 17-én nyílt meg Szegeden a Tisza Lajos körút 56. szám alatt található Reök-palotában a Regionális

Összművészeti Központ (szellemes, hogy ennek rövidítés éppen úgy Reök). Az al-kalom stílusos volt, hiszen az épület éppen ebben az évben ünnepelheti centená-riumát. Előre kell bocsátani, hogy lakóháznak épült és az utóbbi években a lakók el-távozása után – a lakások kiállítótér céljából egybenyitva, de javarészt változatlan körülményeket meghagyva – nagyvonalú belső és külső helyreállítással jelenik meg a mostani látogató előtt a magyar szecesszió pompás alkotása.

Az épületet, az első világháború előtti boldog békeidőkben egy tehetsős szegedi polgár, földbirtokos, aki Munkácsy Mihály unokaöccse, Reök Iván vízügyi mérnök építtette. Bátor lépés volt, hogy a tervezésre teljhatalmat adott Magyar Ede fiatal építőmesternek. Igen, nem mérnök, mert akkoriban építőmester is tervezhetett épületet. Magyar Ede Orosházán született 1877. január 31-én. Felső-építőipari iskolai tanulmányait Budapesten végezte és 1901-ben fejezte be. Több külföldi tanulmányutat tett, elsősorban Párizs érdekelte. Nyilvánvalóan a szecesszió kibontakozó mutató darabjai hatottak rá. Tervezői munkássága 1904-től kezdődik, s 29 évesen kapja meg a Reök-palota tervezésére a megbízást. A tervek benyújtása és engedélyeztetése után alig másfél év alatt, 1907 novemberére épül fel a ház, túlnyomórészt helyi művészek és mesteremberek közreműködésével. Mint említést nyert, az épület célja lakóház volt. Reök Iván gyermekei részére szintenként egy-egy garzon-, illetve két- vagy többszobás lakást alakíttatott ki. A földszinten, a sarokrészen vendéglő nyílt. A többi földszinti helyiséget bérbe adták, míg a bejáratától balra, Magyar Ede saját tervezőirodáját alakította ki. Az épület maga a körút és a Kölcsey utca sarkán áll, egy kis kiszögelésben, amelyre a Szegedi Tudományegyetem Jogi- és Államtudományi Karának épülete nyílik.

Az épület gazdag szecessziós külsejét leírni lehetetlen és még a reprodukciók is szerényen adják vissza az élményt, vagyis mindenkinek javasolt, hogy mai pompájában egyszer tekintse meg ezt a hazai gyöngyszemet. Leginkább a Barcelonában megismerhető Gaudi-épületekhez hasonlít, de gyanítják, hogy a párizsi metróállomások és a Horta tervezte brüsszeli házak is hatással voltak a tervezőre. Azt biztosan állíthatjuk, hogy a fiatal Magyar Ede rendkívül ötletgazdag volt és merész, hogy ezeket a teljesen szokatlan megoldásokat alkalmazni merte. Nyitott és zárt erkélyek változnak, varázslatos virágmotívumok díszítik az épületet, vízililiomok, indák, hínárok és levelek váltogatják egymást a követhetetlenül érdekes homlokzati tagoláson. És nagyfokú a színgazdagság! „Az egész homlokzat, mint egy dombormű” – írja Takács János munkatárs, hiszen a falsíkok hullámos kialakításúak. Érdekeség, hogy a kiugró párkányok alatt eredetileg vízi tündérek voltak, de ezeket a család konzervatívabb tagjainak kérésére eltávolították. A kovácsoltvas-munkákat Fekete Pál készítette.

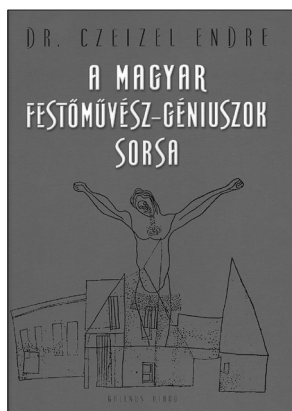
Magyar Ede számára hírnevet szerzett az épület és számos lakóház, valamint más épület tervezésére is kapott megbízást, melyek közül elsősorban a kaposvári színházat érdemes megemlíteni, a szegedi Unger-Mayer-ház és két jelentős zentai épület mellett. Élete tragikusan rövidre sikerült, mert 1912-ben – mondják szerelmi bánat miatt – szíven lőtte magát.

A város életében azért hozhat igen érdekes fordulatot az épület rekonstrukciója, mert a Szegedi Szabadtéri Játékok és Fesztiválszervező Kht égisze alatt önálló kulturális intézményként tevékenykedhet. Természetesen ennek kockázatai is vannak, hiszen jószerivel állami támogatás nélkül, saját bevételéből kell eltartania

magát. A koncepciót jelzi, hogy a nyitás után olyan nagyszabású kiállítással nyitottak, mint a Szépség és fájdalom című tárlat, melyen Francisco Goya, William Blake és Kondor Béla művei jelentettek nagy vonzerőt a látogatók számára. Természetesen nem elegendő, ha csak az igen látogatott és nagysikerű szabadtéri játékok ideje alatt keresnék fel a városba látogatók az épületet, hanem az lenne optimális, ha olyan, a régiót lefedő kulturális programot tudnának kigondolni, megszervezni, ami a szabadtéri játékok idején kívül is vonzanák a látogatókat, akik ez esetben mind megismerkedhetnének a csodálatos palotával is.

2008. március

MediArt

Festők, gének, szégyenek

Az újabb Czeizel-könyv bemutatója

Könyvismertetés

A magyar medicinában kevés olyan szerző van, akinél ez a cím-megfogalmazás érvényes lehet. Arra utal, hogy a szerző sokadik kötete jelenik meg, s hogy minden könyve esemény-számba megy.

A „Festők, gének, szégyenek” könyv bemutatójára, az utóbbi idők szokása szerint ismét a Rákóczi úti Fókusz könyvárúházból került sor. Ülőhelyet nehéz volt kapni, ami a nagy érdeklődést és a szűkös lehetőséget jelzi. Ez alkalommal Gyémánt László festőművész volt a beszélgetőpartner. Igazán avatott személy, hiszen ismert és elismert művész, aki jogosan érezhette, hogy őt is közelről érinti az analízis.

A laikus által el sem képzelhető szorgalom és irdatlan mennyiségű munka kellett ahhoz, hogy Czeizel Endre ezzel az új könyvével megörvendeztethesse híveit. A zeneszerzők, írók, a magyar származású Nobel-díjasok, és a Nobel-díjban nem részesült tudósaink családfaelemzéssel elvégzett genetikai vizsgálata után, most hasonló munkamódszerrel a magyar festők kerültek terítékre.

A keményfedelű, 536 oldalas könyvet a Galenus Kiadó adta ki, szép kivitelben, az előző kötetekhez hasonló borító-grafikával.

Mint a szerzőhöz közelálló valaki meg merem kockáztatni az állítást, hogy egész mást óhajt a szerző megvalósítani kitartó elemző munkájával, mint amit az átlagol-

vasó kap. Ugyanis nem titkolt módon Czeizel Endre a már rutinszerűen alkalmazott sziszifuszi kutatómunkával – a hús kiválasztott festőművész minden fellelhető rokonát feltérképezte. A családfa elemzések révén meg kívánta tudni, hogy a kivételes festői képesség, a talentum, hogyan öröklődött, milyen gyökerekből táplálkozott – s ennek módját igyekezett összehasonlítani előző munkáinak alanyaival, vagyis a nem festőkkel. Az olvasó viszont le sem tudja tenni a vaskos könyvet, mert akárhol felüti, érdekes, soha nem hallott történeteket, sorsokat ismerhet meg. Ezért olvasmányos a könyv. Ezért lehet jól eladni. Tehát az általam felvetett ellentmondás egyáltalán nem rosszat jelent.

Ne kerüljessük a kását, a legfontosabb kérdés, hogy az olvasó szerint „jól” választotta-e ki a szerző a hús festőművészt? Mivel minden ilyen válogatás természetesen messzemenően szubjektív, nincs az az ember, aki pontosan ugyanezt a hús festőt választotta volna ki. De ez megint csak nem baj! Végezetül ez nem művészettörténeti könyv és Czeizel Endre nem is vállalkozhat arra, hogy megítélje kik a legjelentősebb festők. Előszavában ki is fejt az e téren fennálló nehézségeket és tökéletesen megmagyarázza, hogy analízáló munkájához miért ezeket a művészeket választotta ki. (Zichy Mihály, Székely Bertalan, Munkácsy Mihály, Szinyei Merse Pál, Mednyánszky László, Csontváry Kosztka Tivadar, Rippl-Rónai József, Ferenczy Károly, Gulácsy Lajos, Czöbel Béla, Egry József, Farkas István, Kassák Lajos, Derkovits Gyula, Szőnyi István, Moholy-Nagy László, Vajda Lajos, Victor Vasarely, Kondor Béla, Gruber Béla. Azt azért megjegyzem, hogy szerencsére húsnál annnyival több jelentős magyar festőművész van, hogy érthető módon akár szakemberek, akár laikusok jogosan tudnak más húszas csapatot összeállítani, de Gruber Bélát alig-alig venné be bárki. Amit bizonyít az is, hogy Kiesebach Tamás művészettörténész, műkereskedő, könyvkiadó nagyszabású albumában (MODERN Magyar festészet 1892 –1919) 99 jelentős személy véleményét gyűjtötte össze, hogy ki az öt legjelentősebb modern magyar festő. Öt az nem hús, de Gruber Béla senkinél nem szerepelt, míg Czeizel többi választottja mind előfordult (a külföldinek tartott Vasarely kivételével). Ennek ellenére pozitívan értékelem, hogy Czeizel Grubert választotta. Húségesen kitart a tragikus sorsú és fiatalon elhalt festő mellett, akiről már korábban is értekezett. – Idekívánkozik még, hogy Gyémánt László is szerepelt a Kiesebach-albumban véleményt nyilvánítók között, de az öt közül egyik javasoltja sem jutott be a Czeizel-könyvbe.

Sokat foglalkoztat, hogy miért van a mű címében a „Szégyenek” szó? A szerző a borítófülön adja meg a magyarázatát: „Sajnálatos módon a nemzetközi lexikonokban és nagy múzeumokban a festőművész-génuszok között magyart nem, vagy csak kivételesen találhatunk. Pedig sok nagy magyar festőművész kivételes talentuma nem marad el a világhírt elért külföldi társaikétól, csak éppen a magyar kultúrpolitika gyengesége miatt nem sikerült különleges teljesítményüket a határokon túl el fogadtatni. Éppen ezt a szégyent kívánom hangsúlyozni könyvem címében is”. Meg

kell jegyezni, hogy ezzel a vélekedéssel – a könyvbemutatón ebbéli véleményét ki is fejtő művészettörténész nem értett egyet.

Czeizel Endre más műveihez hasonlóan, most is biztosan jó tipp olvasásra ajánlani a könyvet, de talán ez alkalommal még inkább biztosra mehet az ajánló.

2008. június

MediArt

100 éve született Fery Antal, az exlibris-készítés mestere

Fery Antal születésének centenáriuma ez év június 12-ére esik, hiszen 1908. június 12-én jött e világra Szerencsen.

A Szerencsi Cukorgyár egykori bádogos segédjéből – miután a gyár ösztöndíjasaként elvégezte az Iparművészeti Főiskolát – a hazai exlibris-művészet egyik kiváló, nemzetközileg is elismert alkotója lett. Első ex libriseit Varga Nándor Lajos irányításával 1939-ben készítette. 1943-ban még szerepeltek könyvjegyei a Múcsarnok kiállításán, ám a háború befejezése után már alig készített kisgrafikát, megszűnt a korábbi eleven művészeti élet, a külföldi gyűjtőkkel sem lehetett levelezni. Kisgrafikai munkásságának újrakezdését, majd kiteljesedését a Kisgrafika Barátok Körének 1959-ben történt megalakulása, a gyűjtőélet fellendülése, a Kisgrafika című periodika megjelenése segítette elő.

2005-ben jelent meg a Fery Antal élete, munkássága, alkotásainak jegyzéke című kötet lánya, Fery Veronika szerkesztésében, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság kiadásában. A kiadvány részletesen ismerteti Fery Antal hazai és külföldi kiállításait, a róla különböző (hazai és külföldi) folyóiratokban, évkönyvekben megjelent publikációkat, különféle díjait, egészen a Zemplén Múzeumban 2003-ban felújított állandó kiállításának a megnyitójáig. A 173 lapos kiadvány legterjedelmesebb része a teljes exlibris alkotásjegyzék. Az ex librisek túlnyomó része fametszet, a művész csak néhány linómetszetű és klisétechnikájú ex librist készített. A tanulmányt jegyző dr. Soós Imre megállapítása szerint Fery Antal fametszeteinek száma összesen 2485 darab.

Egy méltatója szerint „Fery Antal grafikai lapjait a biztos kézjárás mellett pózmentes hazaszeretete, meleg embersége és fanyar humora tette olyan jellegzetessé, hogy a világ gazdag exlibris-terméséből is kiviláglanak alkotásai.”

Vera leánya szerint a legnehezebb feladatokat is minden látható erőfeszítés nélkül, szinte játékosan oldotta meg, főként, ha fametszetről volt szó. „Apámtól tanultam meg, hogy hogyan kell komolyan, de mindig örömmel dolgozni. Ma is látom, ahogy felrajzolja – fordítva – a motívumot és a szöveget a fa dúcra, hogyan ellenőrzi a munkafolyamatot egy odatámasztott kis tükörben, és hogyan változtatja át a gyakran silány minőségű fadarabokat kis remekművekké. Az orromban érzem a nyomdafesték illatát, emlékszem az akkoriban oly ritka japán papírra, amelyre a nyomat készült, és a furcsa, nyelvszerű elefántcsont lapra, amellyel a papírt, a régi mestereket követve, a dúcra simította.”

2008. június

MediArt

Egy különleges festőről

Ez a képzőművészetnek szánt oldal elsősorban nem azért íródott, hogy egy több kilogramm súlyú, gyönyörű albumot mutasson be. Viszont a nagyszerű kiadvány alkalom a nagyközönség által kevésbé ismert, különleges és mondhatni zseniális festőművész rövid bemutatására.

Molnos Péter: Gróf Batthyány Gyula – az elveszett Magyarország festője című reprezentatív albuma a Népszabadság könyvek sorában 2007-ben Budapesten jelent meg.

Batthyány Gyula Ikervárott született 1887. május 10-én és Budapesten halt meg 1959. január 4-én a Völgy utcai idegstanatóriumban. A Farkasréti temetőben nyugszik. A festő dédnagyapja Batthyány Lajos, az első felelős magyar kormány kivégzett miniszterelnöke volt, és anyai ágon nagyapja Andrássy Gyula miniszterelnök.

Először Vaszary János magántanítványa volt, majd a budapesti Képzőművészeti Főiskolára iratkozott be, végül Münchenben és Párizsban tanult. Első gyűjteményes kiállítása 1914 tavaszán az Ernst Múzeumban volt. A húszas évektől ideje nagy részét a bicskei Batthyány-kastélyban és Budapesten töltötte. Műtermet a fővárosban a vár oldalában, a Hunyadi János úton tartott fenn. A harmincas évek második felétől az arisztokrata hölgyek és színésznők kedvenc portréfestője lett, évente harminc-negyen arcképet alkotott. Három önálló grafikai albuma jelent meg. Utolsó kiállítása 1942-ben Ferenczy Bénivel együtt volt. Ahogy a kötet lerögzíti: „1945 után birtokait és lakását elvették, egykori inasa fogadta be Polgárdiban álló cselédházába. 1953-

ban koncepcióos eljárást követően, kémkedés vádjával nyolc év börtönre ítélték”. Végezetül három évet volt Márianosztrán.

A képzőművészeti album kiadásának egyik támogatója és a képanyag társ-összeállítója, Kieselbach Tamás, aki előszavában feleleveníti Batthyány megismerésének történetét. Harminc éve fedezte fel a „hivatalos művészettörténet feledésre ítélt” furcsa alkotóját. Volt Polgárdiban, ahol az egykori inas családja a festő hagyatékának jelentős részét elásta (!). „Sok emberrel találkoztam, akik szinte berzenkedve tekintenek Batthyány Gyula képeire. Mások rajonganak érte” – írja Kieselbach. S ez a dolog lényege!

A tökéletesen képzett művész nem tartozott semmilyen művészi csoportosuláshoz, s így bátran élt egyéni látásmódjával. Lehet mondani, hogy művészete rokon az angol preraffaelitákkal, de azt is, hogy a szimbolizmussal, s ugyanakkor erősen expresszív. Az biztos, hogy az őt körülvevő világot és így társadalmi osztályának képviselőit is ironikusan szemlélte és ábrázolta. Rajztudása tökéletes volt.

Az album nagy szorgalmú szerzői majd 200 művet gyűjtöttek össze és reprodukáltak az albumban. De országunk és a festő sorsára jellemzően ezek közül sajnos sokat „lappang” jelzővel kellett illetni – hiszen nyomuk veszett.

Az összegzés igénye nélkül, e szerény írás figyelemfelhívó kíván lenni egy olyan meg nem értett, s majdnem elfeledett zsenire vonatkozóan, aki különlegességével akár a Csontváry-, Gulácsy-vonalba is beilleszthető.

2009. április

MÚÉRTŐ

Kinetikus munkák a garázsban

2009. február 13-án nyílt meg a német Sebastian Hempel kiállítása a von Bartha Garage Galerie-ben, Bázél-ben a Kannenfeldplatz 6. szám alatt.

A kiállítás színhelye önmagában érdekességet és magyar vonatkozást rejt magában. Bartha Miklos és Margareta 2008. május 31-én nyitotta meg Bázélben ezt a kiállítótermet, „von Bartha Garage” név alatt, mely harmadik galériájuk Svájcban. Ez a kiállító helyiség, a korábban garázként használt több min. 700 négyzetméteres területen nyílt meg. A 680 cm-es belmagasság kiváló alkalmat ad térplasztikák, installációk bemutatására. A kortárs művészek bemutatására szánt új galériájuk igazgatását fiúkra, Stefan von Bartha-ra bízta.

Bartháék első galériájukat 1970 novemberében nyitották meg Bázélben. Értelemszerűen foglalkoztak a magyar avantgarde művészettel és 1976-ban kiállítást

rendeztek Beöthy, Forbát, Kassák, Mattis-Teutsch és Péri műveiből. Évente jelentkeztek különleges bemutatókkal. 1994-ben fordultak a dél-amerikai Arte Madi bemutatása felé. Margareta svéd származása alapján erősödött meg a svéd vonaluk, többek között Olle Baertling, Lars Erik Falk és Eric H. Olson kiállításai. A későbbiekben foglalkoztak a kinetikus művészet jeles képviselőivel is. 2007-ben új fejezet kezdődött a galéria életében, amikor az Engadin völgyi S-chanf falucskában nyílt meg a különleges galéria.

Sebastian Hempel 1971-ben Drezdában született és ott végezte kőfaragó, majd szobrász tanulmányait. Később három éven át Londonban dolgozott. Kinetikus munkáiban, a középpontban a mozgás és a fény áll, a maga vizuális és térbeli erejével. Jelenleg is Drezdában él és dolgozik. 1997-től voltak kiállításai, tizenhárom alkalommal szülővárosában, de máshol is Németországban, s Londonban, Bécsben, Prágában, Bázelen is. 2001 és 2006 között öt magas szintű kitüntetést érdemelt ki. Munkásságára jellemző, hogy ezek közül az egyik az „Awarded 1st prize at the Kunst-am-Bau Competition of Max Planck Institute” volt.

A mostani kiállításon tizenhárom, levegősen elhelyezett alkotás szemlélhető meg. Minden kiállított tárgy háromdimenziós. Három Neonring című is szerepel, ezek mind 40 x 40 x 140 cm-esek. Anyagukat tekintve dominál az alumínium, de található plexi is. A legtöbb alkotás kinetikus, meghajtó működteti őket és fényeffektusokat is kibocsátanak. A Kicker (2005) és Paravant (2006) kivételével minden munka vadonatúj, jobbra 2009-ből származó. Minden megfelel a kinetikus művészet kritériumának, a valóságos vagy látszólagos mozgást testesíti meg, sőt még az op art illúzióival fejleszti a kinetikus hatást. A reprodukción bemutatott 3 méter hosszú műalkotás maga is együttesen képviseli a mozgást és fényjátékot. A korongok hol világosak, hol sötétek, „mintha mozognának”.

Mint tudjuk, a „kinetikus művészet” kifejezés eredete 1920-ra nyúlik vissza. Az orosz származású Naum Pevsner, művészneven Gabo, a Realista kiáltványában tette közzé: „az egyiptomi művészettől öröklött végzetes tévedés, mely a mozdulatlan ritmusokban látta a képzőművészeti alkotás egyetlen lehetőségét”. Nos, Sebastian Hempel munkái mind e tétel szöges ellentétjei.

Szintén magyar vonatkozás miatti örömünk lehet, hogy többek között Vasarely és Schöffer munkássága nem veszett kárba.

Pallavicini-Andrássy Borbála életéről, festészetéről

Folyóiratunk 2008. évi 2. számában, a 46. oldalon lehetett olvasni e sorok írójától az „Egy különleges festőről” cikket, mely gróf Batthyány Gyula festőművészről szólt. Jelen közlés keletkezésének az a hiteles története, hogy a festő néhány arisztokrata rokona tudomást szerzett a Batthyány-cikkről és ennek nyomán felhívták a figyelmet a család másik festő tagjára. Igaz, míg Batthyány Gyula hosszú agyonhallgatás után mostanában a képaukción sztárjai közé sorolható, addig Andrássy Borbála művészeti tevékenysége igen csak ismeretlen. Írásunkkal nem csak e hiányt szeretnénk pótolni, hanem a történelmi család idevágó érdekességeit is közreadni.

A családfán nem ábrázolódik, hogy a két Andrássy fivérnek az édesapja, a kiegyezéskori miniszterelnökünk, id. Andrássy Gyula volt. Az idősebbik fiát, Tivadart négy leánygyermekkel áldotta meg a sors. Természetesen mindegyiküknek a férje közismert, mondhatni híres magyar arisztokrata családból származott. Így Katinkának, a vörös grófnőnek a férje Károlyi Mihály, az 1918-as miniszterelnök lett. Miután Tivadar 48 évesen meghalt, öccse, ifjabb Andrássy Gyula vette nőül az özvegyet és nevelte fel a négy leányt, akik egyben unokahúgai.

Írásunk főszerepelője a másodszülött Borbála 1911-ben, 21 évesen ment férjhez Pallavicini György örgrófhhoz, aki legitimista politikus volt. Borbála négy gyermek anyja lett, de a két világháború közötti időben, a családi és társadalmi kötelezettségek mellett elsajátította a rajzolás és vízfestés tudományát is, továbbá mesteri módon restaurált bútorokat.

Hogy a piktorságban ugyanazok a gének játszottak-e szerepet, mint I. fokú unokatestvére, a briliáns festő Batthyány Gyula esetében – azt nem lehet tudni. (A festő édesanyja, Andrássy Ilona testvére volt Tivadarnak.) Nincs adat arra vonatkozóan, hogy Andrássy Borbála képeit bemutatták-e, így természetesen kereskedelmi forgalomba sem kerültek, ami a társadalmi helyzetükből következően könnyen érthető.

Pallavicini-Andrássy Borbálát, a mindenkit megnyomorító háborús idők után, 1945-öt követően sok szomorúság és megpróbáltatás érte. Annak ellenére, hogy György fiát antifasiszta tevékenysége miatt a németek Dachaubá hurcolták, az új rendszerben, 1946. május 6-án délután a nyílt utcán elrabolták a szovjetek, és – mint oly sok más magyar embert – többé senki sem látta. A felszabadítók Szibériába szállították, ahol Tejsedben 1949. július 21-én, 37 éves korában halt meg – mint ahogy azt egy

1957-ben hazakerült fogolytársától pontosan meg lehetett tudni. Antal fia is a kommunizmus áldozata lett, holott mint ludovikás katonatiszt a fronton átszökött a szovjetekhez és 1945 után a Magyar Néphadseregben szolgált, az alezredesi rangig emelkedett. 1956-ban, mint parancsot teljesítő katona, rétsági zászlóaljparancsnok, a házi őrizetből kiszabadított Mindszenty érseket konvojjal a fővárosba kísérte. Bár semmilyen vétséget nem követett el, 1957-es leszerelése után perbe fogták, halálra ítélték, és novemberben kivégezték. Édesanyjával utoljára 1951-ben találkozott. Pallavicini Györgynét ugyanis 1951-ben kitelepítették, először Besenyszögre, majd tovább űzték a Tisza menti Fokoru-pusztá egyik kuláktanyájára. Természetesen nemcsak elűzték otthonából, hanem minden vagyonától meg is fosztották. Zokszó nélkül túrt száműzetése 1953 végéig tartott. 1956 késő őszén sikerült elhagynia hőn szeretett hazáját. 1990-ben a Gondolat Könyvkiadónál jelent meg a „Pallavicini-Andrássy Borbála kitelepítési és 1956-os naplója” kötet, mely tanulságos mementója a szomorú eseményeknek.

Andrássy Borbála képes volt a kietlen járszági pusztában nyomorúságos életkörülmények között az ólszerű lakásának toldozása-foldozása, a jószágok trágyájának eltakarítása, illetve fűtőanyagká váló mentése és az alapvető életkörülményekért vívott harc mellett az állatokat és a velük oly kedves parasztembereket rajzolgatni.

A forradalom után – sok emigrációra kényszerült magyar emberhez hasonlóan – már hivatalos útlevéllel, de igen kalandos körülmények között, immár 66 évesen sikerült átjutnia az osztrák határon. 1957-ben jutott ki Kanadába, ott élő, korábban emigrált Ede fiához. A nyugodt és békés körülmények között újra festeni kezdett. Vidám hangulatú alföldi, falusi képei könnyedek, igen színgazdagok. Az óhazát idéző vízfestményei népszerűek voltak a magyar kolóniában. 1968-ban, 78 éves korában halt meg Montreálban. Képei részben Kanadában, valamint Olaszországban élő 96 éves Thyra leányánál találhatóak.

2009. december

MediArt

Életsorsok Csehov kolléga családjában

Csehovnak, az orosz írónak nevét szerintem még az utca embere is ismeri, még ha nem látta színházban a Három nővért vagy a Cseresznyészkertet, vagy nem olvasott semmit az irodalmi klasszikustól. Azt viszont bizonyára nem sokan tudják, hogy az 1860–1904 között élt Anton Pavlovics Csehovnak orvosi végzettsége volt. Az egyetem elvégzése után dolgozott is orvosként Moszkvában, de hamarosan szakított

munkájával, mert írásaival egyre nagyobb sikereket ért el. Elbeszéléseiből, regényeiből, színműveiből világosan kitűnik, mindig foglalkoztatták a test és a lélek betegségei, az orvosi pálya, az orvos-beteg viszony. Írói pályájának alapanyaga az orvosként megismert emberi szenvedés. Egyik novellájának címe: A 6-os számú kórterem. Segítőkészsége is megmaradt – amikor már világhíres író lett, egy járvány alkalmával önként jelentkezett vidéki orvosi szolgálatra. Betegségét és korai halálát feltehetően orvosi működésének köszönhetette. Ennek során fertőződhetett meg tüdeje, ami súlyos tüneteket tartott fenn, noha anyagi helyzete megengedte, hogy számos nyugati gyógyintézetben kezeltesse magát. A tuberkulózis ellen azonban akkor még nem volt hatékony gyógyszer, s végül 44 évesen a németországi Fekete-erdőben található Badenweiler fürdővároska tüdőszanatóriumában érte a halál.

Vitán felül áll, hogy Csehov legmaradandóbb alkotásai a színpadi művei. Nagy sikerű előadásaira 1898-tól a moszkvai Művész Színházban került sor, a nagy Sztanyiszlavszkij (1863–1938) vezetése mellett. Magánéletének jelentős megváltozása is e színházhoz fűződik. Megismerte a feltűnően szép fiatal színésznőt, Olga Leonardovna Knippert, akivel 1901-ben házasságot kötött. A mindenki által Oljának nevezett művésznő ekkor 31 éves volt. Végezetül 55 évvel élte túl az író. Soha nem ment férjhez és hosszú kalandos életében bel- és külföldön mindvégig nagy átéléssel alakította a Csehov-szerepeket. Ereiben egy csepp szláv vér sem folyt. Csehov a „kis lutheránusomnak” nevezte. A Knipperek Saarbrückenből származtak és a XIX. század közepén kellő vagyonra tettek szert Oroszországban. Olja bátyja, mint vasútépítő mérnök az állam számára egész életében nélkülözhetetlen ember volt. Három gyermeke közül kettő, a világhírű filmszínésznő Olga Csehova és a zeneszerző és hírszerző Lev Knipper fordultatos életutat jártak be.

A szereplők bemutatása Misa Csehovval folytatódik. Az 1891-ben született férfi apja Alekszandr Csehov, az író bátyja volt, vagyis így Anton Csehov unokaöccséről van szó. Misa nem lett igazán híres ember, csapongó életét szélsőséges szenvedélyek, az alkoholizmus és a szerelmek határozták meg. Misa mindenáron híres színész akart lenni, már fiatalon a moszkvai Művész színházban lépett fel. 1914-ben titokban összeházasodott az akkor 17 éves Olga Knipperral, vagyis Olja néni unokahúgával. Így a Csehov és Knipper család még egy ponton kapcsolódott össze.

1916-ban már meg is született Olga és Misa leánygyermeke, Ada. A fiatalasszony hamar kiábrándult fiatalkori szerelméből, nem tolerálta annak állandó részegségét és a háború végeztével hamarosan elhagyta hazáját és családját. Miután Olga Moszkvában már kisebb szerepeket játszott filmekben, a német fővárosban azonnal bekerült a háború után gőzerővel dolgozni kezdő filmgyártásba, noha alig tudott németül. Már 1921-ben hatalmas sikert aratott első filmfőszerepében. A némafilm sztárja lett, „Die Tschechowa”-nak nevezték. 1923-ban hat (!) filmet forgatott, közte a Pagodát, amely producerként első saját filmje volt. Amikor már

kellő német nyelvtudásra tett szert, színpadon is fellépett. Olga Csehova naplója és a német, valamint szovjet kémiszolgálatok fellelhető iratai sem adnak egyértelmű bizonyítékokat az ezután történetekre. 1933 körül mutathatták be Hitlernek. A kancellárról köztudomású, hogy nagy filmrajongó volt (hasonlóan „kollégájához”, Sztálinhoz). Többen panaszkodtak a náci vezérkarból, hogy a Sasfészek vetítő-

termében lepergetett filmek után hajnalig kellett a Führer értékelését hallgatniuk. Mindenesetre a náci vezetésnek szüksége volt egy olyan sztárra, mint Olga Csehova ezért rendre meghívták (ki mert volna nem elmenni!) a zártkörű fogadásokra. 1936-ban megkapta az „állami díjas színésznő” kitüntetést, majd férjhez ment egy belga milliomoshoz. Természetesen csak rövid időszakokat töltött Brüsszelben, mert várták a kamerák. 1936-ban aratta egyik legnagyobb sikerét A kékróka című filmben. Szerepelt René Clair és Alfred Hitchcock filmben is. A filmcsillag azzal vált zsarolhatóvá az NKVD számára, hogy sok családtagja élt a Szovjetunióban. A szovjeteknek nyilván nagyon fontosak voltak az Olga Csehován keresztül a legfelsőbb náci vezetők szokásairól, életmódjáról, kijelentéseiről folyamatosan beszerezhető információk. Berlin elfoglalása után hónapokra Moszkvába szállították kihallgatásokra, majd visszaengedték Berlinbe. Vagyis a háborús győzelem után továbbra is felhasználták. Berija még 1952-ben is szerzett rajta keresztül információkat, igaz már nem náci rendszerről. A nyugatnémet kormányzat 1963-ban és 1972-ben is magas kitüntetésben részesítette. Utolsó filmjét 1974-ben forgatta. 1980-ban, nyolcvanhárom éves korában leukémia következtében halt meg.

S közben szinte párhuzamos kémtörténetként zajlott az öccsének, Lev Knippernek az élete. A forradalom kitörésekor tüzér tisztjelölt volt, majd a fehérek között harcolt egészen 1920-ig. A Krím félszigeten kialakított hídfőállásból sikerült behajóznia egy evakuáló hajóra és megmenteni irháját. Az őt mindig nagyon segítő Olja néni portyázó társulatához 1921-ben csatlakozott Jugoszláviában. Jól tudta, hogy ha hazatérne, várna a Cseka, s nem sok jót remélhetne. Végül a Művész Színház társulatával 1922-ben tért vissza Moszkvába, ahol Lenin kegyes engedélyével folytathatták az előadásokat. Lev belevetette magát a zenei életbe, és a komponálást választotta, mint életpályát. Érthető, hogy az egykori fehérgárdista tisztet a biztonsági szervek nem tévesztették szem elől, s nem volt más választása, mint az együttműködés, hiszen tudták, hogy fényes karrierjét éppen megkezdő testvére Berlinben él. Az NKVD irányításával többször látogatta meg Csehovát Berlinben.

Engedélyezték csatlakozását a nagy nyugati túrára induló Művész Színházhoz. Lenin és Dzserzsinszkij eltökélt szándéka volt a nyugaton élő orosz emigránsok elpusztítása. Lev feladata az emigránsok finom agitációja volt. A tartósan engedélyezett nyugati tartózkodása alatt lendületesen haladt előre a zenei pályán, kapcsolatba került Hindemith-tel. Visszatérve Moszkvába az új zenei program elismert apostola lett. Arra is lehet következtetni, hogy „otthoni feladata” is volt, a Művész Színház tagjairól kellett jelenteni. Zenéje lassan átalakult, és a Vörös Hadsereg számára írt propagandisztikus számokat. A háború alatt, álcázásként egy tánccsoport tagjaként utaztatták Ukrajnába, hogy a német ügynökök kiszűrésében segédkezzen. A tartótisztek leírása szerint Moszkva elfoglalásának veszélye idejében rábízták a város eleste utáni hírszerzési lehetőségek irányítását. A moszkvai ütközetet sértetlenül élte túl. Még Iránba is elküldték, majd Romániába már a szovjet hadsereg politikai tisztjeként érkezett.

Voltak feladatai a háború után is, de hódolhatott hegymászó szenvedélyének is, 1947-ben meghódította az Elbrusz csúcsát. Hamarosan kegyvesztett lett a művészeti életben, de szorgalmasan komponált haláláig.

Misát színészi ambíciói egyre magasabbra emelték, 1924-ben már „a Szovjetunió színésze” volt, de összetűzésbe került a politikai vezetőkkel és a szerencséjére megkapott kiutazási engedéllyel végleg elhagyta hazáját. Reinhardtnál is dolgozott Bécsben, aztán Berlinben – volt felesége – Olga Csehova bevette néhány filmjébe, majd Párizsba került, Hamletet alakíthatta. 1955-ben Beverly Hillsben hunyt el, miután például Gregory Peck és Marilyn Monroe fejlődését irányíthatta.

Szegény Anton Csehov soha nem gondolta volna, hogy közvetlen rokonai a két háború tépázta korban ilyen kalandos szerepeket fognak játszani.

(forrás: Antony Beevor: Hitler kedvenc színésznője Olga Csehova a szovjet kém. Gold Book, Budapest, é. n.)

Szeged város fotótörténete (1859–1944)

A város lakossága már meghaladta a hatvan ezret, amikor 1859-ben először kezdett működni egy fényképész Szegeden. Szakács Margit szerint ekkor Budán és Pesten öt, Debrecenben egy fényképész dolgozott (1). Elmondhatjuk tehát, hogy Szeged korán kapcsolódott be a fényképezés történetébe.

Honnan tudhatunk meg pontos adatokat a másfél századdal ezelőtt elkezdődött historiáról? Az elmúlt évben május 29-én nyílt kiállítás a szegedi Fekete Házban (a Móra Ferenc Múzeum része) Fényírók és fényírdák Szegeden címmel. Egyben hasonló címmel 328 oldalas szép kiadvány is megjelent (2). A szennylapon a cím mögött már a (1859–1913) megjelölést is viselő puhakötésű könyv megvalósulása T. Knotik Márta négy évtizednyi (!) szorgos munkájának az eredménye.

A szerző a múzeum nyugalmazott textil restaurátora, aki emellett küldetés-szerűen végezte sziszifuszi tevékenységét, az egykori szegedi újságokból összegyűjteni a helybéli fényképészekre vonatkozó utalásokat.

Ő maga túlzóan szerény valaki. Talán ezzel magyarázható, hogy a könyvben egyáltalán nem ismerteti munkamódszereit, azt csak tőle tudhattam meg. A rövidítések jegyzékében hét újságot sorol fel. Érdekes, hogy további hármat (Friss Hírek, Szegedi Friss Újság, Szegedi Néplap) nem szemlézett. Az óriási erőfeszítéseken csak javított volna, ha könyvének lektora lett volna.

A kötet célja az lehetett, hogy a múzeum fotótárának gazdag anyagát feldolgozza, és szinkronba hozza az újságokban fellelhető híradásokkal. Tehát minden fényképész, illetve műhely tevékenységi időtartama úgy került meghatározásra, hogy a leghamarabbi és a legkésőbbi újság-említése adta meg a működési időtartamot. Nagyon dicséretes, (nem tudni más városokban hogy áll ez a helyzet) hogy a szegedi múzeum fotótára folyamatosan gyűjtötte a régi fotókat és azon régi családi felvételekről, melyeket érthető ragaszkodásból nem kívántak nekik eladni, reprodukciós felvételeket készítettek és a negatívokat őrzik. A kötetben felsorolt (=azonosított) fotók túlnyomó többsége a helyi múzeum tulajdona, de vannak a Somogyi-könyvtárból, Pécsről, a Fotóművészek Szövetségétől kölcsönzött reprodukciók és magántulajdonból származók is.

A könyv jelentőségére utalnak a szakértők megjegyzései. Stemplerné Balog Ilona az Előszóban és Molnár Ilona kritikai cikkében (3) egyaránt szakmai kiadványnak titulálja a művet, mely „az alapokat lerakta” és folytatást igényel. Vagyis a könyv nem igazán értékelés, hanem további munka alapjául szolgáló adathalmaz. Magam kötvé hiszem, hogy ennek valaki még egyszer neki fog veselkedni.

A könyv túlnyomó része az „Állandó jellegű fényképezés” alakjaival foglalkozik, s magunk is ebből fogunk az alábbiakban szemezgetni, de a mindössze 8 oldalnyi „Ideiglenes jellegű fényképezés” sem érdektelen, mert Klösz György jelenlétét bizonyítja Szegeden. Az árvízi katasztrófa hírére 1879. április 4-én érkezett a városba. A Németországban született fényképész ekkor 35 éves volt. Az elmondások szerint ladikból fényképezett. Felvételeiből a Somogyi Könyvtárban 27-et, a Móra Ferenc Múzeumban 10-et őriznek. Ezek közül 6-ot közöl a könyv, közülük az egyik olyan, amelyen 4 kép ábrázolódik, lévén, hogy 23–23 cm-es üveglemezre négylencsés géppel készültek.

Szeged első állandó fényképésze Debrecenyi Ignác névre hallgatott. 36 éves korában, Észak-Amerikából éppen visszatérve, 1859-ben nyitotta meg a város első fényképészüzletét. Mindössze egy felvétele maradt fenn az utókor számára, mely saját magát ábrázolja műtermi környezetben.

Anélkül, hogy végigmennénk a könyv által említett valamennyi, tehát 45 fényképészen – amelyek nem mind különböző fényképészek, a többszöri családi összefonódások, ismételt üzletnyitások, egyesülések miatt – említésre méltó, hogy „természetesen” az említett fényképészek közül egy sincs benne a hat kötetes Új Magyar Életrajzi Lexikonban (kivéve Kerny Istvánt, de ő 29 éves korától Budapesten élt, és elismert tevékenységét már a fővárosban fejtette ki), mint ahogy az országos híró Ellinger, Goszleth, Kozmata fényképészek sem.

Rohrbach Antal gyógyszerész volt Szegeden, tehát tevékenysége amatőrnek számít. Elévülhetetlen érdeme, hogy 1857–59 között, három üveglemezből összeállított panoráma képeket készített a vasúti híd építéséről.

A Szegeden nyolc évig működő Landau Alajos egyik első dolga az volt, hogy a városi tanács megrendelésére egy hulláról készített felvételeket. 95 képét sorolja fel a kötet.

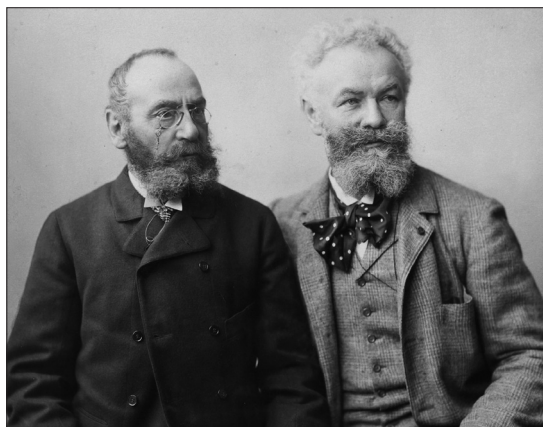
Bietler Ferenc 22 évig dolgozott a városban, 84 képe ismeretes. Egyik verso-járól azt is megtudni, hogy „a fényképészet reggel 8 órától este 6-ig tart nyitva”. Hatféle verso-t használt. Felvétele illusztrálja, hogy a város iparos rétegéhez tartozó fűszeres milyen jól szituált egyén lehetett.

A működési időtartamok nem állnak arányban a megmaradt képek számával, a csak 10 évig dolgozó Letzter Lázárnak 132 képe azonosítható. 1870-ben, a ma is meglévő Kölcsey utca 8. szám alatti házában nyitott üzletet. Több kirakata is volt a városban. A 80-as évek elején készült felvétele a Széchenyi téri piacot mutatja be. Furcsa látni, hogy a most szép, rendezett, Európa egyik legszebb terének tartott helyen valaha piac üzemelt.

A nem szegediek nem is nagyon tudhatják, mit takar a kifejezés: „Palánk”. A belváros őse volt, mely a Tisza mocsarai közül kiemelkedő egyik szigeten alakult ki. A város magját és a vár körüli területet sokáig palánk, azaz kihegyezett cölöpökkel megerősített árkolt földsánc védte. Itt voltak a jobb módú polgárok házai, ahol búza- és halpiacot és hetivásárt is tartottak.

1875-ben már a negyedik műtermet nyitották meg Szegeden, Lauscher Lipóté volt, akinek kirakatát „fénykép-szekerény”-nek nevezte az újság.

S aztán jött a „Nagyvíz”. 1879-ben rendkívüli hideg tél volt, amit szabályszerűen követett a nagy olvadás. Március 12-én kora hajnalban, a már régen fenyegető helyzet katasztrófába torkollott. A város körüli földeken már hetek óta hömpölygött, a nem ritkán erős szél által korbácsolt nagy víztömeg. Ezen a hajnalon fél kettőkor az áradás Nyugat felől (tehát nem a Tisza medre felől!) áttörte a vasúti töltést, ami Szeged utolsó védelmét jelentette, és rázúdult a városra. Hullámsírba temette a vá-

Keglovich Emil: Tisza Lajos és Munkácsy Mihály (1891)

rost, csak csekély részei maradtak mentesek a víztől. Lett dolguk a fényképészeknek! Letzter és Lauscher cégjelzéssel készült a híres árvízi sorozat. A képek felirata német nyelvű volt! Lauscher Lipótot egyébként az árvíz utólagos áldozatának tartották, hiszen „annyira meghűtötte magát az árvíz-fényképek fölvételével”, hogy alsó tagjai megbénultak. Nem is épült fel többé, hosszú szenvedés után két évvel később halálozott el. Műtermét egy ideig özvegye vitte tovább.

Az árvíz után már Letzter és Társa név alatt működött a cég. A könyv tőlük 232 azonosított fotót közöl. Köztük van a Juhász Gyuláról egy éves korában partedlivel készült kép is, de reprodukció nélkül.

Mikszáth Kálmán 1878–80 között, mint újságíró élt a városban. Róla is készült fotó, de csak újsághírből ismeretes.

Keglovich Emil szerepel a legtöbb, szám szerint 286 fényképpel a kötetben. Az ő nevéhez fűződik Tisza Lajos és Munkácsy Mihály kettős portréja. Az előbbi, a híres geszti család tagja 1832–1898 között élt, több kormányban volt miniszter. A szegedi árvíz idején, mint királyi biztos működött. Éppen az itt szerzett érdemeiért emelte grófi rangra a király. 1904 óta nagyméretű szobra áll a Széchenyi téren, Fadrusz János alkotása.

De a fényképészek messze nem csak a híres emberekkel foglalkoztak, hiszen felvételeik a városnak és környékének teljes társadalmi vertikumát tükrözik. Sok a paraszti ruha, de például a felvételen, ahol a hölgy könyökig érő kesztyűben ábrázolódik, el lehet képzelni, hogy ez csak műtermi öltöztetés eredménye. Vannak már modern megfogalmazások, a több mint 100 évvel ezelőtti felvételeken. Brennernéről, aki maga ősi szegedi családból származik, a csak egy évig működő Rivoli műteremben merész fény-árnyék játékkal készült a fotó.

Elég humoros, hogy a szerző 1911-ben több újság hirdetést talált a „Szegedi Enyveshát” műintézetéről, mely a város főutcájában, a Kárász utca 14. szám alatt kínálta „remek szép képek” felkiáltással portékáit. Majd három évvel később: „Leégett az Enyveshát. Az összes fényképek elpusztultak” (biztosítási ügylet?). Fényképet nem ismerünk tőlük.

Értelemszerűen a könyv vége felé már olyan üzletekről esik szó, amelyeknek a sorsát a kötet korbehatarolása (1913-ig) miatt a továbbiakban nem követte a szerző. Az 1912-ben Knotiknál utoljára nyitók Rutkai és Vitkay (Kárász utca 15.) és Adler Viktor

(Iskola utca 16.) még teljesen hagyományos beállítású képekkel vannak jelen a kötetben és verso-t is használnak. És akkor itt az átvezetés a másik könyv révén a folytatáshoz. Adler egyik felvétele, csak lajstromozva, kép nélkül: dr. Szekerke Lajos városi ügyész. S még abban az évben el is halálozott, a Belvárosi temetőben nyugszik. Fia, a szintén dr. Szekerke Lajos (1888–1940) és szintén ügyész vette feleségül Bäck Mancit.

Szegeden a fentiekben vázolt „klasszikus”, fényképészmesterség virágzása mellett már más is bimbózkodott. Juhász Gyula 1914-ben állítja egy verstöredékben:

„Hízlegően mindenkit levesz,

A Bäck Manci fényűzése ez!”.

Tehát az 1891-ben született fiatal hölgy kattogtató tevékenysége már hosszabb ideje ismert kellett, hogy legyen. (4) Nem tudni mikor került haza Bécsből, ahol a fotográfiát tanulta, amiről ott készült képei is maradtak emlékebe. Szegeden készült, aláírt képét 1915-ből találtunk. Ez meg is felel annak a nagy horderejű változásnak, hogy 1915 elején a fényképésznő egészen új típusú műteremmel indult Szegeden. Emeleti helységek, nincs kirakat, nincs utcai forgalom, nem kereskedelemre, hanem művészi felvételekre rendezkedik be. Megint csak az újság adja a hiteles bizonyítékot. A Szegedi Napló április 18-i, vasárnapi számában, a Művészet (!) rovatban közölt hosszú cikk pontosan leírja, a nevére nevezett, „Wiener Werkstätte ízlése szerint” berendezett műtermet. Chippendale garnitúra, perzsaszőnyegek, könyvszekrény, porcelánok, virágok, biedermeier öltöző. No, ez egészen más lehetett, mint a városban addig működött fényképészetek. Mindez a Kölcsey utca 11. szám alatt volt található, szemben, a földszintes 8. szám alatti házzal, melyben már 1870 óta működött fényképészet, ahol 1910 óta, modernizált formában az Auer-testvérek műterme és üzlete volt.

Auer J.: Az első autó Szegeden (1904)

Megállapítható, hogy – ha más helyszíneken is, mert 1927 után elhagyja a Kölcsey utcát – Bäck Manci három évtizeden át hűségesen követte művészi elhatározását. Verso nem ismert tőle, nem hirdette magát újságban, fényképei méretei nem a vizit, kabinet, boudoir szabványt követték. Eleinte „tisztán” művészi felvételekkel kísérletezett. A sok más hasonló felvétel közül az 1920-ban készült „Előregörnyedő női akt”-ot mutatjuk be. Ez a 16,5 x 21 cm-es, festmény-szerű alkotás 2009-ben, más fotográfusok felvételeivel és két további Bäck-fotóval együtt Washingtonban,

Bäck Mancsi: Mezei Mária (1936 körül)

a „Hungarian Women Photographers 1900–1945” kiállításon képviselhetette hazánkat.

Bäck Mancsi a 20-as és 30-as években a város szellemi életének szinte mindegyik kimagasló alakjáról készített analízáló portré felvételeket. A hálás költő, Juhász Gyula fotója 1920-ból, Gergely Sándor szobrászművésze 1921-ből származik. Mint a festők egy része, szinte mindig szépen szignálta papírképeit és többnyire datálással is ellátta. Különlegesen lány költői felvétel a szintén 1921-es „Leány hajcsattal”. Felvételein nyoma sincs mesterkelt beállításnak, ami az eddigi és a még továbbra is hasonló stílusban dolgozó „régí” fényképészeket olyannyira jellemzi. Érdemes volt a Bécsben tanultakat Szegedre hozni!

Ékes bizonyítékot találunk arra is, hogy Bäck Mancsi a műtermén kívül is fotográfált. A Móra Ferenc Múzeumban őrzik nyolc felvételét, melyek 1926-ban nyilvánvalóan abból a célból készültek, hogy a Dóm tér és klinikák építése miatt lebontásra kerülő ősi városrészt, az árvíz előtti házakat megörökítsék az utókornak. A 30-as években aztán a fotográfusnő munkái az art deco jellegét öltötték magukra (a hűgáról, Liliről készült bájos, kalapos, fátyolos kép és a Szegedről elszármazott híres színésznő, Mezei Mária színpadi öltözkéiben).

Különlegesség és talány Bäck Mancsi működése. Az esztétikumot kereste mindenek előtt. Nem tudni mennyi bevételt könyvelhetett el, de az biztos, hogy első sorban nem kereskedelmi, megélhetési fotográfus volt. Az adatok szerint kiállításon csak egyszer vett részt. Végezetül 60 éves kora előtt felhagyott a fényképezéssel, a fővárosba költözött és 1989-ben halálozott el.

Természetesen az I. és II. világháború között Szegeden több fényképész is működött. Amíg a kérdés országos szakértője összefoglaló könyvében (1) (amely Bäck Mancit nem is említi!) 18 nevet sorol fel, addig szerény gyűjtőmunkánkkal az időszakban a város területén 57 – térképen is feltüntetett – műtermet, üzletet tudunk kimutatni, melyben 46 fényképész dolgozott. Közülük elenyésző számban ismerünk művészi felvételekkel jelentkezőket. Gábor Endre József Attila portréja és Liebmann Béla számos felvétele, köztük sorozata a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albertről méltó említésre. Liebmann aktív követője volt az 1931-ben megindult Szabadtéri játékoknak. Lencséje elé került Kálmán Imre Lehár Ferenc, Szép Ernő, Kodály Zoltán, Csontos Gyula, Tőkés Anna és a Paraszttbecsületet 1935-ben vezénylő Pietro Mascagni is. Liebmann Béla kiállítási sikert külföldön ért el, 1940-ben Luzernben, a

Cigánylány című képével fődíjat és aranyérmeket nyert.

Az utóbbi, a kiállításokra vonatkozó kitéttel újból egy átvezetést jelent.

Magyarországon – éppen Szegeden!! – 1876-ban volt először fotóművészeti kiállítás. A több mint harminc évvel ezelőtt publikált szakrepertórium (5) szintén a sajtóban fellelhető adatokból készí-

Liebmann Béla: A Dóm téri Szent Gellért kapu

tette összeállítását. Az I. világháború előtti korszakból egyedül Letzter Lázár (1885) és Keglovich Emil (1896 és 1900) szereplése mutatható ki, míg a későbbi korszakból Székely Sándoré (de Liebmann Béla nem!). Viszont! A két világháború közti időszakban Szegeden is kialakult az amatőr fényképészek csoportja. Tehát olyanoké, akik az adott főfoglalkozásuk mellett passzióból, de művészi szinten űzték a fotográfálást, és ambicionálták a kiállítási részvételt. Közülük dr. Benedek László, dr. Lajos Sándor és Lázi Lajos számos kitüntetéses kiállítási szereplése olvasható az említett szakmunkában.

Jegyzetek:

1. Szakács Margit: Fényképészek és fényképésműtermek Magyarország (1840–1945) Magyar Nemzeti Múzeum, 1997
2. T. Knotik Márta: Fényírók és fényírdák Szegeden (1859–1913). Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 2009
3. Molnár Ilona: Lajstromba szedett hajdani fotográfusok és műtermek – kiállítva és könyvbe szerkesztve www.revizoronline.hu 2009. augusztus 24.
4. Gömör B.: Bäck Manci – az elfeledett szegedi fotográfusnő GMR Reklámügynökség, Budapest, 2003
5. Szilágyi Gábor: A fotóművészeti kiállítások szakrepertórium (1890–1945) Magyar Fotóművészek Szövetsége. Kézirat gyanánt. Budapest, 1978

A legeredményesebb magyar olimpikon születésének centenáriuma

Igen, Gerevich Aladár 100 éve, 1910. március 16-án született Jászberényben. Szerencséjére (a tehetségnek alkalom kell a kibontakozásra) édesapja is vívott és Miskolcon hamar elvitte a vívóterembe a fiát. Annyira tehetségesnek találták, hogy hamarosan Budapesten a nagyhírű Italo Santelli-nél tanulhatott tovább. Az olasz származású mester a millenniumi versenyen megnyerte a kardvívást, s ezután Magyarországon telepedett le. Iskolát teremtett, 1945-ben bekövetkezett haláláig itt oktatott, s nélküle talán soha nem lett volna világelső a magyar kardvívás.

Gerevich Aladár 1932 és 1960 között folyamatosan, mind a hat olimpián részt vett. Nem valószínű, hogy ezt a rekordot valaha magyar sportoló túl tudja szárnyalni! Pedig nagy hátránya volt, hogy pályafutásának csúcán a második világháború miatt, 1940-ben és 1944-ben, két olimpia elmaradt.

És ez még csak részvétel (ami, mint tudjuk, Coubertin báró szerint alapvetően fontos) – de Gerevich Aladár mindegyik olimpiáról aranyéremmel tért haza!

Gerevich Aladár élete első olimpiáján, 1932-ben Los Angelesben, 22 évesen az aranyérmes magyar kardcsapat tagja volt. Az egyéni számot Jekelfalussy Piller György nyerte, és a csapatban volt még két másik legendás kardozó, Kabos Endre és Petschauer Attila is. A magyar kard olimpia tündöklése már korábban megkezdődött: 1908-tól 1964-ig, 12 olimpián át 11 alkalommal magyar vívó nyert kard egyéni-ben! Kardcsapatban 1928-tól hét olimpián keresztül tartott a hegemonia. Gerevich a római olimpián 50 évesen volt az aranyérmet begyűjtő magyar csapat tagja.

Gerevich 1948-ban Londonban nyert egyéni aranyat. Talán nem véletlenül. A verseny napjának reggelén kapta ugyanis a táviratot az itthoniaktól: „Palkó megérkezett.” S a boldog apa egyéni aranyéremmel, győzelemmel ünnepelt.

Az összes magyar sportoló közül Gerevich Aladár szerezte a legtöbb olimpiai aranyérmet, szám szerint hetet, mellyel az olimpiák történetében a legeredményesebb szereplők között tartják számon. Még egy ezüst, és két olimpiai bronzérem is a gyűjteményébe került.

S az olimpiai sikereken túl, 19 világ- és Európa-bajnoki arany-, ezüst- és bronzérmet is szerzett, harmincnégyszeres magyar bajnok!

Voltak a magyar vívás igazán fényes történetében más, zseniálisan nagy vívók rajta kívül is. Még kardvívók is. De azt a technikai tökélyt, azt a briliáns technikát, amellyel ő bírt, senki más nem érte el soha.

Felesége, Bogen-Bogáti Erna az 1932-es olimpián bronzérmet szerzett törvívásban. Mindkét fiúk neves vívó, majd jeles vívőedző lett: Gerevich György két éve elhalálozott, Gerevich Pál, aki csapatban kétszer volt az olimpiai bronzérmes csapat tagja, Ausztráliában él.

Gerevich Aladár 1991. május 14-én halt meg, megélte a rendszerváltozást. Sírja Budapesten, a Farkasréti temetőben (60/2 főút 3.) található. Emléktáblája is van, Budapesten, az I. kerület Attila út 39. számú ház falán.

2010. március

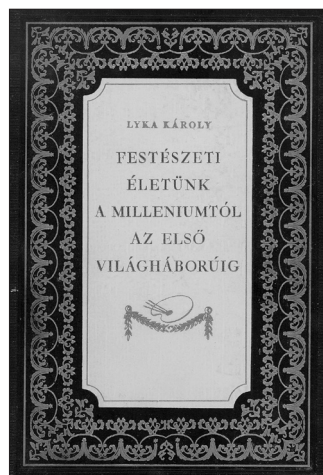
MediArt

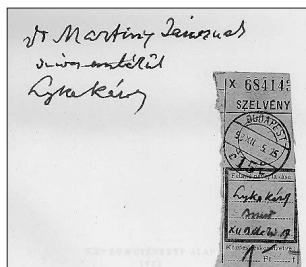
Könyvészet

A lap 48. oldalán mostantól könyvészeti tartalommal új rovat megindítására teszünk kísérletet. A MediArt eddigi 8 számában mindig az ellenoldalon (tehát borító 3-on) közölt fénykép-felvétel szerzője vallhatott itt fotózásának történetéről – de ez a rovat megtette a maga kötelességét, s nem folytatjuk.

Az alábbi példa talán jól fogja illusztrálni, hogy nem Corvinák közlésére gondolok, hanem a Gutenberg-galaxis kezünkben lévő, érdekes darabjainak megszólaltatására.

A bemutatott könyv igazán nem számít komoly antikvitásnak, bizonyára vannak e sorok olvasói között is, akik sebtében ellenőrizhetik, hogy ez a művészettörténeti könyv megtalálható a könyvespolcukon. Lyka Károly a magyar művészettörténet-írás óriása. Pesten született 1869. január 4-én és matuzsálemi kort megérve Budapesten hunyt el 1965. április 30-án. Nyitrán élt és érettségizett, de már 18 éves korában festőnek tanult Hollósnál és másoknál Münchenben. Nem sokáig foglalkozott festéssel, illusztrálással. Olaszországban folytatott művészettörténeti tanulmányokat és közben tudósító újságíró volt. Mint ilyen időzhetett Torinóban a haldokló Kossuth Lajos szobájában. Naponta küldte haza távirat-tudósításait, majd rajzokat készített a 94 éves korában meghalt államférfiről. Végezetül ő is a Kossuth hamvait hazaszállító vonattal tért vissza Magyarországra. 1896-tól itthon Budapesti Napló vezércikkírója, képzőművészeti rovatának szerkesztője. 1914-től 1936-ig Képzőművészeti Főiskola tanára, közben rektor. Meghatározó tényező volt, mint a Művészet folyóirat alapító szerkesztője (1902–1918). 1927–1932 között a felsőház tagja. Két ízben kapott Kossuth-díjat.

A szóban forgó kötet tehát a Rákosi-rendszer idején jelenhetett meg, az akkor 84 éves szerző tollából. Mondani sem kell, hogy nagyon fontos időszakot dolgoz fel 120 oldalon át, egyértelműen a nagyközönségnek írt érthető stílusban, csupán 16 (fekete-fehér) képmelléklettel. Számomra jelentősek a szerző olyan szép, tömör leírásai, mint "Kiadós oltárképfestő volt Aggházy Gyula", vagy „aszkéta módjára élve mániákus hevületben ba-

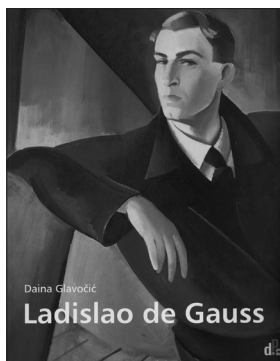
rangolta be azt a nagydarab földet, mely Párizs és Libanon között terül el" (Csontváry), vagy „napi élete netovábbja az igénytelenségnek" (Károlyi Lajos). A visszafogott, archaizáló címlapot, a később nagy hírnévre szert tevő Szántó Tibor tervezte.

A könyv ára a mélynyomott jelzés alapján eredetileg 35 Ft volt. Magam antikváriumban vettem, jó három évtizede, „emelt” áron 25 Ft-ért, mert dedikált kötetről van szó. Szóval akkortájt még, ami régi könyv volt, annak kevesebb volt az ára, mint az újé. A dedikációt is közzé tesszük: „Dr. Martiny Jánosnak szíves emlékül Lyka Károly”. Nincs adat arra vonatkozólag, hogy ki a megtisztelt személy. És még!! Beragasztva a könyvbe Lyka postai feladói szelvénye. A kézbesítés 1953. december 5-én 1 Ft-ba került. A nagy művészeti író lakcíme Bp. XII. Béla király út 17. volt.

Azt hiszem érdekeseket mesélt ez a szerény könyv.

2010. október

MŰÉRTŐ

Budapest, Fiume, Trieszt Gauss László, az ismeretlen magyar festő

2010. május 25-én Rijekában a Museum of Modern Contemporary Art-ban (MMCA) mutatták be az 500 példányban megjelent, nagyalakú, 223 oldalas képzőművészeti monográfiát. A kétnyelvű kötet Ladislao de Gauss-ról szól, horvátul és olaszul lehet olvasni. Miért lehet ez érdekes a magyar olvasónak?

E sorok írója – a kötet művészettörténész szerzőjétől, Daina Glavočić-tól már másfél éve értesült a készülődő kiadásról, és türelmesen várta a könyvbemutatót, hogy a már korábban összegyűjtött tényekkel együtt beszámolhasson a nálunk ismeretlen magyar festőről. Ugyanis Gauss László Budapesten született 1901. május

30-án, magyar állampolgár volt és 1922–1926 között fővárosunk Képzőművészeti Főiskolájára járt. Igaz, utána olaszként folytatta életét. A hazai sajtóban egy alkalommal lelhető fel említés róla, a Népszabadságban 1997-ben, amikor a Kassák Múzeumban egy magángyűjteményt bemutató kiállításon bukkant fel egy műve.

Családi származását tekintve fiumei patrícus eredetről van szó (Giovanni Kobler: *Memorie per la storia della liburnica citta di Fiume*). Édesapja 1856-os születésű volt, Budapesten szerzett tanári oklevelet, majd hírlapíróként tevékenykedett. Nagy magyar volt, Garády-ra magyarosította nevét. 1905-ben azért költözött vissza a család Fiuméba, mert Garády Viktor az új biológiai állomás vezetője lett. Magyar nyelven számos ifjúsági regényt és az Adriával foglalkozó könyvet írt. A Bánk bán-t lefordította olaszra. Amikor 1932-ben meghalt, tanítónő leányai (festőnk nővérei) Budapestre költöztek, ahol mindketten idős kort értek meg.

Gauss László tehát kisgyermekként ősei városába, a magyar korona Corpus separatumába, Fiuméba került, ahol magyar iskolákba járt és 1920 júniusában érettségizett. A kialakult helyzetben, mint magyarnak, már csak 10 napra érvényes tartózkodási engedélye volt. Egy olasz hajón távozott a kikötővárosból és több mint egy évig olaszországi utazást tett. Mint köztudott, a Monarchia széthullása után Fiume hovatarozása sokáig bizonytalan volt, végül Olaszország része lett. Gauss László viszont Budapestre jött és 1922-től az Andrássy útra járt a főiskolára. Lyka Károly, Csók István, majd Glatz Oszkár voltak a rektorai, Benkhard Ágost és Rudnay Gyula a mesterei. Egy jegyzőkönyv szerint 1924 szeptemberében a tanári testület őt is jutalmazásra javasolta, Jeges Ernővel, Patkó Károllyal és Szuly Angélával. A Főiskolai diplomájának a száma: 427/1926. Az oklevél szerzés évében, „Octopus” jelszóval Gauss megnyerte a budapesti Állatkert plakátpályázatára kitűzött két millió koronás első díjat, amit viszszafeleltéérté miatt már postán küldtek el fiumei címére. Nem tudni biztosan, hogy ezt csak egy művel, a kötetben is közölt „Menjünk az állatkertbe” plakáttal érte-e el?

Gauss a két világháború között Fiumében, a felívelő olasz novocento irányzat jelentős helyi képviselője lett, amit bizonyít a város, a mai horvát Rijeka emlékezése a kötettel. 1927-ben már részt vesz a II. Fiumei nemzetközi szépművészeti kiállításon. Az ekkor kiállított művét, a firenzei témát ábrázoló „Vigilia di San Giovanni”-t az olasz király vásárolta meg, s ma Rómában, a Quirinale-ban, azaz a köztársasági elnöki palotában található. Ezt követően egy évet töltött Firenzében. Újsághír szerint 1930-ban újra részt vett budapesti állatkerti plakátpályázaton, s akkor angolnás plakátjával 200 pengőt nyert.

A monográfia borítóján önarcképe látható, a 90 x 70 cm-es olajfestmény 1933-ban keletkezett. Hasonló stílusú és erejű alkotás, a vörös ruhás nőt ábrázoló festménye, mely 1932-ből származik. A kép Maria Arnold festőnőt ábrázolja, akivel Gauss szoros kapcsolatot ápolt és 1941-ben közös kiállítása is volt vele. A kötet alapos képes-katalógussal zárul, melyben 310 reprodukciót láthatunk, felsorakoztatva festményeit, rajzait, majd dekoratív munkáit, illusztrációit és 34 jelentősnek ítélt plakát-

ját. Három szén-, illetve tusrajza származik a budapesti főiskolás időből. A harmincas évek második felében igen sok képe keletkezett Rovinj-ban (akkor az olaszországi Rovigno) a kikötőt, halászkat ábrázolva. Ekkori festészete – a mi fogalmaink szerint – leginkább Vaszary légies ábrázolására, sokszínűségére emlékeztet. 1936-ban két festményével szerepelt a XX. Velencei Nemzetközi Biennálén.

Maradandót alkotott a fiumei hegyoldalon tornyosuló Fogadalmi templom apszisát díszítő két nagyméretű triptichon létrehozásával. A hat szentet aranyháttérrel, igen modern vonalvezetéssel ábrázolta mozaikjain. Az 1934-ben épült modern római katolikus templom a híres Cosala-i temető mellett található. Ebben a sírkertben példás módon őrzik a több nemzetiségű város történeti személyiségeinek emlékét, így Gauss ősei is itt nyugszanak.

Reklámgrafikai tevékenységével sokat segített az adriai turizmusnak. Sorozatban jelentek meg a főleg Abbazia-t népszerűsítő modern plakátjai, illetve turisztikai magazinok címlapjai, illusztrációi.

1942-ben házasodott meg, Alfonso Canciani olasz szobrász Nerina lányát véve feleségül. A házasság gyermektelen maradt. Érdekes, hogy 1942-ben Budapestre jött, vizsgát tett, hogy megújító dokumentumot szerezzen művészeti tanárságáról. Ezekben az években nem csak ezt művelte Fiumében, hanem a kulturális örökség tiszteletbeli hivatalnok is lett, több száz fotót készített műemlékekről, s azokat szakszerű jegyzetekkel látta el. 1943 végén, sokan másokkal egyetemben, örökre elhagyta Fiumét, az após trieszti házába költözött, s ott is élte le életét.

A monográfia képanyagából jól kitűnik, hogy az 50-es években jelentősen megváltozott a stílusa, a könnyed ábrázolás helyett az artisztikus kubizmus jegyei jelentek meg művein. Szinte minden évben részt vett az olaszországi művészeti seregszemlén. A halál a trieszti kórházban érte el 1970. december 23-án. A város Szent Anna temetőjében földelték el, tehát Trieszt végérvényesen befogadta. Poszthumusz kiállítása volt Rijekában 1999-ben, 34 olaj-, 47 vízfestmény és 5 tempera bemutatásával.

2011. február

SZEGEDI SZÉPÍRÁS

Az utolsó utazás

Úgy alakult, hogy termékbemutató tanácskozás után, a fővárostól több mint 200 kilométerre fekvő városból a késő délutáni gyorsvonattal utaztam vissza Budapestre. Amíg sok ismerősöm kifejezetten viszolyog a távolsági tömegközlekedés igénybevételétől, nekem esetenként üdítő színfoltot jelent vonattal utazni. Egyrészt biztonsá-

gos érzés, hogy nem vállalom annyi kockázatot, mint a gépkocsi utazással. Elválásom óta az autóvezetői szerep teljesen rám hárul és ez mindig bizonyos mértékű feszültséggel tölt el. Női mivoltom eleve a másodrendű sofőr érzését kölcsönzi, de valójában nem is találok örömet az autóvezetésben, ellentétben a férfiak többségével.

A gyorsvonaton szándékosan 2. osztályra váltottam jegyet. Ha szerencsém van, nem kerülök koszos vagonba, viszont inkább találkozom a néppel, az egyszerű emberekkel, mint az 1. osztályon. Igaz, sokszor ennek az az ára, hogy végláthatatlan diskurzusokat kell végig hallgatni, de ezeknek is lehet tanulsága.

Amint felszálltam a vonatra, történetesen a szerelvény utolsó kocsjába, az egybe nyíló négyes ülések között rögtön megcsapta az orromat a vidéki táplálkozás indikátora, a fokhagyma illat. Csendes, békés utazásra lehetett számítani, a környezetemben itt-ott ülők szundikáltak, keresztretjtvényt fejtettek vagy csak kibámultak az ablakon, miközben – jól tudjuk – nem is látnak, csak gondolataikba burkolóznak. Időnként kénytelen voltam meghallani a néhány sorral arrébb ülő két természetes aszszonyosság társalgását. Noha ismeretlenként kerültek egymás mellé, a második megállónál már meg lehetett tudni, hogy az egyik nőszemély sógornőjének hasában melyik orvos, mennyi ideig turkált és mit talált. Szinte sejtettem, ha hosszabb ideig utazunk együtt, minden létező rokonuk és ismerősük diszkrét betegségi jelenségeit ki fogják értékelni. Hangzavar csak egyszer keletkezett, amikor két állomás között egy fél bejáró osztály – olyan 16 év körüliek – elárasztották a vasúti kocsit. Harsány hangon vitatták meg tanáraik balfékségeit és elég obszcén szavakkal ugratták egymást, függetlenül attól, hogy fiúkról vagy lányokról volt szó.

Azért is szeretek vasúton utazni, mert szinte területen kívüliséget kölcsönöz nekem, s van idő átgondolni a dolgokat. Nem szól hozzám családtag, ismerős, nem érek el telefonon, a mobilomat kikapcsolom. A legtöbben, akik a vonaton utaznak, folyamatosan használják e kis csoda szerszámokat. Arról értekeznek, hogy hol vannak, hány órára hova fognak megérkezni – „és még buszra is kell ülnöm”.

Közben megjött a kalauz, szakszóval a menetjegykezelő. Kiáltott is „új felszállók jegyeit kérem ellenőrzéssel”. A harmincas éveiben járó férfi kezei – mint ahogyan a menetjegykezelés közben megfigyeltem – erőteljes fizikai munkavégzésre utaltak, talán leginkább mezőgazdasági munka nyomait viselték magukon. Nyilvánvalón a család nem tud megélni a kalauzi keresetből, szükség van a háztájira.

Már jó előre elhatároztam, hogy a pár óra vonatozást szisztematikusan kihasználom. Azonban, mint oly sokszor, nem tudom elhessegetni a csak két éve elvált férjemre vonatkozó asszociációkat. Érdekes lenne pontosan meghatároznom az ébrenlétemnek még mindig hány százalékát foglalja le. Nála biztos kisebb arányú ez a részesedés, mint nálam. Bár együttélésünk megszüntetése kétségtelenül kölcsönös haszonnal járt, elmaradtak a marcangolások, szenvedések, de például ha valahol a Balatonról van szó, rögtön a vele ott töltött idők egyik képe ugrik be a lelki szemeim előtti képer-

nyőn, s így van ez tengerekkel, hegyekkel, városokkal is. Lehet, hogy több válás után ez már nem zavaró, a képsorok elmaradnak, vagy keverednek. Nosztalgiázní persze éppen vele nem jöhetnek össze! Másnak pedig a mi közös emlékeink semmit nem jelenthetnek, sőt zavaróak. Itt van például az új párkeresésem alanya, Albert. Ha Norvégjáról esik szó, inkább úgy teszek, mintha nem jártam volna ott, nehogy feltóduljanak bennem az elvált férjemmel ott tett gyönyörű hajóutazás emlékei. Albert vagy Berci. Két hónap ismeretség után – bár a szexuális egybekelésen már túl vagyunk – még meglehetősen tartok tőle, illetve inkább magamtól. Nem merek teljesen kinyílni, sok kaput zárva tartok még. Majd keresek egy szabaddá tehető hosszú hétvégét, elmegyünk a divatossá lett wellness hotelek egyikébe – talán beindulhat személyiségeink spirituális összerázódása is. Talán e kapcsolat miatt időt kellene fordítanom a ruhatáram átgondolt felújítására. Csak akinek sok pénze van, az teheti meg, hogy hirtelen ötletektől fogantatva sokszor és össze-vissza vásároljon ruhadarabokat, kiegészítőket. Buci barátnőm biztos hajlamos lesz a többórás együttlétre, egy jó ebéd (ezért Buci ő) kedvéért tanácsadóul szegődni. Az anyámnál nevelt Robi fiam anyai programjaival is foglalkoznom kellene. Nem sok kérdés van, amiben közös hangot tudunk megütni. Soha nem értem, hogy a generációs változások sebessége és tartalma mikor és miért gyorsult így fel. Ja, és a drága jó kutyuskámat elő kellene jegyeztetnem kozmetikára.

Még sok-sok, főleg apróság tódult a fel az agyába, s talán ezek monotonná válása miatt lassan elszundított. Nem is ébredt fel többé, hiszen mint a hírügyenökségi értesítés szólt: „Szerelmes vonat rohant bele hátulról, az X állomáson, az előtte haladó Intercitybe. Az ütközésben négyen meghaltak”. Így aztán a 47 éves hölgy minden problémája megoldódott.

2011. június

SZEGEDI SZÉPÍRÁS

Aki nem felejtett

Bizonyára Szöged városában nem sokan tudhatnak róla, hogy a fővárosban évek óta működik a Parnasszus Orvosklub. Miért lehet ez érdekes a szegedieknek? Elmesélem, hallgassák meg!

Ezek helyszíne Budapesten, a III. kerület Kiskorona utca 7. alatt található Óbudai Társaskör. Itt a TEVA Magyarország Zrt. gyógyszergyártó és forgalmazó cég támogatásával évente több alkalommal különleges koncertekre kerül sor. A körülbelül 100 meghívott orvos (és párjaik) rendszeresen csütörtök este jönnek össze, a szervező dr. Hábetler András különleges műsoraira. Ugyanis ő – aki orvos végzettségű, de egyben

basszbariton magánénekes, a Magyar Állami Operaház vendégművésze – páratlan műfajt alakított ki. Az elképzelhetően igen nehéz időegyeztetések után, egy vagy több zenei hírességet tud megnyerni kötetlen beszélgetésre és természetesen előadói produkcióra is. Utóbbiak, a kedvező körülmények miatt is nem hivatalos koncertek, hanem baráti együttlétek hangulatát képesek kelteni. Tehát ezeken a felejthetetlen estéken nagy művészeink élve az alkalommal, spontán viselkednek, és természetesen különböző mértékben, de számukra is jólesően emberi mivoltukban megnyílnak.

Nos, legutóbb 2011. május 5-én, a Scala és a Metropolitan operaházak színpada után Komlósi Ildikó, világhírű mezzo-szopránunk volt a vendég. Zongorán közreműködött – ami igen fontos dolog – Dallos Erika. A művésznő ezen az estén a hallgató-ságot Carmen és Delila áriáival „testközelből” bűvölte el.

Komlósi Ildikó Békésszentandrás született 1959-ben. A karosszékekben kényelmesen ülve mesélte el karrierjének kezdetét. Amikor tehetséges énekhangját felfedezték és érdemesnek tartották arra, hogy Szegedre kerüljön tanulni, erős apai ellenállás látszott megtörni a szülőhelyéről való távozását. Végezetül anyai segítséggel sikerült Szegeden megkezdeni tanulmányait, ahol két éven át volt a Konzervatórium hallgatója, többek között Berdál Valéria irányítása mellett. A világhírű énekesnő, aki soha nem volt leszerződve egyik operaházhoz sem! – többször is visszatért Berdál Valéria és Szeged méltatására. Boldog és eredményes életperiódusának nevezte a városban szorgos tanulással töltött időszakát.

Jó lehet tudni Szegeden, ha nem is a város szülöttjeként, de Komlósi Ildikó énekesnő is szívébe zárta a várost.

2011. szeptember

SZEGEDI SZÉPÍRÁS

Akár Szegeden is történhetett volna

A Szerencsejáték irodában több pulthoz is odajárulhattak a fogadók. Amelyik sort én választottam, ott csak hárman voltak előttem. Viszont a pultnál állt egy hölgy, (jelöljük A-nak) aki nem ügyfél volt, hanem csak beszélgetett a sárga pólós „eladó”-val (aki legyen E).

A: És képzeld, csak akkor tudtam meg, hogy a férjét nem találják két napja, amikor Pirit egy reggel felhívtam mobilon – így a pultra könyöklő beszélgető.

E: Nem mondta, joker is lesz? – kérdezte az eladó a retiküljében kotorászó idősecske nénitől, majd beszédének hangsúlyváltásával is jelezve, hogy a következő kérdés fontosabb.

E: Na, de hát ezek nem is éltek rosszul, vagy nem egy nő miatt tűnt el a Lajos?

Néni: Nem, jokert nem kérek, arra már nem jut nekem pénzem – mondta a néni és hozzátette – viszont a kaparósok közül egyet megpróbálnék ma. Melyiket ajánlja?

A: Ezt most még nem lehet tudni, hogy nő van-e a dologban, de az is kiderült, hogy a Lajos kétszer tett zálogba ékszereket, amiről a Piri nem tudott.

E: Hát én nem azért vagyok itt, hogy ajánlgassak. Tessék gyorsan egyet választani!

Néni: Jaj, aranyoskám én nem tudok ilyen gyorsan határozni, meg különben is, olyan jól beszélgetnek.

(Erre a mögötte lévő középkorú férfi kettőt köhintett)

A: Nézd, az igaz, hogy a Piri remekül főz, főleg a babgulyása felejthetetlen, bár szerintem egy kicsit mindig elsózza, de az ő szekatúráit azért elég nehéz elviselni.

E: Igazad van, emlékszem, amikor egyszer egy disznóvágáson mit balhézott szegény Lajossal, mert az már a hagymás vér után ivott pálinkáktól bőbeszédű lett.

E: Milyen jól kiválasztotta! A Szerencsepatkó csak 200 forint, tessék azt a fém 200-ast ideadni és rendben vagyunk. A Buksza 1000 forint lett volna, sok az Magának!

A: Na, most azt tényleg nem tudom tudad-e, hogy a Pirinek van egy lánya, olaszban él, és sokáig titkolta a Lajos elől?

E: Tessék! Kérem a következőt! Azokat nézzem meg, hogy nyertek?

E: Persze, hogy tudom. Találkoztam is a lánnyal, olyan digót fogott ki, hogy szuper motoron száguldottak hazáig.

A: Megérte az a lány a pénzét, annyi abortusza volt, hogy két kézen nem lehet megszámolni.

E: 1420 forintot nyert, akkor vonjam majd le ezekből? Miért nem mondta rögtön, hogy játszani is akar?

Fogadó: de kérem, hát máskor is előbb beadja az ember a nyertes szelvényeit, és aztán térünk rá az új játékra! Azért mert Maga nem figyel ide...

E: Hogy mondhat ilyet, pontosan végzem a munkámat, én akkor is mindent jól csinálok, ha közben beszélgetek! Nincs több szelvénye? Nehogy utána szóljon!

E: Hol is tartottunk? Ja, az abortusznál! Nahát, elég rendes család volt az már régen is. Ketten is megszöktek az unokatestvérek közül cirkuszosokkal.

A: Nem kellene elmennünk együtt a Pirihez, hogy lelket öntsünk belé?

E: 2680 forintot kérek. Mi az, nincs csak 20-ezrese?

E: Elmehetnének, hiszen olyan jó diólikörje van, de ma itt kell gályáznom este hatig.

E: Itt a visszajáró. Sok szerencsét! Kérem a következőt!

A: Na jó, itt hagylak, megígértem a férjemnek, hogy estére lecsó lesz vacsorára és még be sem vásároltam. Puszi.

E: OK. Jó Neked, mi majd csak hideget eszünk, majd csak kibírom itt estig.

E: (hozzám) Egy mező az ötösön. Biztos 5 hetet akar játszani?

Én: Úgy jelöltem be.

A kéz elváltozásainak képzőművészeti ábrázolása

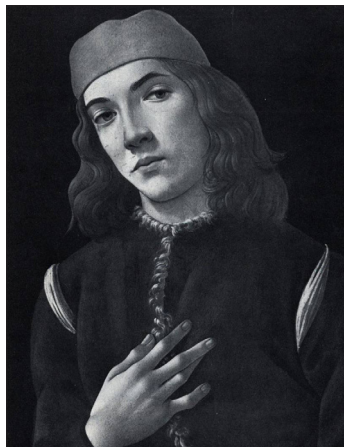
Ennek a szerény munkának a közlésére a Magyar Reumatológusok Egyesülete (MRE) 2011. évi egri Vándorgyűlésén, a Pfizer tudományos ülés keretében elhangzott előadás adta az ötletet. Ott 27 dia került levetítésre, tehát e közlemény csak ízelítőt adhat a kérdéskörrel.

A festők mindig is jó megfigyelők voltak, és évszázadokkal azelőtt, hogy az orvostudomány ismerte volna azokat, már ábrázolták a betegségeket, tüneteket. Az „Art and Medicine” témakör európai apostola Jan Dequeker reumatológus, aki korábban Leuvenben működött. Összefoglaló cikkében 21 irodalmi hivatkozás alapján, a XIX. század előtti festők közül 17 által ábrázolt 16 féle ízületi elváltozásról számol be (1). Az említett betegségek közül a kezet természetesen a rheumatoid arthritis (RA) érinti leginkább, míg a köszvény, hypermobilitási szindróma, arthrogryposis, stb. ábrázolása sokkal ritkább.

Az, hogy régi festményeken a kezek és a kezujjak normálistól eltérő ábrázolását azonnal betegségi tünetnek fogadjuk el, eléggé kétséges eljárás. Ugyanis egyrésről a kéz ábrázolása szinte a legnehezebb festői feladat, tehát a „deformitások” sokszor csak az alkotó nem tökéletes munkája miatt alakulnak ki. Másrésről a régi mesterek sokszor ábrázoltak abnormis kezeket, kezujjakat, de csak bizonyos művészi szándékból. Például William Harvey (1578 – 1657), a vérkeringés felfedezője nem szenvedett semmilyen ízületi betegségben, mégis a róla Cornelius Janssens által 1627-ben készített portrén extrémén deformált kezujjak láthatók. Ide sorolhatók El Greco művei, ahol az anatómiailag nem korrekt ábrázolást, így többek között a torz koponyákat és megnyúlt kezeket a feltételezett astigmiajának tudják be. Harmadrésről a gyakorló orvosok által jól ismert (a jobbára régebben érvényes) kép, amikor a sok fizikai, pl. paraszti munka végzése következtében – minden betegség nélkül – a kéz szinte minden képlete erősen deformálódik.

Szélsőséges példának tartható, hogy a világ mondhatni leghíresebb festményén, a „Gioconda mosolya”-n, a csukló feletti enyhe duzzanatot újabban lipomának ítélik, ami alapján már vannak, akik Mona Lisa enyhe hyperlipidémiáját „állapítják meg”.

A többféle magyarázat lehetőségére utal Sandro Botticelli (1446 – 1510) reneszánsz mester műve is. A fiatal férfi jobb keze a kép központi része. A megszokottnál elnyúltabb, vékony kézen a proximális interphalangeális ízületek duzzadnak tün-

1. kép – Sandro Botticelli:
Fiatal férfi arcképe, 1482-83

hetnek, minek alapján többen a juvenilis chronicus arthritis ábrázolására gondolnak (2), de az említett összefoglaló közlemény felsorolás (1) nem tartalmazza. Továbbá a palermoi patológus, Vita Franco a világhálón közzétett ábrán (1. kép) más diagnózist tüntet fel. Magam is az arachnodactyliával értek egyet.

Egészen biztos, hogy a barokk közkedvelt mestere, Caravaggio (1571 – 1610) valóban a juvenilis chronicus arthritis esetét ábrázolta Az alvó Cupido című festményén (3). A vásznat a nagymester megrendelésére Máltán festette, korai halála előtt két évvel. A mitológiai szerelmi istent nem ilyenek szokták meg. A kövérkés, alvó utcagyereknek ascitese van, ízületei súlyosan gyulladtak. Érdekes,

hogy a viharos életet élt Caravaggio munkásságát a XX. század közepéig megvetés sújtotta. Nicolas Poussin (1594–1665) francia festő szerint „azért jött a világra, hogy elpusztítsa a festészetet”. Ez a vélemény nem bizonyult helyesnek, Caravaggio napjainkra a barokk sztárja lett.

A felnőttkori rheumatoid arthritis-t újkori betegségnek tartják, az első hitelesnek vehető esetleírás a párizsi Landré-Beauvais-tól származik, 1800-ból. Bár az észak-amerikai bennszülöttek csontvázain talált elváltozások gyanút ébreszthetnek a betegség 6 ezer évvel ezelőtti fennállására is. A betegség elnevezését a brit Garrod adta meg 1859-ben. A betegség korábbi létezését bizonyíthatja a jelentős mértékű csuklóízületi elváltozás és a jellemző ulnaris deviáció, a kb. 500 évvel ezelőtti festményen. Szent Antal megkísértését számtalanszor megfestették. Az ismeretlen németalföldi mester

2. kép – William Hoare:
Mr. Jeremiah Peirce és Dr. William Oliver
betegeket vizsgálják a Bath Hospitalban, 1762

nagyméretű tablója bal alsó sarkában lévő figura hordozza magán az RA jeleit, bár Dequeker csak rheumatoid-like-nak minősíti a deformációt (4).

A Brüsszelben őrzött oltárkép egyik alakjának kezűj deformitásai, contracturái jelentősek, de eredetük nem ítéltető meg. Alkotója Jan Gossaert, aki Mabuse néven volt közeletű és 1478–1532 között élt. Viszont a majd 400 évvel ezelőtti vásznon, a Rubens követő Jacob Jordaens (1593–1678) tolmácsolásában biztosra vehető,

hogy RA-s kezét látunk. A Prado-ban látható 181 x 187 nagyságú képen a meghitt csoport a festő családja. Az ülő alak a felesége, ölében a kislányuk, Izabella. A kezében lantot tartó festő és a családtagjai között áll a szolgáló, akinek jobb kezén mindkét ízületi sor valamennyi ízületének duzzanata látszik, ami alapján a korai flamandok RA-s ábrázolásai közé sorolják (5).

William Hoare (1707 – 1792) egyáltalán nem tartozik a nemzetközileg ismert festők közé, de „reumatológiailag” mégis jelentősége van. Bath városa Londontól 166 km-re Nyugatra található, rómaiak alapította település. Nomen est omen: a hely meleg víz forrásait a rómaiak csaknem 400 éven keresztül használták. Itt működött Hoare,

amikor 1738-ban megalapították a Royal National Hospital for Rheumatic Diseases-t, ami a legkorábbi e szakra specializálódott intézménynek fogható fel (6). Az 1762-ben készült festmény ma is az intézmény falán látható! (2. kép) A helyes reumatológiai működés apoteózisát és követendő példáját adja. Három beteg sorakozik vizsgálatra. Az együtt dolgozó két parókás szakember közül csak az egyik orvos! A kezét vizsgálatra nyújtó férfiúnak csuklóbénulása van, talán ólommérgezésről. A sebész, Mr. Jeremiah Peirce (1696 – 1765) vizsgálja a kezét és a kórház nagy hírnevet szerző orvosaival, dr. William Oliver-rel (1695 – 1764) konzultál. Az említett kötet (6) is rögzíti, hogy a képen látható fiúgyermeknek bőrbetegsége van, de a keze is duzzadt. A háttérben álló nőbetegnek egyértelműen RA-szerű elváltozása van. Amikor a MRE tudományos folyóirata 1992-ben megújult, borítójára Hoare festményének reprodukciója került, mely 2008 végéig szerepelt minden számon.

Még említésre érdemes, hogy a nagy képzőművészek közül, többek között Peter Paul Rubens (1577–1640), Auguste Renoir (1841–1919) (7) és Raul Dufy (1877–1953) szenvedtek RA-ban, utóbbi kettőnél a mának megfelelő bizonyítékok alapján is kimondhatóan – míg Paul Klee élete utolsó hét évében kialakult kézelváltozásait scleroderma tartotta fenn. Renoir példája messze mutat. A szörnyű torzulások (3. kép) ellenére, a művészeti alkotó akarat által vezérelve, haláláig minden nap festett. Mint tudjuk, a művészet-terápia igen jó fájdalomcsillapító hatású, hiszen nincs jobb fájdalomcsillapítás, mint az elfoglalt agy.

S ne hanyagoljuk el a szobrászatot sem! A három dimenzióban alkotók nyilvánvalóan plasztikusabban képesek ábrázolni kezeket, mint a festők. Betegségi megjelenítésben viszont nem olyan jelentős a szobrászat, mint a festészet. Szimbolikában annál inkább. Auguste Rodin (1840–1917) világhírű francia mester so-

3. kép – Auguste Renoir 1918-ban

4. kép – Árvai Ferenc (1935–2004): Kezek, 1987

rozatot készített a kezeiről, s a többször is megalkotott, Katedrális című jelentős elgondolásában a két kéz önmagában formálja ki a témát. A hazai reumatológia történetéből idézzük az Árvai Ferenc (1935–2004) – a fővárosi, Széna téri monumentális 56-os emlékmű alkotója – által készített kispasztikát (4. kép), melyet az 1987-es esztergomi MRE Vándorgyűlés résztvevői ajándékba kaptak a rendezőktől. A kezek nyilvánvalóan utalnak a mozgásszervekre, de jelképesen az összetartozásra is céloznak – és bátor gondolattársítással az orvos-beteg kapcsolatra is.

Irodalom:

1. Dequeker J. What can a rheumatologist learn from paintings? / *Acta Reum. Port.* 2006, 31. 11–13.
2. Józsa L. Ízületi deformitások festményeken / *Osteologiai Közlemények* 2011. XIX. 3. 145–149.
3. Espinel CH. Caravaggio's „Il Amor Dormiente”: a sleeping cupid with juvenile rheumatoid arthritis / *Lancet* 1994; 344:1750–175.
4. Dequeker J, Rico H. Rheumatoid arthritis-like deformities in an early 16th-century painting of the Flemish-Dutch School / *JAMA* 1992, 268: 249–251.
5. Dequeker J. Arthritis in Flemish Paintings (1400–1700) / *BMJ* 1977, 1: 1203–1205.
6. The Hospital of the Nation Roger, Rolls, Clive Quinell / *Bird Publications, Bath*, 1988
7. Gömör B. Renoir rheumatoid arthritis / *LAM* 1991, 1, 768–770.

2012. március

SZEGEDI SZÉPÍRÁS

Száz éve és manapság – „Civilizációs” leltár

Dehogy akarok én beállni abba a sorba, ahol mindig azon bánkódnak, hogy az éppen aktuális élet mennyivel rosszabb, mint a régi szép idők (bár van benne valami). Csúppán egy pillanatra gondoljuk meg, manapság mennyi mindenre kell az idegrendszernek feszülten odafigyelni, hogy nehogy valami ezekből elmaradjon, míg mondjuk 100 éve, javarészt ezektől függetlenül tengethette a polgár a napjait. Pedig biológiailag tökéletesen azonos egyedről van szó! Vagyis ez az új terhelés még nem biztos, hogy veszélymentes!

Itt és most „csak” azokról a teendőkről lesz szó, amelyeket óhatatlanul mindenkinek el kell látni. Vegyük példának azt a civilizációs stádiumot, ami éppen most érvényes mifelénk.

Nem is tudom, hol kezdjem? De a sorrend mindegy. Egy átlagos mai magyar állampolgárnak, a kenyérkereset, a család és a szórakozás mellett a következőkkel kell folyvást törődni:

- személyi okmányok (személyi igazolvány, lakcímkártya, útlevel) lejáratának figyelése
- a rezsi költségek (villany, gáz, víz, – lehet még más, stb.) kiegyenlítésének biztosítása
- a távközlési eszközökre (vonalas telefon, mobil), költségeinek kiegyenlítése
- a telefon és mobil szerződéseinek időtartamára, lejáratára figyelni
- a mobil PIN kód őrzése
- a TV-csatorna előfizetés kifizetése, a csomag megváltoztatása
- a bankszámla számának titkos őrzése, a pénzköteések lejáratának figyelése, elektronikus bankkapcsolat esetén, a PIN kód és jelszó őrzése
- lakóingatlan önálló tulajdonlás esetén az évi adó két részletben kiegyenlítése, társas-ingatlan esetén a közös költség havi díjának megfizetése, a biztosítás díjának rendezése időben
- (ha) bérlet váltása közlekedési eszközre
- gépjármű használata esetén járművezetési engedély lejáratának figyelése, tulajdonlás esetén a forgalmi engedély érvényességének figyelése, évi adó fizetése két részletben, a kötelező és esetleg a Casco biztosítás
- előfordulhat még életbiztosítás is
- személyi jövedelemadó és/vagy társasági adó bevallása

Jól tudjuk, hogy milyen nagy probléma, ha a fenti kötelezettségeink valamelyikét nem időben teljesítjük, vagy elmulasztjuk a lejáratú idő előtt meghosszabbítani a dokumentumainkat. Ezért szinte minden nap valamire rá kell gondolunk, nehogy tartozásaink, elmaradásaink legyenek. Persze a kiegyenlítéshez likvid pénzalapok szükségesek, amelyeket sokszor csak boszorkánymutatványokkal lehet időben elővarázsolni.

Csak megemlítem, hogy 1910-ben a főváros lakásainak 17,6%-ában volt bevezetve a villany, 1920-ban a lakásoknak csupán 5,1%-a volt gázvezetékekkel felszerelve – amiből következik, hogy az erre vonatkozó kötelezettségekből csak ilyen kis arányban részesedhettek az emberek. Személygépkocsi 1910-ben összesen 937 közlekedett Magyarországon, tehát ennek a terhei teljesen elhanyagolható tételt jelentettek akkoriban.

Így elmondhatjuk, hogy száz évvel ezelőtt a fent említettekből szinte alig valami „kínózta”, terhelte az embereket. E tekintetben is nagy árat kellett fizetni a fejlődésért?

Nyomdai előkészítés:
ARCUS.HU Kft.
Nyomdai és kötetészeti munkák:
Multiszolg Bt.

ISBN 978-963-86842-6-4
ISSN 1589-9683